נוה שלום

I. Theil,

enthaltend Aboth di R. Nathan in einer von der gedruckten abweichenden Recension, Seder Tannaim w'Ammoraïm und Varianten zu Pirke Aboth.

Aus Handschriften der Königl. Hof- und Staatsbibliothek zu München,

herausgegeben und erläutert

von

Salomon Taußig

aus München.

München 1872.

K. Hofbuchdruckerei E. Huber.

Vorrede.

Der Autor, der ein literarisches Produkt hinaus in die Welt schickt, gibt ihm gewöhnlich eine Vorrede mit, wie ein besorgter Vater seinen Sohn, der in die Fremde zieht, mit Empfehlungen versieht, daß er davon Gebrauch mache und freundliche Aufnahme finde; aber diese Empfehlungsbriefe erfüllen bei den Adressaten selten ihren Zweck und der Empfohlene muß sich selbst Bahn brechen und Gunst und Zutrauen auf eigene Faust sich erwerben.

Die Vorrede eines literarischen Erzeugnisses ist auch eine Art Empfehlungsbrief an den Leser; die Vorrede soll gegen üble Nachrede schützen; aber der Leser und Recensent kümmern sich gewöhnlich wenig darum, denn das Werk selbst muß den Meister loben.

Wenn ich nun aber dennoch die Vorrede nicht weggelassen habe, so will ich dadurch nur kund geben, wie ich zur Herausgabe dieser Schrift gekommen bin.

Nicht Schriftsteller von Beruf, habe ich mich aber von Jugend auf mit der jüdischen Literatur beschäftigt und in dem Schachte derselben nach den Goldkörnern gegraben, die freilich oft erst aus der aufgeschwemmten Sand- und Lehmhülle zu Tag gefördert werden müssen.

In München hat mich meine Liebe zum Schriften-

thume meines Volkes in die reiche Königliche Hofbibliothek getrieben, wo mir durch die große Liberalität der verehrlichen Bibliotheks-Direktion die ausgiebigste Benutzung der dort angehäuften literarischen Schätze ermöglicht wurde.

Und je mehr ich mit der Wünschelruthe des unermüdlichen Fleißes nach den verborgenen Schätzen grub, desto reicher war der Erfolg und diese Schrift ist bloß der Vorläufer weiterer Veröffentlichungen, wenn Freunde und Förderer der Wissenschaft mich dazu ermuntern. Eben jetzt, da manche Dunkelmänner, wie zur Zeit eines Pfefferkorn, das jüdische Schriftenthum mit fanatischem Hasse schmähen, ist es geboten, dasselbe erst recht zu pflegen, und diejenigen Werke, die noch als Manuscripte unentziffert verschlossen liegen, an's Tageslicht zu fördern, denn sie haben die Oeffentlichkeit und das Licht der Sonne nicht wie jene Nachtvögel zu scheuen, die ihren Eulenruf aus Ruinen und verfallenem Gemäuer ertönen lassen.

Das israelitische Volk ist das Bibelvolk, ihm verdankt die Welt ihre höchste Moral; die biblische sowohl als auch die nachbiblische Literatur ist tief sittlich, getragen von dem Geiste reinster Wahrheit, und mag sie uns nun in Poesie, Midrasch oder sonst entgegentreten, sie bietet die edelsten, reifsten Früchte!

Ich habe der Schrift eine Einleitung in deutscher Sprache vorangeschickt, damit Tendenz und Inhalt derselben auch denjenigen, die der hebräischen Sprache nicht vollkommen mächtig sind, leicht verständlich werde.

Die Schrift habe ich נוה שלום „Friedensstätte“ genannt, theils damit der Name meines frommen sel. gelehrten Vaters dadurch verewigt werde, theils weil ich in

der Ausarbeitung derselben nach harten Schicksalsschlägen Frieden und Befriedigung gefunden habe.

Im Vertrauen auf den göttlichen Schutz sende ich mein נוה שלום in die Welt; möge diese Friedensbotschaft wie die Taube Noa's nicht erfolglos ausfliegen.

Geschrieben München im Adar Scheni
des Schaltjahres 5632 a. r.

Der Verfasser.

Einleitung.

Wie in der Vorrede schon bemerkt worden, hat der Herausgeber in der Königlichen Bibliothek nach den Schätzen der jüdischen Literatur gesucht und hat köstliche Funde gemacht. Besonders interessirte mich ein altes Manuscript ספר המעשים und die bekannte Talmud-Handschrift auf Pergament, aus welcher ich vieles excerpirt habe, was zur Aufklärung, Erweiterung und Ergänzung mancher unklaren Stellen beitragen wird. Wie schwer die Arbeit ist, vergilbte Manuscripte zu lesen, weiß der Fachmann wohl zu schätzen. Der Fleiß allein genügt nicht, Sprachkunde, Belesenheit und Combinationsgabe müssen den Forscher in seinem Streben unterstützen, wenn er mit Erfolg diese Schriften allgemein zugänglich machen will.

Auf diese Talmud-Handschrift werden wir zurückkommen und daraus Funde mittheilen, die klärend auf die Talmudkunde wirken werden. Das erste Manuscript, das meine Aufmerksamkeit auf sich zog, und aus dem ich Excepte machte, die ich meinem נוה שלום einverleibt habe, ist ein Codex in Quart, in Pergament gebunden, hebräisch, die Schrift steht zwischen der Quadrat- und rabbinischen Schreibweise, neigt sich aber mehr zur ersteren Form, aber die Buchstaben weichen von den jetzt gebräuchlichen mannigfach ab. Es enthält 123 Blätter, die numerirt sind. Das Titelblatt fehlt, am Schlusse ist ein Stück, das beschrieben war, weggeschnitten,

worauf wahrscheinlich persönliche Notizen verzeichnet waren. Ferner ein Abschnitt der Schrift אל יתהלל חכם aus der König Salomonsage, wird von dem gelehrten Literaten Herrn Dr. Steinschneider als besonderer Abdruck vom 15. Jahrhundert erwähnt; ob dieses erwähnte dasselbe sei, steht in Frage. Das Manuscript reicht nach einer Stelle über die Messiaszeit, mindestens bis ins 11. Jahrhundert hinauf. Das Aboth de Rabbi Nathan enthält duftige Midraschim, sinnige Aphorismen, fromme Legenden und Parabeln. Alles bunt durcheinander wie die Gräser und Blumen auf einer saftigen Wiese, jedes Pflänzchen für sich schön, aber der Ueberblick über den ganzen bunten Pflanzenteppich lieblich und angenenehm. Eine derartige Sentenz aus dem Zusammenhang gerissen, entbehrt der richtigen Umgebung des richtigen Lichtes und Schattens, und doch können wir es uns nicht versagen, einiges zu citiren.

Seite 45.

שלשה חשבו מחשבות רעות וגילה הקב"ה מחשבתם

Drei mit neidischen Sinnen
Wollten die Welt gewinnen.
Sie thun es im Stillen,
Gott, der kennt den Willen,
Macht es offenbar.
Kain, Esau und Absalon,

Drei mit frommen Sinnen
Wollen Heil gewinnen.
Sie thun es im Stillen,
Gott, der kennt den Willen,
Macht es offenbar.
Reuben, Thamar und Ruth.

In dieser Weise wird die Zahl drei an verschiedenen biblischen Beispielen behandelt. Gar sinnig wird S. 48 u. ff. die עקדה Isaaks Opferung erzählt. Die Legende ergänzt das Bibelwort, der Kampf Abrahams wird in einem Zwiegespräch mit dem Satan dargestellt, der alle Bedenken in ihm rege zu machen sucht. Satan appellirt an sein Vaterherz, er beweist ihm das Widersinnige seines Beginnens. שופך דם האדם „Der Menschenblut vergießt, dessen Blnt soll wieder vergossen werden." Abraham läßt sich nicht irre machen und gehorcht. Der Dialog zwischen Vater und Sohn ist erhaben menschlich gedacht, wie der Sohn sich unterwirft, wie er die letzten Grüsse an die Mutter bestellt, seine liebende Sorgfalt für sie. Er bittet den Vater, der Mutter, sein Ende schonend, mitzutheilen, daß sie nicht selbst Hand an sich lege oder der Schrecken sie tödte. „Sag es nicht, wenn sie auf der Veranda steht, daß sie nicht in die Tiefe stürzt, sags ihr nicht am Brunnen, daß sie sich nicht in denselben stürzt, thu es ihr nicht kund, wenn sie ein Messer trägt, daß sie sich nicht verletze.

Aeußerlich stimmte er mit seinem Vater überein, innerlich kämpft er und denkt: „Wer wird mich retten? ich habe keinen Helfer als Gott im Himmel." עושה שמים וארץ. עזרי מעם ה' Die Klage der Engel vor Gottes Thron, daß Isaak geopfert werden soll, führt mancherlei Gründe dagegen an. „Hast du nicht reiche Nachkommenschaft dem Isaak verliehen? Zu wen willst du auf Sinai sprechen: „Ich bin der Ewige, dein Gott! Wer wird am Meer dir sagen, dieser ist mein Gott, ihn will ich preisen!" Der ließ sich erbitten nud gestattete den Engeln ihn zu wehren. Abraham wollte es sich nicht wehren lassen, bis Gabriel es beschwur, daß

Gott es ihm aufgetragen. Nun brachte Gabriel den Widder, der der Leithammel in Abrahams Heerde war und nach dem Sohne „Isaak hieß. Es war am ר"ה Neujahr. Abraham übte fünf מצוות Gebote durch den Widder. Das Blut sprengt er auf den Altar, aus den Hörnern machte er ein שופר und blies darauf, von der Wolle machte er ציצת Schaufäden; von der Haut (תפילין ומזוזות) Gebetriemen und Rollen für die Thürpfosten, aus den Därmen Saiteninstrumente. Der fromme naive Glauben spricht so poetisch schön aus dieser Legende, daß wir nur bedauern, den lieblichen Duft durch die Uebersetzung davon abstreifen zu müssen,

Wir wollen nun auch beispielsweise eine nachbiblische Legende in Uebersetzung auszüglich mittheilen. Seite 30.

ושותה בצומאה את דבירהם.

Rabbi Elieser, Sohn des Hyrkanos, wollte sich dem Studium der Thora widmen, aber der Vater, ein reicher Gutsbesitzer, verwendete ihn beim Betrieb der Landwirthschaft. Einst traf ihn der Vater am Pfluge weinend und sprach: „Weinst Du ob der harten Arbeit auf dem steinigen Felde, ich will Dir eine leichtere Arbeit auf lockerem Boden anweisen.“ Anderen Tages suchte er ihn bei der neuen Arbeit auf und wieder weinte er. Auf des Vaters Drängen gestand er die Unzufriedenheit mit seinem Berufe und verlangte, dem Thorastudium sich widmen zu dürfen. Der Vater stellte ihm vor, daß er dazu an Jahren vorgerückt sei, er solle eine Familie gründen und seine Kinder der Thora weihen. Da war Elieser betrübt und weinte drei Wochen lang, bis der Prophet Elia ihm erschien und ihm rieth, nach Jerusalem zu Jochanan, Sohn des Sakei, zu gehen, um dessen Schüler zu werden.

Dieser nahm ihn auf und weil er sehr unwissend war, lehrte er ihn die Pflichtgebete und täglich zwei Halachoth, Gesetzesnormen, und am Sabbath wiederholte er sie mit ihm. So trieb er es acht Tage, aber weil er während dieser acht Tage nichts genossen hatte, wurde sein Athem übelriechend, und der Lehrer wies ihn fort. Er sprach: „Du weisest mich ab wie einen Aussätzigen.“ Sein Lehrer fragte: „Wer bist Du denn? „Ich bin der Sohn des Hyrkanos.“ „Was, Du bist der Sohn eines Weltberühmten, komm, bleibe bei mir zur Mahlzeit!“ Er lehnte es ab. Da suchte ihn Rabbi Josua, Sohn des Chananja, und Joseph Hakohen auf, fanden

ihn und erfuhren, daß er eine Woche lang gehungert; sie brachten ihn zu Jachanan, dieser zerriß sich das Gewand und sprach: „Wehe Eliefer, daß Du in solcher Armuth und Noth lebest; aber wie aus Noth aus Deinem Munde übler Athem floß, so wird die Weisheit Deiner Worte von einem Ende der Welt zum andern gehen, denn es heißt in der Schrift: ושם האחד אליעזר „Der Name des Einzigen war Eliefer."

Nach Jahren sagten die Söhne des Hyrkanos zu ihrem Vater: „Enterbe Eliefer!" Da ging er nach Jerusalem vor Gericht, um den Sohn zu enterben. Als er zu Jochanan kam, saßen bei ihm die Edlen von Jerusalem, und man forderte den Hyrkanos auf, einen Vortrag zu halten. Er entschuldigte sich und sprach: „Ich bin wie die Zisterne, der man nur entnehmen kann, was man in sie zuvor gelegt!" Aber sie erwiderten: „Es gibt lebendige Brunnen, deren Quellen immer sprudeln!" Doch auf dreimaliges Auffordern lehnte er es immer wieder ab. — Da stand Eliefer auf und lehrte in feurigem Vortrage, daß seine Augen glänzten wie das Sonnenlicht und sein Angesicht strahlte, wie Moses im Strahlenglanz. Vor Begeisterung waren die Hörer entzückt. Jochanan küßte ihn auf die Stirn und sprach: „Heil Euch, Abraham, Isaak und Jakob, daß dieser aus Euch entsprossen ist."

Da fragte Hyrkanos: „Wem gilt denn dieser Ruhm?"

Jochanan erwiderte; „Deinem Sohne Eliefer!" Er aber saß und setzte seinen Vortrag fort. Der Vater stand und lauschte seinen Worten. Eliefer sprach: „Vater, ich kann nicht sprechen, wenn Du stehest." Hyrkanos erwiderte: „Ich kam nicht, um Deinen Ruhm zu schauen, sondern um Dich zu enterben, und nun ernte ich Deinen Ruhm mit

und erquicke mich an Deiner Weisheit; nun seien Deine Brüder erblos und Dir Alles unterthan." Er erwiderte: „Fern von mir, mein Vater, meine Brüder zu verdrängen, sie sollen mir gleichgestellt sein. Hätte ich nach Reichthum gestrebt, so hätte ich mir ihn von Gott erflehen können, denn es heißt: לי הכסף והזהב „Mein ist Silber und Gold", hätte ich Grundbesitz gewollt, לה׳ הארץ ומלואה „Gott ist die Erde und was sie füllt", aber ich strebe nur nach der Thora heiligen Wissenschaft; מצותיך מזהב ומפז על כן אהבתי darum lieb ich seine Gebote mehr als Gold und gediegenes Erz.

Der geneigte Leser wird finden, daß in der Uebersetzung die Feinheit des Urtextes sich nicht erreichen läßt; aber gerne sind wir bereit, weitere Uebertragungen zu liefern, wenn auch diese goldenen Aepfel auf silbernen Schalen in fremder Zunge nicht den feinen Geschmack des Originals haben.

Aus der Talmud-Handschrift habe ich im ersten Theile dieses meines נוה שלום nur Nachstehendes beigefügt:

סדר תנאים ואמוראים Reihenfolge der Tannaïm (der Mischnalehrer) und w'Ammoraïm (Talmudlehrer) aus der Zeit der Redaction beider Werke; unsere Schrift gibt ebenfalls Auszüge daraus. Die biographischen, chronologischen, geschichtlichen Werke ספר היוחסין Buch der Geschlechtsregister, סדר הדרות die Reihenfolge der Geschlechter und Arten haben diese Schrift wohl nicht gekannt und benutzt. Besonders aber bespricht der sel. Professor Luzatto in Kerem Chemed Band 4 Fol. 184.

Jüngst erschien eine Festschrift in Breslau התלמוד מבוא welche mit der Recension in unserem Manusscripte mehrfach übereinstimmt.

Diese Andeutungen werden sachkundigen Lesern genügen, deren wohlwollender Beachtuug ich meine Arbeit als einen bescheidenen Beitrag zur genauen Kenntniß des rabbinischen Schriftthumes empfehle.

München im März 1872.

S. Taußig.

לוח הטעות השמטות

דף	שורה		
52	9	יאמר	אמר
58	23	ולדו	ילדו
60	11	חלוק	הולך
61	12	אותו	אותיות
63	3	אותה	אותם
„	7	בכתב רש"י	מיותר
„	15	בעלי הדין	בעלי דין (בכ"י)
„	19	דלא יסבא קטלינן מקטלין	דלא יסבר קטלא מקסמין א"י מה היא
72	19	ב' רנקא	בת דנקא
79	27	והקודר	והקולר
„	28	יכני	יכנו
80	6	רחת	רחם
„	20	עכ"ל	ערל

השמטות

22	28	סוף העמוד בהגהה בידו זה כ"י מיותר והיה לכתב ומי שרוצה להאמין של זה הכ"י או של הדפוס הרשות בידו כי הכל הולך אל מקום אחד.
36	4	* עשרה שמות נקראת נבואה, משל מליצה משא יחידה לווי דיבור אמירה, חזון נבואה. ועל זה רשמתי למטה. * רק הם ט.
36	24	בהגהות נוטלין רשות מאחד [שמש'] אני כתבתי שמושיכן, כי בכ"י אינו מבורר אם הוא אחר הש — ב או מ ואני חושב שהוא מ לכן כתבת שמוש — ואין לו פתרון ואין לו שחר — ואולי הוא ב — אחר הש — ויהי' נקראת שבמשכן.
63	19	בפרק אבות של כ"י כתב, דלא יסבר קטלא מקסמן לא יכולתי לפתור אותו, רק במס' דרך ארץ מצאתי מן המחזור וויטרא וז"ל הוא היה אומר דלא שימש לחכמים קטלא חייב וכו' וארך ימים בימינה ובשמאלה עשר וכבוד ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר.

לוח הטעות והשמטות

דף	שורה		
1	7	הגלילה	הגלילי
17	7	הלוחית	הלוחות
„	17	הודו	הודה
„	22	נסתכל	נסתכל
„	28	הלחת	הלוחות
„	30	שמחה	שנמחה
18	2	כלותו	כלתו
„	11	עמה	עמו
„	12	מעוטורן	מעוטרין
„	24	אל	אלקים
19	13	*	**
„	22	ליה	לו
20	25	במקום 15	צ"ל ב' כו׳
21	11	ממיכלא	ממיכלה
„	28	החסד	חסד
22	28	זה	מיותר וה:
23	16	ונה	יונה
25	3	לו	לא
27	3	כת	כתיב
27	21	רשי"ס כתב א	רשים כתב
31	22	עלין	עליו
32	10	לו	לי
33	4	הללבים	א"י מה י
33	21	גור	גורם
36	4	* השמטה	עיין השמו
40	23	יחשבין	חשבין
45	17	לבעוז	לבועז

המלוה דמאמין לו ושהוא בעינו איש מהאמין וצדיק, דהא דהאמנו ולא חש שיטעון פרעתי, הוא, משום דלא ירע נפש' בעיני העולם כנ"ל, ווהו דדייק, לא לדידיה, פי', לא מחמת צידקתו רק מחמת טובתו, שטוב לו שלא לכפור, אבל הכא הא האמנו, פי' כיון דהלוה לו שלא בעדים הרי הראהו דמחזיקו לצדיק ומהימן, ועל כן אם המלוה תובע לו ואין עדים כאן, לא יכול להעיז ולחזור אחר עדים, שלא להאמין להמלוה גם הוא, כמו שהוא האמין לו. (ודוק כי בזה הכל מיושב.)

(ס) בלשון התריץ דקאמר, דלא לדידיה*) הימני' וכו' תיבת לדידי' מיותר ואין לה הבנה.

ונר' לאמ"ו ני' בהקדם מה דאמרינן במס' שבת ד' עט ע"א גבי שטר פרוע דחייב המוציאו בשבת, משום דשוי לו להראית דגבר' דפרע אנא, גם להקדים, דסתמא דמילת' כשהלוה והמלוה טעונים בפרעון החוב, מאמינים העולם טפי להמלוה מלהלוה כדאמרינן בב"מ ד' לה ע"א קיים ביה במלוה תומת ישרים תנחם וכו' מקיים ביה בלוה סלף בוגדים ע"ש, ועתה אחר הצעות האלו י"ל סתמא דמילת' כל לוה דידיע העולם חובתו כגון שהלוה לו בעדים מדי דרוצה לפרסם פרענו כי היכא דלא יהי' נחשד בעיני העולם דיאמינו להמלוה כאשר אמרנו, ויהיו זילו נכסי, ולא ימצא מי שירצה להלות לו, והיינו טעמו דמס' שבת הנ"ל, ולפי זה י"ל זהו הטעם דר"א ללישנא קמא דס"ל חזקה דאין הלוה פורע בלא שובר או בית דין, דיוכל לברר ולפרסם שפרע שלא יבוא להחשד בעיני הבריות ואף לפני עדים אינו די לו, כי לחש לשמא ילכו למדינת הים ויחשד אם יתבענו המלוה ולא יוכל לברר פרענו, ושמואל פליג, ולית ליה חזקה זו, ובזה א"ש דלא קשה קושי' הרמב"ם מסבר' רק לאליבא דליתה ליה הך חזקה, אך מחמת התנאי ס"ל דלא מהימן לומר פרעתיך בפני פו"פ, על זה שפיר הקשה דלא מסתבר כיון שקיים תנאו, וע"ז שפיר תריץ הש"ך הנ"ל, וגם שפיר דהמקשין דמה מתניתן לזה, כיון דכבר הודה לו בעדים א"כ ידיע חובו, ושייך חזקה הנ"ל, דהלוה רוצה לפרסם שנסתלק מחיובו, וע"ז משני, אמרי, היכא דמעיקר' וכו' דלא לדידיה הימנו, פי', דלא הראה לו

*) ובכ"י ש"ס מינכען מצאתי שקלי וטרי' כך.

מתני' מנה לי בידך וכו' אמר ר"י א"ר אסי המלוה את חבירו בעדים צריך לפורעו בעדים, כי אמריתו' קמא דשמואל אמר לי יכול לומר פרעתיך בפני פ"ופ והלכו להם למדינת הים. תנן מנה לי בידך אמר לו הן, למחר אמר לו תניהו לי נתתיו לך פטור אין לך בידי חייב והא הכא כיון דתבעיה בעדים כמאן דאוזפיה בעדים דמי וקתני פטור תיובתא דר' אסי, אמר לך רב אסי כי אמרינא אנא היכא דמעיקרא אוזפי בעדים דלא [בדפוס כתב לדידי'] הימני' הכא הא הימני', ר' יוסף מתני הכא וכו'.

ונראה לאדמ"ו נ' דרש"י מחלק, דהתם עד אחד מעיד שהוא פרוע דאין השבועה אלא רק להפיס דעתו של בעל, ס"ל לרש"י דכדי הוא להפיס דעתו בלא נקיטת חפץ, אבל לסמך רק על השבועה ודאי צריך נקיטת חפץ וק"ל.

באותו עמוד מתני' מנה לי בידך וכו' אמר ר"י אמר ר' אסי המלוה את חבירו בעיד [illegible] וכו'.

בסוגי' זו יש לדקד [illegible]

(א) מה עלתה על [illegible] נ' למלוה בעדים, הטעם דמלוה בעדים צריך לפ[illegible] עתו כשלוי לו המעות, שלא האמין לו, לפיכך [illegible] פני עדים שלא יאמר לו להד"מ, לפיכך גם צריך [illegible] שכתב הר"ן והרשב"א דא"כ דקארי ליה מאי [illegible]

(ב) מאי מהאמין ולא מהאמין שייך בזה כאן, בכל פעם צריך להאמין לו שלא יטעון פרעתי, מה לי אם יוכל לטעון להד"מ אם אין לו עדים על כך או אם טוען פורעתי הא מדין הפשט בלא הך סוגי' מהאמן בטענה זו כמו בזו.

(ג) הא דין פשוט הוא, הובא בבא מציעא באיזה נשך וגם הלכה היא בש"ע ח"מ סי' ע' דאסיר להלות בלא עדים אפי' לת"ח.

(ד) לשיטות הרי"ף והרשב"א ולהתוס' לחד תריץ ס"ל לרב אסי אף פרעתיך בפני פו"פ לא מהימן, וקשה מ"מ, הרי הרמב"ם הפליג בקושי' זאת להקשות על הרי"ף דלא מסתבר דלא יהי' נאמן בפרעתיך בפני פו"פ אף כשאמר לו המלוה אל תפרעני וכו' ועיין בש"ך סי' ע' ס"ק יד. בד"ה והשתא דיישב קושי' הרמב"ם משום דהתנה, והרי הכא ללישנ' קמא דלא התנה אל תפרעני וכו' קשה מ"מ לא יהי' נאמן

לשבועה, דרבנן איכ' בינייהו מיפך שבועה בדאורייתא לא מפכינן ובדרבנן מהפכינן, ולמר בר ר"א דאמר בדאוריית' נמי מהפכינן שבועה, מאי איכ' בין דאורייתא לדרבנן וכו' תוס' ד"ה ולמר בר רב אשי וכו' ריב"ן פי' בשם הקונט' דהלכתה כוותיה, דקיימא לן כמר בר"א במיפך שבועה וכן בתשובות רבינו גרשון מ"ה, וכן רה"ג וכו' עד ורבי' יצחק מצא בתשובות קדמוניות דלא מפכינא שבועה דאורייתא, וכן בה"ג ובסד' תנאים ואמוראים דהילכתא כמר בר"א לבר ממיפך שבועה וכו' ובגליון בסנהדרין הקשה סתירת רש"י, כי בחולין פי' רש"י וכמר בר"א ק"ל בכל דוכת' לבר ממיפך וכו'. — ועיין גם כעין זה קוש' התוס' בכתובות ד' צו ע"א ד"ה אלמנה שתפסה וכו' ומה שתריץ תוס' על זה ודוק.

דבר הלמד מענינו

זכור אזכרנו עוד לאדמ"ו ה"ה הרב המאור הגאון הגדול המ̇טתי פ"ה עמוד התורה הצדיק הישיש הנכבד המפורסם בכל תפוצות ישראל הנגיד ש"ב מהר"א ק"פ הנקרא בפי כל רבינ אהרן יעניקויא נ"י לנצח היושב בשבת תחכמוני בקהלה המפוראה עדה הקדושה יעניקויא יע"א ה' הטוב והרחמן יאריך ימיו ושנותיו ויחדש כנשר נעודיו עב"י א"ס.

כאשר למדנו בשיעורי דרבנן סוגי' זו אצל הגאון הנ"ל, בישיבה אשר שמעתי מאמ"ו מפה אל פה.

(שבועות ד' מ"א ע"א) באותו עניין, תוס' ד"ה מאי איכא וכו' בפ' הכותב ד' פ"ח גבי הא דאמר ר"נ אי פקח שמעון מייתי ליה לידי שבועה דאורייתא פי' בקונט' דנפקא לן מינה בין שבועה דאורייתא לשבועה דרבנן, דמדאורייתא מנקט חפצא וכו', וזה סתירת רש"י כמו שהקש' גם התוס' מזה בפרק הכותב שם בכתובת ד' פ"ח ע"א ד"ה מייתי לה לידי שבועה דאורייתא וכו' עיין שם. ששם פי' דש"י ובדרבנן לא בעי נקיטת חפץ עכ"ל.

הא למדת שאם תווח דעתיו של אדם עליו, הוי אומר לו אל תווז דעתך עליך, שהרי יתוש קטן גדול ממך במעשה בראשית, ולא עוד אלא שאמרו דוד המע"ה בספר תהלים שנא' הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות, והדר מלכי ארץ וכל לאמים.

סליק מדרשים ואגדות מספר המעשים

המשך אל סדר תנ"ו ד"ה הלכ' כמבר"א צד 10

כדי שלא להוציא הנייר חלק אבוא בקיצר איזו סוגי', המשך על הלכתה כמר בר רב אשי המובא בסדר תנאים ואמוראים צד 10. אשר שם צינתי לעיין בזה.

(יומא דף פ"ג ע"א) גמרא, מתני' חולה מאכילין אותו ע"פ בקיאין וכו' תום' מר בר ר' אשי אמר וכו' בסדר תנאים ואמוראים כתוב הלכתה וכו'.

גם הראש ותום' ישינים הביאו מסד' תו"א עיין שם וכו'.

(סנהדרין ד' כ"ט ע"ב) גמרא: בפני שנים וקני מידו כותבן (פי' רש"י שטר הודאה, ואע"פ שלא אמר וכו') מר בר רב אשי אמר אפי' אמר וכו', לא כתבינן ע"כ, תום' ד"ה, מר בר"א אמר וכו' בשבועות פי' הריב"ן בשם רש"י ובשם רבינו גרשום מ"ה דהלכת' כמר בר ר"א במיפך שבועה ואודיתא וכו', ור"ח פוסק הלכת' כמר בר"א לבר ממיפך שבועה וחוורי וסימן הפוך לבן [הפוכה שבועה וחוורי] ע"כ.

(חולין דף ע"ו ע"א וע"ב) גמרא חוורי (מה שהוא לבן) הוי צומת הגידין, לא חוורי לא הוי צומת הגידין, מר בר רב אשי אמר כיון דזוגו, אע"ג דלא חוורי, (רש"י ד"ה וכמר בר ר"א ק"ל בכל דוכתי בר מתרתי, מכתב אודיתו ומיפך שבועה וכו' ע"כ) תום' ד"ה מר בר"א אמר וכו', פי' בקונט' דכמר בר רב אשי קיימא לן בכל רוכת' בר ממכתב אודית' ומיפך שבועה וכן יש בסדר תנאים ואמוראים, ור"ח פי' וכו' וכן פי' ר"ת.

(שבועות ד' מ"א ע"א) גמרא מאי איכ' בין שבועה דאורייתא

קללות שקילל המקום אדם. וחוה האדמה הנחש, י' האדמה י' האשה י' האדם, ולמה פתחו חכמים, אלא אמרו, כיון שהזהיר הכתוב כל כך ואמר לא תוסיף פן תוסיף ונקלה אחיך, רבו זכיות ומליצי טובות ופחתי עוונות, מוטוב שיבאו שלש וידחו אחת.

חרם בגמיט' רמ"ח דאמר שמואל כשהיא נכנסת נכנסת ברמ"ח איברים שבאדם, רחם בגמיט' רמ"ח הוי, דאמר שמואל כשהיא יוצאת, יוצאת ממאתים וארבעים ושמנה איברים שבאדם דכתי' ברוגז רחם תזכור.

כן בנות צלפחד דוברות, ראשונה אמרה אבינו מת במדבר, שנייה אמרה והוא לא היה בתוך העדה שלישית אמרה למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו, רביעית אמרה כי אין לו בן, חמשות אמרה תנה לנו אחוזה, ואז ויקרב משה את משפטן לפני ה'. —

הנה ה' נצב על חומת אנ"ך, אנ"ך בגימט' ע"א הוי, מכאן לסנהדרין שהורגין שמסכמת שכינה עמהם אמר ליה ר' יהודה משמי' דמר ר' יהודאי מה הוא כך עלה במחשבה, מלמד שהקב"ה יושב ומחשב כל דבר ודבר קודם שברא העולם ע' פעמים ומדקדק בדבר אם נברא בדרך זה, כך וכך הוא בסופו, וחוזר ומחשב, אמר ר' נחמן ב"י מאי לעת מצוא, מיתה שנא' למות תוצאות, תוצאות בגימטי' תתק"ג הוי, תניא נמי הכי תשע מאות ושלשה מיני מיתה נברא בעולם, יצא עתק מפיכם עתק בגימטרא חמש מאות ושבעים עכ"ל בגימט' ג' מאות, תביא בכלח עלי קבר תביא בקבו בן ששים שיצא מכלל כרת, בכל"ח בגימט' ששים הוי, ר' נהודאי אומר זה ר' אלעזר בן ערך ששכח תלמודו מחמת אונסו, ואהדר ליה בהדיה אליהו, יין בגימט' ע' נכנס יין יצא סוד, כתיב תירש, וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש, חכם ניכר אם הוא חכם או טיפש, וכן אמרו בשלשה דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו בכעסו, בזאת בגימט' ד' מאות ועשר, שכן רמז למקדש ראשון שכך עמד, ומיום שחרב ביהמ"ק עד עכשיו אלף ונז שנה וי"ר שיביא בן דוד במה"ב אמן.

זאת תורת הבהמה וכי מה ענין אשה אצל שקצים ורמשים?

עולמים, אלו שני עולמים, איש שבשבילו נברא העולם הה"ד ומותר האדם מן הבהמה אין, ויתן ה' לה הריון, רמז ל"ט ירחי לידת משה מן התורה, הריון בגימט' ט' ירחי, ומלאך הממונה על ההריון לילה שמו שכן כתוב והלילה אמר הורה גבר, אמרו חכמים, חיזוק לתחיית המתים שעתידין לעמוד בלבושיהם שנקברין בהם מן הכתוב בשמואל, שהיה עוטה במעיל ויצא במעיל, וכתו' תתהפך כחומר חותם ויתיצבו במו לבוש, שיעור סאה כמקווה, וכמה בצים במקווה ח' אלפים ות"ש, והסאה מאה וארבעים וארבעה בצים ועומר ארבעים וג ביעי וחומשי רביעתא, ומנין שצריך טבילה מ' סאה דכתיב יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולך לאט בגמיט' ארבעים סאה הוי שיעור אמה על אמה ברום שלש אמות, והמפריש חלה צריך לפריש אחד מארבעים ושלשה וחומש מן התורה, מניין, אותיות חלה, חלה בגמיט' הני הכי, כי תשא את ראש ב"י לפקודיהם אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע מי יוכל למנות את ישראל, ואתה אמרת לא יספור מרוב, אמר לו הקב"ה למשה, משה! לא כשאת סבור, אין לך טורח בדבר הזה, מניינם כמנין ראש אותיות שלהם, ספור ראש אותיות של שבטים והן מנין אלפי ישראל ראובן ר' אלף שמעון ש' אלף, צא מהם לוי שלא היה שבטו במנין, יהודה י' אלף זבולון ז' אלף בנימן ב' אלף, אפרים במקום יוסף י' אלף, דן ד' אלף, גד ג' אלף אשר א' אלף ומנין כל ישראל שש מאות אלף, אלף וחמש מאות ושלשים, יששכר י' אלף נפתלי נ' אלף וכן באים בחשבונם ששים אלף חסר ג' השאר חשבון היאך הוא, צא מהם ג' אלפים שנהרגו במעשה העגל דכתי' ויפיל מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש.

אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, מהת"ל אלה הדברים והלא אינו מדבר אלא לענין שבת, מיכן סמכי חכמים לאבות מלאכות מ' חסר אחת, אלה מספר אותיות ל"ו, דבר אחד דברים שתים, הדברים שלשה, ואלו הן הזורע והחורש והקודר וכולי, כך שני חכמים למה אמר הכתוב ארבעים יכני ולא יוסיף ולא אמר הכתוב פחות או יותר כגון נ' או ס' או ע' או ל' אלא ארבעים, אמרו חכמים, כנגד מ'

בגמטר' שית מאה ותרי עשר הני, פש להו חד תורה, וכנגדן ציצית, ציצית בגמטר' שית מאה הני, פש להו תריסר ה' חוטן וה' קשרים הרי תריג מצות, כימי השמים על הארץ, ימי אברהם קע"ה ימי יצחק ק"פ ימי יעקב קמז, תכללם יחד והם חמש מאות ושתים, ומהלך שמים וארץ חמש מאות נשתיירו שתים משה ואהרן בכללם, (כאן חסר חצי דף) והיאך היה משה מכיר בהן (למי שעבר עברה) שהיו ענני כבוד מקיפין את כל העם מלמעלה ומכל צד, וכל מי שהיה חוטא היה נשקע הענן מעל ראשו וחמה זורחת עליו, ויודעין כל ישראל שהיה חוטא, והיה גוזרין עליו דין, שנא' בני היצהרי אלו אהרן ודוד שנמשחו בשמן, והן שנין בכל מקום, מפני שמשחתם לדורות, באהרן כתי' והיתה לו ולזרעו אחריו, ובדוד כתי' ועבדי דוד ישב על כסאי:

כל תשא עון וקח טוב אמר ר' יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע בזמן שהיה בית המקדש קיים היינו מקריבים לפניך קרבן להתכפר, והי' מתכפר, ועכשיו שבית המקדש חרב, אין לנו קרבן לכפר עלינו אלא תפילה, הדא הוא דכתי' וקח טוב, טוב בגמטר' י"ז הני, ותפלה י"ח הני אלא ברכת מינין ביבנה תיקנוה, והלא י"ט אנו מתפללי' אלא את צמח דוד אחר כך תיקנוה חכמים משום בחנני ה' ונסני, א"ר סימון וקח טוב אמר ישראל לפני הקב"ה רבש"ע בזמן שהי' בהמק"ד קיים היינו מקריבים לפניך חלבים וכבשים והיית מכפר לנו, ועכשיו חלבינו ודמינו ונפשינו שנתמעט לפניך יהי' כפרה עלינו ונשלמה פרים שפתינו שיח תמורת פרים.

פירשו חכמים ז"ל ומותר האדם מן הבהמה אין, מה הוא אין זה הוא קבר, וי"א זהו דיבור, שזה מדבר ונקבר וזה אינו מדבר ואינו נקבר, ופירשו חכמים, אדם מתבייש, בהמה אינו מתביישת, וזה הוא פירוש אין — ואילמלא תקנה שתיקן הקב"ה שמתבייש האדם זה מזה, היו נעשין כבהמות, ואיזה תקנה שתיקן להם שנתן שכינתו ביניהם, ותיקן באי זה צד נקרא שמו איש, הוצא מהם ו' נשתייר אש, אשה הוצא ממנה ה' נשתייר אש ואש עם אש האיך מתבייש, הא למדתה ששתי אותיות הללו משמו של הקב"ה הם הה"ד כי ביה ה' צור

שמעון בן עזאי, ושמעון בן זומא ור' סימון הלכה למשה מסיני, אין מתחילין ב"ב ואין מסיימין ברביעו, אבל מתחילין ברבי', ומשלימין בשלישי וסימן מ נ ד ש, סתם מתניתין ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון, כל מקום ששנינו ב א מ ת אמרו, ובמה דברים אמורים ואימתי הלכה למשה מסיני, מ י ת ב י הלכה הוא:

הנה מטתי של שלמה ששים גבורים: מנין אותיות יברכך ה' וישמרך אמר רבה בר אבא אליעזר כנגד כולם וירק את חניכיו, ואיכא דאמרו זהו אליעזר עבד אברהם בחשבונו הכי קי' שי"ח עקב מנין שני אברהם חוץ משלש שנים קודם שהכיר את בוראו, אמר רמי' בר אבא, השטן בחשבוני שסד הני, ואמר רמו בר אבא כתב אברם זכתיב אברהם בתחילה המליכו הקב"ה על רמ"ג איברים, ולבסוף המליכו על רמה איברים כנגד אותיותיו: אשה טובה עטרת לבעלה זו שרה אמינו, שרי היה שמה יו"ד שנטל ממנה — היכן הלך? פליגו בה תרי אמוראי חד אמר נחלקה לשנים ולא חסרה כלום, שבתחילה בעלה היה שמו אברהם והוסף על שמו ה' וה' אחד הוסיף לשרה ונתעטרו השמות, וחד אמר יו"ד הניטל לשרה ניתן ליהושע, דכתי' ויקרא משה להושע בן נון יהושע, בירכו ואמר לו, יה יושיעך מעצת מרגלים, יצחק על שמו נקרא, י' כנגד י' נסיונות צ' כנגד תשעים שנה של שרה כשנולד ח' כנגד ח' ימי מילה ק' כנגד מאה שנה של אברהם כשנולד, יעקב על שמו נקרא, י' כנגד נדר שנדר עשר אעשרנו לך, שכשאתה מחשב השבטים מבנימין שבט לוי עשירי, ע' כנגד שבעים נפש, ק' כנגד אותיות שנתברך בהן, והם ויתן לך, הוצא מהם השם ונשאר מאה, ב' כנגד שני מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, יהודה על שם נקרא מנין [כאן חסר מן דף אחד חצי דף] ושקול יראה כנגד תורה, שאין לך בכל המידות גדול מיראה, ואין להשם חפץ אלא ביראה, שנא', ועתה ישראל מה וכו' וכתיב יראת ה' היא אוצרו, יראת בגימטר', הני שית מאה וחד עשרי, פש להו תרי חכמה ועניה דאמר' רבנן אין בור ירא חטא ולא ע"ה חסיד, וכנגדן ברית מילה

וישרפו אותם באש, אמר להם בממונו הכתוב מדבר את האדרת ולשון הזהב, אבל לטיתה לבדו כתורת משה, לא יומתו אבות ע"ב.

טעם אחר כתיב כי עמך הסליחה למען תורא וכתי' כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, כי עמך הסליחה בעושי תשובה, אבל אם עומד בזדונו אתה תשלם לאיש כמעשהו, ר' יהודה אומר מפני שהצדקה עושה פירות, שנא' אמרו צדיק כי טוב כי מפרי מעלליהם יאכלו, וכתי' אוי לרשע רע, כי גמול ידיו יעשה לו, ולפיכך ולך ה' החסד, ר' נחמיה אמר אדם עובר עבירה, והוא ראוי שתנטל נפשו עליה, והקב"ה עושה לו חסד, ונוטל נפש בהמתו, או יאבד מנכסיו זהו חסד גדול, ר' אלעזר אומר, משל לאחד שהיה חייב לטימיון של מלך, ולא היה לו לפרוע והגבאים היו מוציאין אותו בכל יום ומכין אותו, המלך היה חכם ורחמן, צוה לעבדיו והשליך לו כים אחד בעד החלון אשר היה אסור בו, ומצאו העני, ופרע חובו, נמצא המלך נפרע משלו, כך אדם עובר עבירה, והיה ראוי ליקח נפשו, והקב"ה עושה לו חסד ונוטל נפש בהמתו ונמצא נוטל משלו, ויש חסד גדול מזה, לכך נאמר ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

מנצפך צופים אמרום

והם חמש אותיות כפולות, כך לאברהם אבינו נרמז, ברמז לך לך לק' שנה יותן לך בן מם ליצחק ,נרמז ברמז כי עצמת ממנו מאד בעולם הזה ובעולם הבא: פ"ף למשה נרמז ברמז פקוד פקדתי אתכם בעולם הזה ובעולם הבא, צ"ץ למשיח נרמז ברמז והקימותי לדוד צמח צדק, שר חמשים ונשוא פנים, בר במצרים הוסיף עליהם אחד עשר מן תרי עשר וששה סדרים ותשעה פרקים ותורת כהנים, ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות ושמונים פילגשים אלו שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלם כנגד פתחיה, ועלמות זו משנה החיצונה, נ"ן ליעקב נרמז ברמז הצילני נא בעולם הזה ובעולם הבא.

כל היכא דאיתמר ר' יהודה הנשיא הוא רביני הקדוש תנא, אבל היכא דאיתמר ר' יהודה נשיאה אמורא כיניהו, כל בן עזאי, בן זומא

ששה שמות הללו כנגד ששת ימי בראשית, שיהו ישראל עוסקים בתורה, והעולם מתקיים, אבל שבת בית היא, ולא הוצרך הכתוב לאומרו עם ויו ימים, מן בגימט׳ משיבת נפש סליק,

אלו הם שבעה רועים, ודוד עומד באמצע, אדם שת משותלח בימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו, יצחק יושב ומשמר פיתחה של גהינם להציל בניו מדינה של גהינם.

ואלו הם שמונה נסיכי אדם, ישי שאול שמואל, עמוס צפניה חזקיה אליהו ומשיח.

טעם טוב. שאלו תלמידיו את רבינו הקדוש, כתיב לא יומתו אבות על בנים, וכתי׳ ויקח יהושע את עכן בן זרח ובניו ובנותיו, וכי מה חטאו בניו ובנותיו, אמר להן כשהוציאוהו לסוקלו, הוציאו כל בני ביתו ושורו וחמורו כדי שלא יהי׳ עושין כן ולא סקלו אלא אותו, שנא׳ וירגמו אותו ויקימו עליו גל אבנים, אמרו לו והא כתי׳

חטא וכו׳ א״ל לא שאלתוני אלא על פלוני, מה להציל כשבה מן הארי מי ס״ל הא דאמר רשב״ג אר״י כ׳ היוצא למלחמת בית דוד כותב גט וכו׳ אמר להם לא שאלתוני אלא על הכשבה, מהו להציל רועה מיד הארי, מי ס״ל דחולקין כבד לתלמיד במקום הרב וכו׳ א״ל לא שאלתוני אלא על הרועה, עכ״ל.

ובתוספתא הנוסחה פלוני מה לעוה״ב ופלוני מה לעוה״ב וכו׳.

ונראה לי לענ״ד אולי לפי חלוקי הנוסחאות אשר היה לפניהם פירשו השאלות, ונחזור לנוסח הכ״י אשר לפנינו, לפני המחבר הכ״י היה הנוסחה עם ה׳ שאלות.

וגם כמעט יש לדקדק בכ״י הנוסחה שאלו תלמידיו וכו׳ שאלו אליבא דהלכתה שאלה ראשונה תלמידיו את רבן, ואישתק, והנה ר״ח היה לפניו נוסח הגמרא דידן ורק שאלה אחת על פלוני, לפיכך פירשו אליבא דהלכתה כל השאלות, גם על שאלה רועה כשבה יש לדקדק והוא השאל׳ ב׳ ששאלו על אוריה כי הוא הרועה מן הכשבה והתוס׳ ד״ה מה להציל הכשבה מן הארי לא היה לפניו הרועה מן הכשבה הארי, ותוס׳ ישנים היה לפניו נוס׳ התוספתא ששאלו בזה הלשון פלוני ופלוני מה לעוה״ב, על אבשלום ועל שלמה, והע״י היה לפניו ז׳ שאלות והי׳ מוכרח לפתור שאלה אחת על איש אחד הידוע היה להם, אם הוא בן עולה״ב, וזה שהביא רש״י ז״ל או על איש אחר או על שלמה הוא בשביל שלא יהי׳ השאלות שוה עם השני שאלות ששוב שאלו ודוק.

תני ר' מאיר במדה שאדם מודד בה מודדין לו הנותן לעני מלא ידו בעולם הזה הקב"ה נותן לו מלא ידו לעולם הבא אמר לו ר' יהודה מה שכתוב בו, מי מדד בשעלו מים, ד׳יאך יוכל אדם לעמוד במלוא ידו, אמר לו ר' מאיר, בא ולמד ממידה של רשעים שהרי בעולם הזה [אם] אתה נותן [ענויים] גדולם ע"י אדם אפי' מי שיש חי אינו יכול להתקיים אפי' שעה אחת, לעתיד לבא נידונין רשעים בגיהנם שנים עשר חדש ואין נשמתו יוצאת, שנא' כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, והוי אומר מי שנותן כח לרשעים לעתיד לבא לקבל פורענותם, הוא נותן כח לצדיקים לקבל הטובה ללמדך שאין קצבה למתן שכרן של הצדיקים לעתיד לבוא.

אמר הקב"ה אם אני בורא אדם מלמעלה הרי הוא מתגאה ביותר, ואם מלמטה הרי הוא כבהמה אלא אברא אותו בינוני, מעשה הימים הם מלמטה,' ורוח ונשמה מלמעלה הוי אומר ה' בחכמה יסד ארץ, המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו, וכנגד ימי בראשית שהיו ששה אמר דוד פסוק' זה תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, פקודי ה' ישרים משמח, לב, מצות ה' ברה מאירת עינים, יראת ה' טהורה עומדת לעד, משפטי ה' אמת צדקו יחדיו.

שבא על פילגשי אביו מהו לעה"ב, מי סבירא לן הא דאמר וכו' או לא, וכן שאלו על שלמה, מי סבירא לן כר"י דאמר כל האומר שלמה חטא א"א טועה.

(בא"ד) מה להציל כבשה מן הארי בת שבע מיד דוד מי סבירא ליה כר' יונתן כל ההולך למלחמת ב"ד כותב גט כריתות וכו' (בא"ד) מהו להציל הרועה, אוריה מיד דוד, ואיידי דקרי ליה לאשתו כבשה קרי ליה לאוריה רועה, מי סבירא לן חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ולא היה מורד במלכות (דוד הרב, ויואב התלמיד) או לא עכ"ל תו' ישנים.

ובע"י כך היה הנוסח שאלו את ר"א פלוני מה לעה"ב, אמר להם לא שאלתוני אלא על פלוני, מהו להציל רועה מן הארי, אמר להם לא שאלתוני אלא על הרועה, שאלו את ר"א פלוני מה לעוה"ב מי סבירא ליה הא דאמר ר"י א"ר נשים בכתובה וק' ופלגשים וכו' א"ל לא שאלוני אלא על פלוני, ופלוני מה לעה"ב מי ס"ל הא דאמר ר"ש ב"נ אמר ר"י כל האומר שלמה

דיתהויין: כי (הכתוב) החל כי הרי ל' וב' עדים הרי ל"ב ובן החומש ב' דבראשית ול' של ישראל הרי ל"ב וסימן בל ידעום.

ארבע ציצית בכל ציצית ח' חוטין הרי ל"ב וג' קשרים מבפנים כנגד ג' אבות וב' כנגד משה ואהרן והתורה תחלתה ב' וסופה ל' הרי ל"ב נמצא המקיים מצות ציצית כאלו קיים את כל תורה כולה.

שאלו*) תלמידיו את ר' אליעזר פלוני מה לעולם הבא פ' על אבשלום שאלוהו שבא על פילגשי אביו שחשובות כאשת איש ואין לו חלק לעולם הבא, או דילמא סבירא לן כר' יהודה דאמר נשים בכתובה וקדושין פילגשים בלא כתובה ובלא קדושין ואישתיק, ועוד שאלוהו פלוני מהו לעולם פי' שלמה, אמר להם לא שאלתוני אלא על דוד, פלוני מה לעה"ב פי' דוד, אמר להם לא שאלתוני אלא על פלוני פ' שלמה, תוב מהו להציל את הכשבה מיד הארי אמר להם לא שאלתוני אלא על הרועה פ' אוריה החתי', דמהו להציל הרועה מיד הדוב, אמר להם לא שאלתוני אלא על הכשבה.

הכתב והמכתב פ' ר' יהודה גאון הכתב אלו כב אותיות, והמכתב שעל הלוחות חרות אנטירגנא, מרובע שנראה מכל צד מראה אחד.

כתבו בשחור באבר ובשיחור פי' אבר עופרת, שחור עשן, שמתכנס ומגרדין אותו לעשות ממנו דיו כמו שאמרו חכמים ז"ל כל העשנים יפים לדיו שחור בלשון ישמעאל אל פיחם.

---

*) (יומא ד' סו ע"ב) שאלו את ר"א פלוני מה לעולם הבא, אמר להם לא שאלתוני אלא על פלוני, מה להציל רועה כבשה מן הארי, אמר להם לא שאלתוני אלא על הכבשה, מהו להציל הרועה מן הארי, אמר להם לא שאלתוני אלא על הרועה

פלוני מה לעולם הבא: פירש רש"י על אדם אחד שאלוהו, מה מעשיו בעיניך, ויש פותרים על שלמה בן דוד שאלוהו.

תוס' ד"ה פלוני מהו לעולם הבא: פר"ח אבשלום שבא על פילגשי אביו מה לעה"ב, מי סבירא הא דא"ר נשים בכתובה וקדושין פילגשים בלא כתובה וקד' כדאית' בסנהדרין (ד' כא ע"א) או לא, ויש אומרים ששאלוהו על שלמה מי סבירא לן כר"י, דאמר, כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה וכו' עכ"ל

תוס' ישנים ד"ה פלוני מה לע"ה: פי' רבינו תם, שאלו את ר"א, אבשלום

השבח למי שאמר והי׳ העולם, ואע"פ שכתו׳ כל עצמותי תאמרנה ללמדך שכולם משבחין לשמו, אעפ"כ הלשון גורמת ומפרשת, שנא׳ ולשוני תהגה צדקך.

ואמר רב לשונו של אדם דומה לים, מה הים עולה ומתגבר, אף הלשון עולה ומתגבר, מה הים יחרץ אף הלשון יחרץ, מה הים מסעיר אף הלשון מסעיר, מה הים מסריח אף הלשון מסריח, מה הים פולט אף הלשון פולט מה הים מצפצוף אף הלשון מצפצף, מה הים הכל מתיראין ממנו אף לשון הכל מתיראין ממנו, מה הים ממיתו אף הלשון ממית מה הים מגרש רפש וטיט אף הלשון יגרש רפש וטיט, ויגרשו לגיהנם, אם אדם עוסק בלשונו במלשונות נטרד מן העולם שנא׳ יכרית ה׳ כל שפתי חלקות, ואם עוסק בלשונו בדברי תורה, זוכה לחיים שנא׳ כי היא חייך ואורך ימיך ללמדך שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות, ונתן להם התורה לעסוק בה כדי שיזכו לחיים שנא׳ כי היא חייך ואורך ימיך, וכתי׳ כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא

הלוחות והבמות אין בהם משום קדושה הכי קרינן פיר׳ הלוחות ריוח שבין עמוד לעמוד של ספר תורה, והבמות שיור מעלה ומטה פנים ואחור.[1]

ב מלה בסלע משתוקא בשתים, פי׳ נודע חטאתו מביא כשבה דנקא סלע, זהו מלה בסלע, ואם חטאתו ספק ולא נודע מביא איל אשם בשני סלעים, וזהו משתוקא בשתים.

אונס רחמנא פטריה, הא לא אנוס ולא מוטעה ולא שוגג ולא שכור כשכרותו של לוט, וקשיא אמאי לא מייתי, ראייה מן ולנערה לא תעשה דבר.

התורה אמרה הבא להורגך השכם להורגו שנא׳ צרור את המדינים.

למה כותבין [בגט] יו"י בג׳ יודין, כנגד ויסע מלאך האלקים, ויט משה, ויבא בין מחנה מצרים.

למה נקרא הגט ספר כריתות מצינו ג׳ יודין יתירות דתיצביין

מספר המעשים

כתב יד ישן נושן

בשם הא׳ עושה נסים, אתחיל ספר המעשים

אמר רב ימח איברים יש באדם, לבו שקול כנגד כולם שנא׳ וד׳ י׳ ללבב, מה אדם רואה אף הלב רואה שנא׳ ולבי ראה הרבה חכמה ודעת, מה אדם שומע אף הלב שומע שנא׳ ונתת לעבדך לב שומע, אדם מדבר, אף הלב מדבר שנא׳ ודברתי אני עם לבי מה אדם מהלך אף הלב מהלך שנא׳ לא לבי הלך, מה אדם חושב אף הלב חושב שנא׳ רבות מחשבות בלב איש, מה אדם יודע, אף הלב יודע שנא׳ לב יודע מרת נפשו, מה אדם עוסק, אף הלב עוסק שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, מה אדם כותב אף הלב כותב שנא׳ כתבם על לוח לבך, אדם מרפא, אף הלב מרפא שנא׳ חיי בשרים לב מרפא, אדם מטפש אף הלב מטפש שנא׳ וילכו בשרירות לבם הרע, ואין שרירות אלא טפשות, מה האדם שש אף הלב שש שנאמ׳ וראיתם ושש לבכם, מה אדם שמח אף הלב שמח שנא׳ לב שמח ייטב פנים, מה אדם טוב אף הלב טוב שנא׳ וטוב לב משתה תמיד, — אין אהבה אלא בלב שנא׳ ואהבת את ה׳ אלקיך בכל לבבך, ואין שנאה אלא בלב שנא׳, לא תשנא את אחיך בלבבך — וכל דבר שבעולם הוא תלוי בלב לכך כתב גם את כל העולם נתן בלבם.

אמר רב רמ״ח איברים קבועים בו באדם וםכולם הלשון נותנת

פרקי אבות מכ"י

גדולה תורה שהיא נותנת וכו' ואומר תתן לראשך וכו' (ואומר אורך ימים וכו') ואומר כי אורך ימים ושנות חיים וכו' ואומר דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום.

ר' שמעון ב"מ אומר משום רשב"י הנוי והכח וכו' נאה להם (לצדיקים) ונאה לעולם וכו'.

ז רבי שמעון ב"מ אומר אלו שבעה מדות שמנו חכמים בתלמידים (לצדיקים) כלם ברבי ובניו.

אמר ר"י בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגעני זקן אחד (ופגע בי אדם אחד) וכו', אמר לי רצונך שתדיר אצלנו (עמנו) במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב (ואבנים טובות ומרגליות) אמרתי לו (בני) אם אתה וכו' איני דר אלא במקום תורה, שכן [מצינו] בדוד מלך ישראל שאמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף אמר לי מפני מה אמרת לי כך, אמרתי לו לפי שכשהאדם נפטר מן העולם אין מלוין לו לאדם, לא כסף ולא זהב ולא אב' טוב' ומרג' אלא תורה ומעשים טובים שנאמר בהתלכך תנחה אותך וכתי' והקיצות היא תשיחך לעת"ל.

ארבעה (חמשה) קנינים קנה הקב"ה בעולמו וכו' אלו הן, תורה קנין אחד, שמים וארץ קנין אחד (אב' ק"א) ישראל קנין אחד בית המקדש ק"א: תורה דכתי' ה' קנני וכו' שמים וארץ שנא' כה אמר ה' השמים כסאי וגו' ואומר מה רבו מעשיך וג' ואומר ברוך אברם וכו' קונה שמים וארץ ישראל קנין א' דכתי' עד יעבור וגו' עם זו קנית בהמק"ד שנא' מכון לשבתך פעלת ה' מקדש וגו' וכולם לא ברא הקב"ה אלא לכבודו שנא' כל הנקרא בשמי וכו' בן בג בג אומר הפוך בה וכו' בן הא הא אומר לפום צערא אגרא.

סליק פרקי אבות

ב ונותנת לו מלכות וממשלה וגדולה וחקור דין ומגלים לו מן השמים רזי תורה ורזי סופרים ונעשה כמעין וכו'. שאין לך ב"ח אלא מי שעוסק בת"ת וכל (שכל) מי שעוסק וכו'.

ג הלומד (והלומד) מחבירו פרק א' או הלכה א' או פסוק א' (או אפי' אות א') וכו' והלא דברים ק"ו וכו' או אפי' אות אחת (עאכו"כ) שצריך לנהוג וכו'.

ד כך היא דרכה ש"ת וכו' וחיי צער תחיה ובתורה (אתה עמל) ואם אתה עושה כך (כן) אשריך וכו' אל תבקש גדולה (לעצמך) ואל וכו'.

ה גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בכד' והתורה נקנית בארבעים ושמונה (דברים) ואלו הן בתלמוד, כשמיעת האוזן, בעריכת שפתים בבינת הלב, בשכלות באימה ביראה בענוה בשמש חכמים (בשמחה) בדיבוק חברים, ובפלפול התלמידים בישיבה בדרך ארץ בארך אפים, בלב טוב באמונת חכמים, בקבלת היסורין, במעוט שינה, ממיעוט שיחה ממיעט תעניג, ממיעט שחוק, במיעט סחורה, במיעוט מלאכה ממעוט דרך ארץ המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סייג לדבר, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, או"א התוכחות או"א הצדקות, או"א את המשרים, ומתרחק מן הכבד, ואינו לבו בתלמודו ואינו שמח לבו בהוראה והנושא בעול עם חברו, ומכריעו לכ"ז ומעמיד על האמת ועל השלום, שואל ומשיב, שומע ומוסיף, ולומד ע"מ לעשות, והמחכים את רבו, והמכוין את "שמועותו," והאומר ד' בשם אמרו, הא להיות שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר בשם מרדכי [הנה לפני הקורא פרקי אבות של הדפוס לעיין בשינויים].

ט כל מי שיש בידו ג׳ דברים וכו׳ מתלמידיו של בלעם הרשע וכו׳ יורדן לגיהנם ויורשין לבאר שחת (יורשין גיהנם ויורדין לב"ש) וכו׳ עד לא יחצו ימיהם ואני א"ב [וכאן משנה] שמואל הקטן אומר בנפול אויבך וכו׳ והשיב מעליו אפו מלמד שמוחלין לו על עונותיו.

ר׳ יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (הוא היה א׳ וכו׳ עד חלקינו בתורתך).

הוא היה אומר בן ה׳ [שנים למקרא בן י׳ למשנה וכו׳ בן ט"ו לתלמוד וכו׳ עד בן ק׳ שנים כאלו מת ועבר ובטל מן העולם (בן בג בג אומ׳ הפוך) [אינו כתוב משנה בן בג בג עד לסוף פ׳ ו׳] ר׳ יהודה הנשיא אומר, עזות פנים לגיהנם ובושת פנים לג"ע, עז פנים ר׳ אלעזר אומר ממזר, ר׳ יהושע אומר בן הנדה, ר׳ עקיבא אומר ממזר ובן הנדה ועל כולם אליהו כותב והקב"ה חותם, אוי לו למי שפוסל את זרעו ופגם את משפחתו ונושה אשה שאינה הגונת לו אליהו כופתו והקב"ה מענשו, וכל הפוסל פסול, ואינו רואה בשמחה לעולם, ואם שיתן מזערו פוסל, סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה עומדין.

ר׳ אבין אומר אשרי מי שגדל בתורה ועמל בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, גדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו, למוד תורה הרבה כדי שיתנו לך שכר ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא.

פרק ו

א רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה וכו׳ (שנו חכמים) ומשמח את המקום ומשמח א"ה (משמח א"ה משמח א"ה) ונהנים ממנו וכו׳ בינה וגבורה (שנאמר וכו׳).

ב ונותנת לו מלכות וממשלה וגדולה וחקור דין ומגלים לו מן השמים רזי תורה ורזי סופרים ונעשה כמעין וכו'. שאין לך ב"ח אלא מי שעוסק בת"ת וכל (שכל) מי שעוסק וכו'.

ג הלומד (והלומד) מחבירו פרק א' או הלכה א' או פסוק א' (או אפי' אות א') וכו' והלא דברים ק"ו וכו' או אפי' אות אחת (עאכו"כ) שצריך לנהוג וכו'.

ד כך היא דרכה ש"ת וכו' וחיי צער תחיה ובתורה (אתה עמל) ואם אתה עושה כך (כן) אשריך וכו' אל תבקש גדולה (לעצמך) ואל וכו'.

ה גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות, שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והכהונה בכד' והתורה נקנית בארבעים ושמונה (דברים) ואלו הן בתלמוד, כשמיעת האוזן, בעריכת שפתים בבינת הלב, בשכלות באימה ביראה בענוה בשמש חכמים (בשמחה) בדיבוק חברים, ובפלפול התלמידם בישיבה בדרך ארץ בארך אפים, בלב טוב באמונת חכמים, בקבלת היסורין, במעוט שינה, ממיעוט שיחה ממיעט תעניג, ממיעט שחוק, במיעט סחורה, במיעוט מלאכה ממעוט דרך ארץ המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה סייג לדבר, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות, או"א התוכחות או"א הצדקות, או"א את המשרים, ומתרחק מן הכבד, ואינו לבו בתלמודו ואינו שמח לבו בהוראה והנושא בעול עם חברו, ומכריעו לכ"ז ומעמיד על האמת ועל השלום, שואל ומשיב, שומע ומוסיף, ולומד ע"מ לעשות, והמחכים את רבו, והמכוין את "שמועותו," והאומר ד' בשם אמרו, הא להיות שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר בשם מרדכי [הנה לפני הקורא פרקי אבות של הדפוס לעיין בשינויים].

ט כל מי שיש בידו ג׳ דברים וכו׳ מתלמידיו של בלעם הרשע וכו׳ יורדן לגיהנם ויורשין לבאר שחת (יורשין גיהנם ויורדין לב"ש) וכו׳ עד לא יחצו ימיהם ואני א"ב [וכאן משנה] שמואל הקטן אומר בנפול אויבך וכו׳ והשיב מעליו אפו מלמד שמוחלין לו על עונותיו.

: ר׳ יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (הוא היה א׳ וכו׳ עד חלקינו בתורתך).

הוא היה אומר בן ה׳ [שנים למקרא בן י׳ למשנה וכו׳ בן ט"ו לתלמוד וכו׳ עד בן ק׳ שנים כאלו מת ועבר ובטל מן העולם (בן בג בג אומ׳ הפוך) [אינו כתוב משנה בן בג בג עד לסוף פ׳ ו׳] ר׳ יהודה הנשיא אומר, עזות פנים לגיהנם ובושת פנים לג"ע, עז פנים ר׳ אלעזר אומר ממזר, ר׳ יהושע אומר בן הנדה, ר׳ עקיבא אומר ממזר ובן הנדה ועל כולם אליהו כותב והקב"ה חותם, אוי לו למי שפוסל את זרעו ופגם את משפחתו ונושה אשה שאינה הגונת לו אליהו כופתו והקב"ה מענשו, וכל הפוסל פסול, ואינו רואה בשמחה לעולם, ואם שיתן מזערו פוסל, סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה עומדין.

ר׳ אבין אומר אשרי מי שגדל בתורה ועמל בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, גדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם, ועליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו, למוד תורה הרבה כדי שיתנו לך שכר ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא.

פרק ו

א רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה וכו׳ (שנו חכמים) ומשמח את המקום ומשמח א"ה (משמח א"ה משמח א"ה) ונהנים ממנו וכו׳ בינה וגבורה (שנאמר וכו׳).

משנה ג י' נסיונות וכו' להודיע כמה היה (כמה חבתו) חבתו וכו'

משנה ד י' נסים נעשו לאבותינו במצרים וכו' י' נסיונות נסו אב
את המקום (במדבר) שנא' וינסו אותו זה י' פעמים במ
(פעמים ולא) ולא וכו'.

משנה ה י' נסים נ"ל בבית המקדש וכו' ולא כבו גשמים אש
ע"ה (ולא נצחה הרוח את העמוד וכו') ולא נמצא פסול

משנה ו י' דברים נבראו בע"ש וכו' וי"א המזיקין וקברו (אף המ
קבורתו) של משה וכו'.

משנה ז שבעה דברים בגולם, וז' בחכם; החכם (חכם) אינו מ
בפני מי שגדול הימנו (בפני מי שהוא גדול ממנו) בח
וכו' ומשיב כהלכה וממה שלא שמע אומר ל"ש ואומר
ראשון וכו' ומודה ע"ה וחלופיהן בגולם (ומשיב כה
ואומר ער"ר ועל אחרון ועל מה שלא שמע או' ל"ש ו

משנה י ד' מדות באדם וכו' שלי ושלך שלך חסיד (שלי שלך וש
שלך).

משנה יא ד' מדות בדעות וכו' נוח לכעוס וקשה לרצות [רשע] ו

משנה יב ד' מדות בלומדים לפני חכמים (בתלמידים) וכו' כ
לשמוע וקשה לאבד זה חלק טוב (חכם) וכו'.

משנה יד ד' מדות בהולכי לבהמ"ד וכו' עושה ואינו הולך שכר עש
(מעשה) בידו, הולך ועושה שכר עשייה וחסיד (ועושה חס
וכו'.

משנה טז ד' מדות ביושי' לפני חכמים וכו' ספוג שסופג א"ה (שד
סופג א"ה) וכו'.

משנה טז כל מחלוקת וכו' עד זו מחלוקת קרח וכל עדתו [משנה
אהבה].

משנה יז כל אהבה שהיא תלויה וכו' איזהו היא אהבה שהיא ת
(התלויה) בדבר וכו'.

משנה יח כל המזכה וכו' אין חטא בא לידו (על ידו) וכו'.

משנה טז הה"א הכל נתון וכו' והחנות פתוחה והיד כותבת, והגבאים מחזירין (החנות פתוחה והחנונה מקיף והפנקום פתוח והיד כותבת, וכל הרוצה ללוות י"ו והגבאים) וכו'.

פרק ד

משנה ב בן עזאי אומר וכו' למצוה קלה (כבחמורה) ובורח.

משנה ה ר' ישמעאל בנו אומר (ר' ישמעאל אומר) וכו' צדוק אומר (רצד"א) ולא קרדום ליועל מהם וכן היה הלל וכו' (ולא קרדום לחפר בהם, וכך היה] וכו' ודאישתמש בתגא חלף הא למדת כל הנאות מד"ת (כל הנהנה מד"ת) וכו'.

משנה ז ר' ישמעאל בר ר' יוסי אומר (ר"י בנו אומר) וכו'.

משנה י רמ"א הוי ממעט וכו' ואם עמלת בתורה יש שכר לך הרבה (שכר הרבה ליתן לך) וכו'.

משנה יד רבי אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, ובטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך, ר' וכו' (ר"נ אומר הוי גולה למקום תורה וכו' ואל בינתך על תשען) [בב"י אינו].

משנה טו ר' ינאי אומר אין בידינו משלות הרשעים (לא משלות).

משנה יז הה"א יפה וכו' של קורת רוח לעולם הבא (בעוה"ב).

משנה כב הוא ה"א הילודים למות וכו' הוא עד ובעל דין (הוא עד הוא ב"ר) ולא מקח שוחד, ודע שהכל שלו (ודע שהכל לפי החשבון) ואל יבטיחך יצרך שיש בשאול מנום (שהשאול ב"מ לך) שעל כרח' וכו'.

פרק ה

משנה ב עשרה דורות וכו' [י' דורות מאדם ועד נח] (מנח ועד

משנה יד [ר"א א'] הוי זהיר (שקוד) ללמוד תורה, ומה שתשיב (ודע מה שתשיב) לאפיקורוס, ודע לפני מי אתה עמל ומי הוא (ונאמן הוא) בעל וכו'.

משנה טו הה"א וכו' ולא אתה בן חורין לבטל הימנה (ממנה) ואם [אם] למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה (ונאמן הוא ב"מ שיש וכו') *) ודע שמתן שכרן של צדיקים לעת"ל.

פרק ג

משנה ב ר"ח סגן הכ' וכו', ויכתב בספר זכרון (לפניו).

משנה ה ר"נ בן הקנה וכו' מעבירי' מעליו (ממנו) וכל הפורק ממנו' עול תורה גוזרין (נותנין עליו וכו'.

משנה ז ר' אלעזר בן יהודה אומר (ר"א איש ברתותא) תן לו וכו' ר' יעקב אומר (ר' שמעון) אומר המהלך וכו' ומפסוק ממשנותו אומר זה נאה אילן זה נאה שדה מה נאה דירה זו מעלה עליו הכתוב כאילו וכו' (מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה וכו').

משנה י ה"ה א' וכו' ושיחת ילדים וישיבת כנסיה (בתי כנסיות) של, ע"ה וכו'.

משנה יא ר"א המודעי אומר המחלל אה"ק והמבזה א"ה (והמלבין פני חברו ברבים) והמיפר וכו'.

משנה יג ר"ע אומר שחוק וק"ר מרגילין את האדם (מרגילין לערוה) לערוה (מסורת סייג לתורה) מעשרות סייג לעושר וכו'.

משנה יד הה"א וכו' שנברא בצלם אלקים (בצלם) חיבה וכו' נודעת לו שנברא בצלם אלקים (בצלם) שנא' וכו'.

---

*) מ"כ בשם האברבנאל על דבר היו כעבדים ע"מ שלא לקבל שכר: בעוה"ז כדי שלא יאמר ח"ו אדם כשר שרואה בני ביתו מתים ברעב איה שכרי!

משנה יז שמעון בנו אומר וכו' ולא מצאתי לדבר (לגוף) טוב וכו' ולא המדרש עיקר (הוא העיקר) אלא וכו'.

פרק ב

משנה ב שאין עמה מלאכה לסוף (סופה בטלה) בטלה וכו' עמלים עמם (עמהם) לש"ש וכו' עליכם שכר (הרבה) כאלו עשיתים.

משנה ג הילל אומר אל תפרוש עצמך מן הציבר, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמה לא תפנה.

הוא היה אומר, אין בור ירא חטא, ולא ע"ה חסיד, ולא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ובמקום [אנשים] השתדל להי' איש, ה'א היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו, בטל רצונך מפני רצונו, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך.

משנה ח ר"י ב"ז וכו' אם עשית תורתך הרבה (אם למדת תורה הרב') אל תחזיק וכו', ה' תלמידים וכו' אליעזר ב"ה יהושע ב"ח יוסי הכהן שמעון ב"נ אליעזר ב"ע: (בכולו רבי) יהושע בן חנניה (ר' יהושע אשרי) אשרי וכו', אליעזר ב"ע מעין (כמעין) המתגבר וכו' ואליעזר בן ערך בכף שניה, היה מכריע (מכריע) את וכו'.

משנה ט אמר להם וכו' דרך טובה (דרך ישרה).

משנה י הם אמרו וכו' יהי ממון חברך (כבוד חברך) אורן של תלמידי חכמים (של חכמים) ואף כל דבריהם (כל דבריהם) כגחלי אש.

משנה יב רי"א יהי ממון חברך חביב וכו' [והם דברי ר"א!]

משנה יג רש"א אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים (רחמים ותחנונים) שנא' כי רחום וחנון הוא (חנון ורחום הוא).

פרקי אבות מדי שבת בימי הקיץ והעתקתי אותם עם הרבה ענינים אחרים אשר עודם באמתחתי, אקוה להבורא ב"ה להדפיסם ברצות ה' כי רק ההוצאות הדפוס כי רבו, מנעוני לפי עת להביא אותה חוצה.

והנה הדפוס לפני כל, לכן העתקתי רק באיזו מקומות שהיה שינוי מכ"י וכתבתי רק ההשמטה אשר אינו בכ"י, ורשמתי אותו בסימן חצי עגולות כזו (   ) ובה כתבתי בכתב רש"י ותו לא.

הגהות ושינוי נוסחאות על פרקי אבות העתקתי מש"ם קלף כתיבת יד הנודע

המוסגר בעיגול, הוא נוסח הדפוס

פרק א

משנה ה' יוסי בן יוחנן (איש ירושלים) אומר וכו', מכאן אמרו (חכמים) כל המרבה וכו' (כל זמן שאדם מרבה) שיחה וכו' וסופו יורד לגיהנם (יורש גיהנם)

משנה ח' יהודה בן טבאי וכו' וכשהיו בעלי הדין (בעלי הדין) עומדים לפניך יהי' בעיניך כפשעים (כרשעים) וכשמפטרים (וכשנפטרים) מלפניך וכו'.

משנה יב הלל ושמאי וכו' ודלא יליף קטלא חייב, ודלא יסבו [קטלינן מקטלן] ודאשתמש וכו'.

משנה טו מקבל את כל אדם (האדם).

משנה טז רג"א עשה לך רב, וקנה לך חבר (בדפוס וקנה לך חב' אינו) והסתלק וכו'.

פרקי אבות

מכתב יד על קלף משנת ק"ג לאלף הששי הנקרא ש"ס פפערזע

אשר טמונה באהל אוצר הספרים למלך בייערן יר"ה

פה מינכען עיר מלוכה

אל הקורא! זאת מאתי לדעת

כי היה לפני משניות של הדפוס וויען אנטאן שמיד תקס"ח לפ"ק ולפרק ששי שהוא ברייתה ואינו במשניות, היה לפני גמרא דפ' וויען שמיד תק"ע לפ"ק, ולפי הנוסחאות האלה אשר הם מדויקים, העתקתי שינוי נוסחאות לחבורי, ואם המצא תמצא דבר אחד במקום אחד שוה עם הכ"י, יכול להיות שהמדפים היה לפניו נוס' אחר' מטה שהיה הנוסחה לפני, ואם שגיתי באיזו מקומות ידנני לכף זכות כי שגיאות מ"י, וגם באיזו מקומות בש"ס קלף הנ"ל מרוב הימים נגרר אות אחד או אינו מבורר היטיב, אז הייתי מוכרח לכתוב לפענ"ד וציינתי אותו במסגרת כזו. [ ]

ולפי שמצאתי בו הרבה שינוי נוסחאות ודברים חדשים אשר אינם בפרקי אבות הדפוס, לכן הערני רוחי להוציא, לאור תעלומה, ולהפיץ אותה בישראל כדי שיהי' תועלת לבעלי בתים השרידים שאומרים

אמר הקב"ה לשעבר הייתי משעשע בתורה שנא' ואהיה שעשועים יום יום, ועכשיו השתעשעו בה אתם, וכן הוא אומר, ושעשועי את בני אדם, ומי הם, אלו בני אדם אלו ישראל עמו, שנא' ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם, וכן הוא אומר, בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך, אם אתה צופה תוכה לטוב הצפון, שנא' מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך, ואומר ה' מנת חלקי וכוסי אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה, וכן התורה אומרת אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, וכל השומע לתורה אינו ניזוק שנא' ושומע לי ישכון בטח ושאנן מפחד רעה וכן הוא אומר, בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך בקבר והקיצות היא תשיחך לעתיד לבוא, שבאותה הלכה שנסתלק מן העולם הזה, בה יתחיל לעולם הבא, והיא מלמדת עליו סניגורייא, אשרי מי [כאן נמחקו איזה אותו או תיב' אולי שתורה ערי מקלט שלו] וכן הוא אומר, אשרי איש ירא את ה', במצותיו חפץ מאד, מי הוא ירא את ה', מי שחפץ בתורה ובמצות לכך בחר הקב"ה בישראל וחפץ לזכות אותם, והרבה להם תורה ומצות שנא' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. —

[וכאן הוב' המעשה עם גבוהו בן פסוסא שומר הבית באו הכנענים וכו' עד אמרו לו חכמים עליך אמר הכתוב חכם בני, ושמח לבי וכו', ישמח לבי גם אני.

תם ונשלם, תהלה לאל בורא עולם, ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמם ירבה ברוך ה' אמן ואמן.

אומר וחפץ ה' בידו יצליח, וכן משה מזהיר את ישראל, כי אם שמור תשמרון, שמרו את התורה והוי שמורים, כבדו את התורה ותהיו מכובדים, וכן דוד הוא אומר, ואת יראי ה' יכבד, אלו עמילי תורה, ושנו רבותינו את ה' אלקיך תירא, לרבות תלמידי חכמים, למה, שאין מדה כיוצא בה, שנא' יקרה היא מפנינים מכהן גדול שמשמש לפני ולפנים, וארבעה דברים שהן תשמרם, (נמחק מרוב ימים) וכולם אם אבדו יש להן חליפין אבל תלמידי חכמים אין להם חליפין, וכן הוא אומר החכמה תעוז לחכם, מלך שמת ראוין כל ישראל למלוך, שכל ישראל בני מלכים, וחכם שמת מי יתן לנו כיוצא בו, לפיכך נוח לו לאדם למכור כל מה שיש לו, ויעסוק בתורה, וכך שנו רבותינו ר' חייא בר אבא היה חולק מטיבריא לציפורי, כשהיה רואה כרם נאה או שדה, היה אומר, שלי הוא היה זה ומכרתיו, ועסקתי בתורה, אמרתי לו רבי מה הנחת לעת זקנותך, אמר לי ולא יפה עשיתי, שמכרתי דבר שוה, ששה זהובים וקניתי דבר שוה מ' זהובים.

בששה ימים ברא הקב"ה את עולמו שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים וא"ה ובארבעים יום נתן התורה שנאמ' ויהי' שם עם ה' מ' יום ומ' לילה, ואל יאמר אדם מניח אני תורה, ואהיה סוחר, שאין לי ממה להתפרנס שכבר אמר שלמה היתה כאניות סוחר, ממרחק תביא לחמה, המימך ראת ארי סבל או צבי קייץ או שועל חנווני, ואם אלו לא נבראו אלא לתשמישו של עולם, ומתפרנסין שלא בצער, תלמידי חכמים העוסקים בתורה עאכ"ו, וכך שנו רבותינו, ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומניות שבעולם ואלמד בני תורה, שכל אומניות שבעולם עומדין לאדם בילדותו, ובזקנותו מוטל על (בניו או) על הבריות אבל תורה עומדת לו בילדותו ובזקנותו שנאמר וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ואומר עוד ינובון בשיבה, ואמרו רבותינו ז"ל בוא וראה שלא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה, מדת בשר ודם כשהוא מכר חפץ לחבירו המוכר עצב וקונה שמח, אבל הקב"ה נתן תורה לישראל ושמח, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו, דיו לעבד להיות כרבו.

שניהם, משל לעבד שהיה אוחז שתי כוסות של אבן טובה ונכנס לפלטורין של מלך, והיה שם עגל אחד ונגח העבד ושיבר אחת מהן, עמד העבד לפני המלך מרתית, אמר לו המלך מפני מה אתה מרתית הוי זהיר בשיני, ואין אתה חושש (כאן נמחק) ואף על פי שביטלו ואבדו שני הכתרים עתיד הקב"ה להחזירם להם, שנא' ופדוי ה' ישובון ובאו ציון ברנה, ואין מתן שכרה, של התורה בעולם הזה, אלא לעולם הבא, שנאמר היום לעשותם ולא (היום) ליטול שכרם, וכן שלמה אומר עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון, ואם תבקש ללמוד מתן שכרה של התורה ושל מצותיה, צא ולמד מבשר ודם, ע"י שאמר לו ליוסף אני פרעה, כמה כבוד וגדולה חלק לו הקב"ה שאמר לישראל על כל מצוה, אני ה', על אחת כמה וכמה, וכן עשו הרשע ע"י שקיים מצות כבד, גידלו הקב"ה על כל האומות, וכן הנביא אומר, כה אמר ה' צבאות אחר כבוד שלחני אל הגוים השוללים אתכם, אחר שישלם לעשו מצות כבד, ומי שאינו מצווה כך, המצווה, ועושה על אכו"כ, ללמדך שאין קץ למתן שכרה של תורה, וכן דוד אומר, מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם במעשה בראשית אין כתיב בה פעולה ובמתן שכרה של תורה כתי' בה פעולה שנאמר פעלת לחוסים בך, וכך אתה מוצא שהקב"ה מראה לעמילי תורה בעולם הזה, שכך שנו רבותינו, כשנסתלק ר' אבהו מן העולם, הראוהו י"ג נהרי אפרסמון, אמר להו, אלו למי הם, אמרו לו לעדן גופך בהן, אמר להן כל אלו (כאן נמחקו כמו שתי תיבת) (כמא ד"א) אמרתי להבל וריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלקי, וכן ישעיה אמר, אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור אלו עמילי תורה שנא' הוי כל צמא לכו למים, גדולי תורה, שכל מי שמתעסק בה מגדלתו ומרוממתו, שנא' סלסליה ותרוממך, ומכנסת אותו לגדולה, שנא' בי מלכים ימלוכו, ומארכת לו ימים ועושר, שנא' ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד, ושנו רבותינו כל העוסק בתורה נכסיו מצליחין, ודבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים משולש בכתובים וכו', וכן ישעיה

בה' בגדו: וכן דוד אומר רחבה מצותך מאד, וכן איוב אומר, ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וכן הוא אומר ואהיה אצלו אמון, אומן היה הקב"ה במעשה בראשית, ובה נטה שמים ורקע ארץ, שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ובה חקק ים אוקיינוס שלא ישטוף העולם, שנאמר האותי לא תיראו נאם ה' אם מפני לא תחילו, אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברונהו בה כבש התהום שלא יעלה ויציף העולם, שנאמ' בחוקו חוג על פני תהום, בה ברא שני מאורות שנא' כה אמר ה' נתן שמש לאור יומם ירח וכוכבים לאור לילה, ללמדך שלא נתייסד העולם אלא על התורה, וכן הוא אומר כי לה' מצוקי ארץ, ומי הם, אלו העוסקין בתורה, וכשברא הקב"ה העולם אמר, לא אברא אתכם אלא כדי שיקבלו ישראל את התורה, ואם יקבלוה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ואמרו רז"ל למה נשתנה במעשה בראשית יום הששי שנכתב בו ה"א מכל שאר הימים, אלא מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית על מנת שיקבלו ישראל התורה וכן הוא אומר נמוגים ארץ וכל יושביה בתחילה, וכשיקבלו ישראל את התורה, תכסם העולם שנאמר אנכי תיכנתי עמודה סלה, והיתה התורה משחקת לפניו עד שבא משה רבינו ע"ה שהוא תיק של תורה, שהתורה סולמה ענוה, שנא' עקב ענוה יראת ה', וכתרה יראה, שנא' ראשית חכמה יראת ה', ושתי מדות הללו נמצאו במשה רבינו ע"ה, ואמרו רז"ל בזכות שלש זכה לשלוש, יראה מנין, שנא' כי ירא מהביט אל האלקים, ענוה מנין שנאמר והאיש משה ענו מאד, ולכך זכה שניתנה תורה על ידו, וכיון שקיבלו ישראל התורה, ואמרו נעשה ונשמע, ורדו מאה ועשרים ריבוא מלאכים, וביד כל אחד שני כתרים כנגד נעשה ונשמע, והיו המלאכים חוגרין אותן, וקרע הקב"ה שבעה רקיעים ופתח להו שבע ארצות, ואמר להם, בינו בעליונים ובתחתונים ודעו שאין אלוה אחר עמי, מיד הסכימו ישראל לדעת אחד ואמרו נעשה ונשמע, וכיון שעשו העגל, אבדו נעשה והתחילו ישראל מתאבלין, אמר הקב"ה למשה מפני מה מתאבלין, איבדו נעשה יקיימו נשמע, ומעלה אני עליהם כאלו קיימו

קרח ואמר, משה רחם עלינו, אמר להם משה, רב לכם בני לוי, מיד נבלעו והשאר נשרפו, ואותם שנבלעו סברו שלא לעלות לעולם, עד שבאת חנה ונתנבאת עליהם, שנאמ׳ ה׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל, ובכל זאת לא היו מאמינים עד שחרב בית המקדש, ונבלעו שערי בית המקדש, ובאו אצל קרח ותפשם, ואמרו כשיעלו אלו השערים אף אנו נעלה עמהם, ונתמנו שומרים על השערים עד שיעלו, לכך נאמר אל יתהלל עשיר בעושרו, שכל העושר של הקב"ה הוא שנא׳ לי הכסף ולי הזהב אמר ה׳ צבאות, ואומר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד.

ר׳ אליעזר בן הורקנוס אומר, כשהקב"ה גואל את ישראל, אומר לדוד לך ובשר את ישראל והוא אומר איני מבשר עד שתעמיד אדם הראשון, וגם אברהם יצחק ויעקב, מיד הקב"ה מעמידן, והוא אומר עדיין איני מבשר, עד שתעמיד את בני בניהם שכלין בעפר, אומר לו הקב"ה, יעמדו הצדיקים והכשרים שבכל דור ודור ואומר לפניו אין דעתן נוחה עד שתעמידם כולם, מיד עושה הקב"ה לדוד כל רצונו, ומעמיד כולם ביחד ותבוא הארץ ותעיד, במקום פלוני נהרג פלוני ואז מתחילין לבכות ולהוריד דמעות, ואברהם יצחק ויעקב מורידין דמעות עליהן, ואומרים האיך נראה בנינו בדין זה, מיד אומר הקב"ה אל תיראו שאני אמחול להם בשבילכם (בשבילכם) ואז כולם מרוממים ומשבחים לשמו של הקב"ה ואומרים, אלהינו מלך מלכות עולמים שנא׳ והוא תקום לעלמייא.

כשנתן הקב"ה התורה לישראל נתיעץ עם התורה, שנא׳ לי עצה ותושיה, אמר לה אברא בני אדם שישתעשעו בך ויקיימו מצותיך, אמרה לפניו רבש"ע עשה צביונך בעולמך, והיתה כתובה באש שחורה על אש לבנה, וכן הוא אומר קווצותיו תלתלים כל קוץ וקוץ שבתורה יש בה תילי תלים של הלכות, כיצד, אם אתה עושה ה׳ מ"ח אתה מחריב את העולם כגון ולא תחללו את שם קדשי, וכן אם אתה עושה ר׳ כ"ד אתה מחריב את העולם כגון ה׳ אחד וכן אם אתה עושה ד׳ מ"ר כגון לא תשתחוה לאל אחר, וכן אם אתה עושה כ׳ מ"ב כגון

ברגליו, ומיד נשבעו לו ישראל, שלא יצא עוד עמהם, שנא' לא תצא עוד אתנו ולא תכבה את נר ישראל אמר דוד אז, איה גבורתי וכוחי אלא אלקים ה' חילי מגיני וקרן ישעי וכו'.

אל יתהלל עשיר בעשרו, זה קרח בן לוי שהיו לו שלש מאות פרדות לבנות טעונות מפתחות גנזיו, עושרו עאכו"כ שהיה נפלא וגדול מאד, ומנין היה לו כל זה, הממון שקיבץ יוסף במצרים שמילא שלש מגדלים, וכל מגדל עמוק מאה אמה ורחוק מאה אמה, וכיון שמצא קרח אחת מן המגדלים, נתגאה בעושרו, ואחת נתגלה לאנטונינוס, והשלישית גנווה לע"ל, תחלת מחלוקת קרח היה באלמנה אחת, שהיתה לה רחילה אחת, כשבאתה לגוזה, שמע אהרן ובא ונטל לה הצמר, הלכה לקרח ובכתה לפניו ואמרה לו, כך וכך עשה לי אהרן, בא קרח אצל אהרן ואמר לו, מה לך אצל האלמנה הזאת לקחת לה הצמר, אמר לו שלי הוא מן התורה, שנאמר ראשית גו צאנך תתן לו, נטל קרח ארבעה כספים ונתן לה, לימים ילדה הרחילה בן בכור, שמע אהרן ונטל הבן, הלכה ובכתה לפני קרח, אמר קרח לאהרן מה לך ולאלמנה הזאת לקחת לה בן הרחילה, אמר לו שלי הוא מן התורה שנאמר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך, הלך לו קרח מלא חימה וכראות האלמנה כן, הלכה ושחטה הרחילה, שמע אהרן, ובא ונטל הזרוע והלחיים והקבה אמר לו קרח מה לך אצל האלמנה הזאת, אמר לו שלי הם מן התורה, שנא' ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקבה, וכראות האלמנה כן, עמדה והחרימה הבשר, שמע אהרן ונטל הבשר, אמר לו קרח, לא דיי כל מה שלקחת לה, אלא אף הבשר, אמר לו שלי הוא מן התורה שנאמר כל חרם בישראל לך יהי', אמר לו, למה תשתרר עלינו בן עמרם ותתגאה עלינו, אמר לו משה, לבקר משפט, בבקר נתקבצו אצל קרח מאתים וחמשים איש במחתות וקטרת, מיד עמד משה לפני הקב"ה ואמר לפניו, רבש"ע נבואה זו ששלחתני אמת היא, אמר לו אמתי ועתה תראה מה אעשה לקרח, ולמה נקרא שמו קרח, שבימיו נעשה קרחה בישראל, מיד רמז הקב"ה לארץ ובלעתם עד טיבורם, צעק

היו הענינים, אמר לו יום אחד הייתי יושב במקומי ובאה רוח סערה, והשליכני, ומאותו היום ועד עכשיו ניטלה דעתי ממני, ולפיכך הייתי משוטט, אמר לו כלום סימן יש לך, אמר הן, שבשעה שמלכתי נטל אבי ידי אחת והניחה בידך וידי אחרת ביד נתן הנביא, ועמדה אמי ונשקה על ראש אבי, כיון ששמע בניהו דבריו, קרא לסנהדרין, ואמר, כך וכך המעשה, אמר להם כתבו שם המפורש וקבעוהו על לבבכם, הלכו וקבעו ובאו אצל בניהו, אמרו לו מתיראין אנו מן השם החקוק על לבו, אמר להם וכי שם אחד יכול לכמה שמות, מיד הלך עמהם בניהו ונטל בניהו החרב והכהו את אשמדיי מכה גדולה, ונטל החותם מידו וביקש להורגו, יצתה בת קול ואמרה, אל תגעו בו כי ממני יצא הדבר, ומפני שעבר שלמה על מה שכתוב בתורה, מיד חזרו את שלמה בכסאו, וחותמו בידו, ונדמו כדמותו. וחזר ליופיו, אמר שלמה איה מלכותי איה גבורתי לא הועילוני כלום אלא כל המשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו שנאמר זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוה א"ס.

אל יתהלל הגבור בגבורתו זה דוד מלך ישראל, שבשעה שהיה נלחם, היה הורג ח' מאות חלל בפעם אחת, ונתגאה ואמר, אין כמותי בעולם, מיד זימן לו הקב"ה צבי אחד ורץ הצבי, וברח מלפניו ומשכו (אחריו) והארץ קפצה לפניו, עד שהביאו אצל ישבי בנוב מיד אחזו ונטלו ושמו תחת המרתק ונשען עליו לשוברו, מיד אמר תרחיב צעדי תחתי ונעשתה הארץ כבאר תחתיו, כיון שכילה לאכול ישבי [בנוב] נטלו דוד, והיה זורק אותו באויר, כדי לקבלו בראש הרומח' ובין כך באת יונה מטרפת לפני אבישי בן צרויה, ויש אומרים שנהפכו בידיו המים לדם, אמר בלבו ודאי המלך שרוי בצער, מיד הלך לבית המלך, ולא מצאו אמרו לו שכבר הלך לצוד בשדה כחוק המלכים, מיד רכב על הפרדה של מלך עד שהביאתו אצל ישבי בנוב שהיה מטייב ומשחק בדוד עם הרומח. מיד ירד מן הפרדה, ונלחם עם ישבי בנוב עד שהמיתוהו, ודוד נשאר חלש ותש כח מרוב פחד וצער, ואבישי רצעו והביאו בירושלם ברגליו, ולא רכב על הפרדה, אלא

מלך ישראל, בשעה שישב על כסא מלכותו נשתבח ונתגאה ועבר על מה שכתוב בתורה לא ירבה לו נשים, אמר אני ארבה נשים ולא אסור מן הדרך, מה עשה יו"ד של ירבה, עמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה, אמר לו לאו, אמר לפניו, הרי שלמה בטלני ונשא לו אלף נשים ועבר על תורתך, אמר הקב"ה ליו"ד, עלי לריב את ריבך ולדון דינך, מיד אמר הקב"ה לאשמדיי מלכא דשידי, לך אצל שלמה, וטול חותמו מידו, ונדמו כדמותו, וישב על כסאו, והיו סבורים ישראל שהוא היה שלמה, והיה שלמה משוטט בעיירות ובכפרים, ואומר אני קהלת הייתי מלך, עד שעברו עליו ג' שנים, ובני אדם משיבין זה לזה, כמה שוטה הוא זה, המלך יושב על כסאו, והוא אומר אני קהלת הייתי מלך, אמר הקב"ה כבר עשיתי דין יו"ד, מה עשה אשמדיי אותם ג' שנים עבר על נשיו של שלמה, עד שבא אצל אחת מהן והיא פירסה נדה, כיון שראתה אותו, אמרה לו, למה שניתה מנהגך אשר היית נוהג בו, מיד שתק, אמרה לו אין אתה שלמה, ועוד הלך לבת שבע אם שלמה ואמר לה כך וכך אני רוצה ממך, מיד הלכה אצל בניהו, אמרה לו כך וכך תבע ממני שלמה בני, מיד נודעזע בניהו וקרע את בגדיו ואמר, אם כן ח"ו אין שלמה בנך זה, אלא אשמדיי הוא, ואותו הנער שהיה משוטט ואומר אני קהלת הוא שלמה בעצמו, מיד שלח וקרא לאותו הנער, אמר לו בני מי אתה, אמר לו שלמה בן דוד אני, אמר לו בני כיצד

הדפוס עם הגהות

בו"ד אינו כלום, שני חכמים עמדו בעולם אחיתופל מישראל ובלעם מאו"ה ושניהם נאבדו מן העולם הזה ומן העולם הבא שני עשירים קרח מישראל והמן מאו"ה ושניהם נאבדו, שני גבורים שמשון מישראל וגולית מאו"ה ושניהם נאבדו לפי שלא היה מתנתם מן השמים, אבל יתהלל הקב"ה, שכל החכמה שלי וכו' ואין חקר לתבונתו ולא יעף ולא יגע, ה' בחכמה יסד ארץ, ונאמר לך ה' הגדולה והגבורה, ונאמר לי הכסף ולי הזהב אמר ה', וגם יתהלל האדם בכתרה של תורה, שהיא מתעשר' אותן ונותנת לו חיים בעוה"ז ובעול' הב' שנא' אורך ימים בימינה וכו', ונותנת בו כח שלא יבטלה לעולם שנאמר וקוי ה' יחליפו כח (ישעיה מ).

כיון שהיה מזנו זמנו של אדם ליפטר, היה מת בכל מקום שהוא, בין עושה מלאכה בשדה בין עומד בשוק, כיון שבא יעקב לעולם, אמר לפניו רבש"ע כך הוא כבודך, שיהא אדם נופל על המטה ומצווה בניו ובני ביתו שלא יעשו מריבה אחר מיתתו, אמר לו הקב"ה, הואל ואתה בקשתה רחמים על הדבר, כך יהיה תחלה, שנאמר ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה, ורפואה ע"י חזקיהו שעד שלא בא חזקיה לעולם, כל אדם שהיה עולה על המטה חולה, שוב לא היה יורד, כי אם מת, כיון שבא חזקיה, אמר לפני הקב"ה, רבש"ע כך הוא כבודך שתרד רפואה לעולם, שלא יהו הבריות אומרים, להמית יש בו כח, ולהחיות אין בו כח, אלא שידעו הבריות, שיש בידך כח להמית ולהחיות, אמר לו הקב"ה הואל ואתה בקשת רחמים על הדבר, כך יהיה תחלה, שנא' מכתב לחזקיהו מ"י בחלותו ויחי מחליו ד"א ויהי אחר הדברים האלה, אחר דבריהם של אומות העולב, שהיו מקטרגים ואומרים עשרה דורות ראשונות הציף הקב"ה אותן על פני המים, והדורות הללו בלבל לשונם וזה ירד הקב"ה והצילו מכבשן האש, ומסר בידו כל מלכי מזרח ומערב, ולא הוצרך לעשות מלחמה עמהן, אלא נטל עפר וזרק בהם, והיה נהפך בהם לחרבות ולרמחים, ונהרגין מאיליהן, שנאמר, מי העיר ממזרח, אמר להם הקב"ה, שוטים, אני אודיע לכם מעשיו וצדקתו של אברהם, והווקק לנסותו ונמצא שלם, והודו לו כל האומות ואמרו, אלהי אברהם הא למדת שלא על חנם היה הקב"ה מקרב ומחבב הצדיקים וכן הוא אומר להנחל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא.

*) כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר בעשרו אל יתהלל חכם בחכמתו, זה שלמה

הדפוס עם הגהות

*) (מדרש תנחומא) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' (ירמיה ט) וכן הוא אומר שבת וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ וכולי (קהלת ט) כמה מתנות טובות נתנו בעולם חכמה, וגבורה ועושר, זכה אדם לאחת מהן נטל חמדת כל העולם, אימתי בזמן שהן באות מן הקב"ה אבל גבורתו ועשרו של

טערכה ועקדני עליה, ושלח ידו אל המאכלת לשוחטני באכזריות, ואילולי מלאך שבא ואמר לו אל תשלח ידך אל הנער, כבר הייתי שחוט, לא הספיק לגמור הדבר, עד שנשקתו ומתה, שנא' ותמת שרה בקרית ארבע, וכתי' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה, מהיכן בא, מהר המוריה, וכיון שנתעסק לדבר מצוה לקבור שרה, זכה ובא לידי זקנה, שנאמר אחריו, ואברהם זקן, אמר ר' חייא בר אבא כל העוסק בגמילות חסדים זוכה לכבוד ולגדולה, והלא דברים קל וחומר, ומה אברהם שנתעסק במת שהוא חייב, ובא לזיקנה, המתעסק במת מצוה עאכו"כ. מהו זקן יאמר ר' שמעון ב"י אמר הקב"ה, זה הקנני שמים וארץ, אמר ר' יהושע בן לוי נאמרה זקנה באבות ונאמרה זקנה במלכים, ונאמ' זקנה בנביאים, באבות מנין שנאמר ואברהם זקן, במלכים מנין שנא' והמלך דוד זקן, בנביאים מנין שנא' ויהי כאשר זקן שמואל, ומפני מה נאמרה בשמואל ולא נאמרה במשה אב הנביאים, מפני שמשה שימש לפני הקב"ה גניי הוא לאומר בו זקנה, אבל שמואל שימש לפני עלי שהי' בשר ודם, אין גניי לומר בו זקנה אמר ר' חמא בר חנינא, שלש מידות טובות ניתנו ע"י שלשה צדיקים, זקנה, וחולי ורפואה, זקנה ע"י אברהם, שעד שלא בא אברהם, היה אדם עומד הוא ובנו ובן בנו ואין הבריות מכירין איזו גדול מחבירו, להקדים לו שלום ולכבדו, כיון שבא אברהם אמר לפני הקב"ה רבונו ש"ע כך הוא כבודך, שתרד זקנה לעולם כדי שידעו הבריות איזה גדול מחבירו ויקדים לו שלום ויכבדו אותו, אמר לו הקב"ה הואיל ובקשת רחמים על דבר זה, כך (אתה תהיה) יהי' תחלה, שנאמר ואברהם זקן, חולי ע"י יעקב, שעד שלא בא יעקב לעולם,

---

ה ד פ ו ס ע ם ה ג ה ו ת

ע"י הקב"ה — ואחריו הלך אברהם לאטו אל נעריו — והראה לי י"נ ה"ה הרבני המופלג והמופלא בתורה וביראה מהו' משה עטעיהיימער כ"י תרגום ירושלמי על הפ' הנ"ל, וז"ל פ' י"ט ודברו מלאכי מרומא ית יצחק, ואובלוהי לבי מדרשא דשם רבא, והוה תמן תלת שנין ובההוא יומא תב אברהם לות

תהיה עומדת, שמא תפול ותמות, או על הבאר עומדת, שמא תפיל עצמה לתוכו, או תהיה בידה סכין, ותמית עצמה בה, באותה שעה היה יצחק מסכים בפיו, ובלבו היה אומר, מי יצלני מיד אבי, אין לי עוזר אלא הקב"ה שנא׳ עזרי מעם ה׳ עושה שמים וארץ, ומלאכי השרת אומרים בואו ראו שני צדיקים, אב שוחט ובן עומד לישחט, ואין מעכב זה לזה, וכשאחז אברהם הסכין, היו מלאכי השרת צועקין ובוכין במר נפש לפני הקב"ה, ואומרים לפניו, רבונו של עולם אברהם שוחט בנו, ואתה אמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע, ולמי תאמר בסיני אנכי ה׳ אלקיך, ומי יאמר לפניך על הים זה אלי ואנוהו, אמר להם אני בחנת׳ באברהם ולבי שוה ללבי, אתם שהטרחתם עליו רדו והצילו אותו. מיד שלח מלאך של רחמים וקרא לאברהם, ואמר לו אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו אשרפנו באש או אנתחנו באיברים, אמר לו אל תעש לו מאומה, מיד אמר לו אברהם איני זז מיכן עד שתשבע לי בשמך הגדול, שלא תביאני לידי נסיון, מיד נשבע לו הקב"ה שנאמר, בי נשבעתי נאם ה׳ וגומ׳, אמר ר׳ יצחק היה לו לאברהם איל זכר, שהיה הולך בראש הצאן ושמו יצחק, ורץ גבריאל והביאו לפניו והעלהו לעולה תחת בנו, ואותו היום ראש השנה היה ועשה ממנו חמש מצוות, נטל קרניו ותקע בהן, צמר לתכלת, עורו לתפילין ומזוזות, שוקיו לחלילים, בני מעיו לפרדות, ובשעה שהיה יצחק כפות על גבי המזבח, היה מלאך המות רבוץ כנגדו ואומר, מיד שישלח בו יד אטול נשמתו, כיון שראה שהכל מלמדין עליו זכות, אמר, אין אויב לזה, אף אני איני נוגע בו, שנאמר ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו וחזרו לבתיהם לשלום, *) אמרה לו אמו, בני היכן הייתה, אמר לה נטלני אבא, והעלני להר גבוה, וסידר

הדפוס עם הגהות

*) וחזרו לבתיהם, והנה הכתוב אמר (בראשית כ"ב כ׳) וישב אברהם אל נעריו, הנה יש לדקדק הוב׳ בילקוט מב"ר פ׳ כו׳ ויצחק היכן היה, שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה, והנה, לפי כ"י הלזו נראה שקדם אצל אמו לבשרה שניצל

בדרך, אמר לו, להיכן אתה מוליך הנער, אמר לו לשחוט, אמר לו זקן שכמותך ניתן לו הקב"ה בן למאה שנה וישחוט אותו, והלא כבר נאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך, אמר לו אברהם, כך אמר לי הקב"ה, אמר לו יש לך עדים, כלום יש עבד שיעיד על רבו, שמא השיאך לדבר אחר, הלא יראתך כסלתך, אמר לו, עכשיו מתרחקים הכל מיראת שמים, יאמרו, אברהם על שהיה ירא שמים, נאמר לו שחוט בנך, אף אני אם אהיה ירא שמים יאמר לי שחוט בנך, אמר לו אין זה יראת שמים כי אם כסילות, אמר לו אברהם, זכור נא מי הוא נקי אבד, כלום יש לך אדם שהולך ביראת שמים ויכשל, שמא שטן אתה ולהסטין באת עלי, אמר לו כן אני, וכך שמעתי מאחרי הפרגוד, שהשה לעולה ואין יצהק לעולה מיד הלך אברהם מהלך שני ימים, ולא ראה כלום, מיד עומד בתפלה, ואמר, רבש"ע הרי כמה ימים וכמה הרים וגבעות ואינו יודע היכן אלך, מיד הגביה הקב"ה את ההר, ונשא עיניו ביום השלישי, וראה ענן קטור על גבי ההר, אמר לעבדיו רואין אתם כלום, אמרו לו לאו, אמר לבנו רואה אתה כלום, אמר לו רואה אני ענן קטור על ההר, אמר לעבדיו אתם אינכם רואים וזה החמור אינו רואה, שבו לכם פה עם החמור הדומה לכם, ביום השלישי, כדי לקבל שכר הרבה, וסימן גדול נתן אברהם אבינו לבניו, שאין צרה מתעכבת עליהם יותר משלשה ימים, במידה טובה נאמר ויהי ביום השלישי בהיות הבקר, במידות פורענות, ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות.

ונשתחוה ונשובה אליכם, ניבא ששניהם חוזרין מיכן שברית כרותה לשפתים, אותה שעה היה אברהם חמר פסיקיא, ויצחק מגולל אבנים ואברהם בונה המזבח, אמר יצחק לאברהם, הנה האש והעצים ואיה השה לעולה, אמר בני, אתה לעולה, באותה שעה נשתנה קלסתר פניו של אברהם, אמר אני זקן ואיני נער שמא יברח, ומה תהא עלי, אמר לו יצחק, אבא אל תתירא, י"ר מלפני המקום שיתקבל לרצון רביעית דם שלי, אלא כופתני יפה, כדי שלא אצטדך, וכשתלך אצל שרה אמי, אל תאמר לה פתאום שלא תחבל עצמה, אם על הגג

דינרי זהב לתת לו, והוא אומר להם, דינרים אלו למי, והם [האורחים] אומרים לך, עבור שכר אכילה ושתייה וכבוד שעשית עמנו, והוא אומר, לא משלי אכלתם, אלא משל בעל הבית, והם אומרים, אין אתה בעל הבית, והוא אומר, לא אני כי אם אדון העולמים, שהוא עליון קונה שמים וארץ, באותה שעה העלה עליו הכתוב כאלו הקנה להקב"ה שמים וארץ, שנאמ' ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ, וזהו ויהי אחר הדברים האלה *) ד"א אחר הד"ה, אהר דבריו של השטן, שהיה יושב ומקטרג אחר אברהם ואומר רבש"ע אדם זה, אברהם, שהיה בן מאה שנה, ונתת לו בן ועשה סעודה והכנים הכל בסעודה ההיא שעשה, ולא נכנס בלבו להקריב לפניך לא תור ולא יונה, אמר לו שוטה, כלום עשה אלא בשביל בנו, אם אומר לו העלהו לי לעולה מיד היה מעלהו, מיד והאלקים נסה את אברהם, ויאמר קח נא את בנך, אין נא אלא לשון בקשה, אמר הקב"ה לאברהם, בבקשה ממך, עמוד לי בזו, שאם אתה עושה דבר זה, כל מה שבראתי בעולמי לא בראתי אלא בעבורך, ואם לאו, אין פתחון פה בדבר, אמר לו קח נא את בנך אמר לו שני בנים שלי, אמר לו את יחידך, אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב, אמר לו את יצחק, מיד נזדעזעו איבריו, ונפל על פניו, ולך לך לך העולם הזה ולך העולם הבא, לך העליונים והתחתונים, אל ארץ המוריה, שממנו יצא תורה והוריות לישראל, ואותו היום כ"ו באלול היה, והיה יצחק יושב אצל אמו, הלך אברהם לשרה ואמר לה, אין יצחק מבקש ללמוד תורה ודרך ארץ, אמרה לו, כלום מצאת לו ריב שמנעתיו ממך, אמר לה, ריב גדול מצאתי לו, מיד וישכם אברהם בבקר, מלמד שהזריזין מקדימין למצוות, אמרה לו שרה, להיכן את מוליכו, אמר לה, דבר אחד לימדני הקב"ה במעשה המרכבה ואלמדנו, כיון שיצאו, קדמו השטן

ה ד פ ו ס ע ם ה ג ה ו ת

*) ב"ר פ' נ"ה בס"ת.

האש, לא היה יכול לנצחו, אלא אמסרנו ביד ברייה שפלה וידעו כל באי עולם שהגבורה והישועה שלי, לפיכך הטהו הקב"ה לאהל יעל, והרגתו במקבת שבידה, וכשנהרג, בן שלושים שנה היה, וכבש כל העולם, ולא היה כרך שלא הפיל חומותיו בקולו אמר ר' ישמעאל, מהר חרמון עד הר שיאון עשרה פרסאות, וקפצם בפסיעה אחת, ואמרו עליו, לא היתה חיה בשדה שנתן קולו עליה ווזה ממקומה. ובשעה שירד במלחמה היו נושאין אותו תשע מאות רכב ברזל, ולא היה שום אחד חוזר שלם, ואחר כל זה מסרו הקב"ה ביד אשה והרגתו, אמר ר' אושעיא דין אחד עשה הקב"ה בפרעה ובסיסרא, בפרעה נאמר מהומה, ובסיסרא נאמר מהומה, שנאמ' ויהם ה' את כל הרכב ואת סיסרא וכו' ובמצרים נאמר ויהם את מחנה מצרים, אמר ר' ישמעאל בר' נחמני כשהלך פנחס על מדין, מצא בלעם הרשע שאמר לבני מדין, תנו לי שכרי שהרגתי כ"ד אלף מישראל, וכיון שראה פנחס, עשה בלעם שני זרועותיו כשני לוחות, והיה פורח ועולה במרום, שהיה משתמש בשם המפורש, ואף פינחס עשה כן ועלה עליו, ומצאו שהיה משתטח לפני כסא הכבוד, ונתן הקב"ה כח לפנחס ומיד תפשו בצצית ראשו והורידו והביאו לפני משה והרגו.

*והאלקים נסה את אברהם זהו שכתוב נתת ליריאיך נס להתנוסס, בא וראה כמה הקב"ה מחבב הצדיקים ומפרסם מעשיהם לכל באי עולם, שנצרך הקב"ה לנסות את אברהם, כדי להוריע קושטו לכל באי עולם, ד"א ויהי אחר הדברים האלה, אחר דבריהם של מלאכי השרת שהיו מרננין אחריו בשעה שהנים אברהם בביתו כל מיני מאכל ומשתה, שנא' ויטע אשל בבאר שבע, מהו אשל אכילה שתייה לווייה, מלמד שבנה הקדש בפרשת דרכים, ועשה בו ארבעה פתחים לד' רוחות העולם, והיו העוברים והשבים נכנסין לביתו, ואוכלין ושותים, ונוטלין כל מה שרוצין ובשעת פטירתן היו נוטלין

הדפוס עם הגהות

*) צ"ר וילקוט פ' וירא איזו סימנים.

שלש דמעות רעות לעינים, דמעות הדקר, דמעות העשון, ושל בכייה קשה משניהם, וי"א אף של בצל גדול, שלש דמעות יפות לעינים, דמעת החסית, דמעת הקלורית, ושל שחוק יפה משניהם וי"א אף של בצל קטן.

שלשה דברים מגדלין הגוף, יין ישן, ובשר שמן, והסלתות וי"א אף בשר עוף רך.

כשברא הקב"ה עולמו, יצירת יום ראשון ושני ושלישי ורביעי וחמישי וששי, בא לערב שבת ויצר את האדם, ומהיכן יצרו ונתעברה האדמה ויצא הימנה אדם, שנא' ויתעבר ה' בי, ולאחר יצירתו לעולם, ביקש לבראות בית המקדש, אמר הקב"ה תורה היא אצלי מהיום אלפים שנה, שנא' ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום, ויומו של הקב"ה אלף שנים, שנא' כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וכו' ובתורה כתו' אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא, נמשלה האדמה שנוצר הימנה אדם לאשה שילדה זכר ונטמאת שבעה, ותבקש לישב על דם טוהר ל"ג ימים וכן האדמה נטמאת עד שמשלמת שלושים ושלשה דורות, ואלו הם, מאדם ועד נח עשרה דורות, מנח ועד אברהם עשרה דורות מאברהם עד יהודה שלשה דורות, מיהודה ועד שלמה עשרה דורות הרי לג דורות, ואז בא שלמה ובנה בית המקדש, אמרו חכמים, בארבע מאות אלף איש בא עמלק על ישראל, וכולן הרגן יהושע בחרבו, שנאמר, ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב, סיסרא בא על ישראל בארבעים אלף גיבורים ראשי מחנות וכל אחד מהן היו עמו מאה אלף איש, והיו יושבין בתנורין של ברזל, וצוה הקב"ה עננים וברקים וכוכבים ועשן ולפידים ועשה מלחמה עמהם, שנאמר מן השמים נלחמו הכוכבים ממסילותם נלחמו עם סיסרא, והיו יורדין לצנן עצמם בנחל קישון וגרפם והשליכום לים, שנא' נחל קישון גרפם, וסיסרא עצמו מסרו הקב"ה ביד ברייה שפלה וכנועה, שנא' כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא, אמר הקב"ה, רשע זה נתגבר בכחו ועתה ידעו כל באי עולם שכל הגבורים הם באים לפני, ואם אמיתהו באש, יאמרו אל מלא

כתוב מעונה, ביטלו את האחד וקיימו את השנים, אמר ר' יוסי זה הוא ספר שנמצא בבית מעון, ספר ועטוטי, באחד היה כתוב וישלח את ועטוטי בני ישראל, ושנים היה כתוב וישלח את נערי ב"י, ביטלו האחד וקיימו השנים, ספר היא בכל מקום שהיה כתוב בו היא, היה קורין אותו היא, ויש אומרים אחת עשרה טדאות [מדאות] היא בתורה וביטלו את האחד וקיימו את השניים.

שלשה נביאים הם, אחד תבע כבוד האב, ולא תבע כבוד הבן, זהו אליהו, שנא' קנא קנאתו לה' אלקי ישראל, ואחד תבע כבוד הבן ולא תבע כבוד האב, זהו יונה שנא' ויקם יונה לברוח תרשישה, ואחד תבע כבוד האב וכבוד הבן זהו ירמיה, שנא' נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת.

שלשה חזרו למקומם, ישראל שהיו מעבר הנהר וחזרו למקומם, שנא' להן מן די הרגיזו אבהתנא, והתורה שהיתה מן השמים, ומנין שחורה למקומה, שנא' התעיף עיניך בו ואיננו, והכסף שהיה ממצרים שנא' ושאלה אשה משכנתה, ומנין שחור למקומו, שנאמ' ויעל שישק מלך מצדים.

על שלשה שביזו ישראל בטלו מהן, על הנבואה שנא' ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים, ועל מלכות בית דוד, שנאמר מה לנו חלק בדוד ועל המקדש שנאמ' הבית הזה אשר אתה בונה, אין לנו עליך טובה מן הבית הזה אשר בנית, ואם לאו והבית הזה יהיה עליון.

שלשה אומרין ועושין, הילדות, וימות החמה ועשירות, שלשה אומרין ואין עושין, הזקנות וימות הגשמים, ועניות.

שלשה נתמעטו משרבה ת"ל [תהלה לאל] המזיקין, והמהומה, וכינוי הרע וי"א אף נטיעות המשקעות.

שלשה בכו ושמע הקב"ה בכייתם, הגר, ועשו, וחזקיהו, הגר שנא' ויאמר לה מלאך ה' וכו' כי שמע אלקים אל קול הנער, עשו שנאמר וישא עשו קולו ויבך, ועל שלש דמעות שהטיף, נעשו פילסימות לישראל, שנאמר האכלתם לחם דמעה, חזקיה שנאמ' שמעתי את

אמר, אם רע בעיניך אשיבה לי. חזקיה שגו ברומה, שנאמר ויבא ישעיהו אל חזקיהו ויאמר מה ראו בביתך, ויאמר ישעיהו הנה ימים באים, ולקחו כל אשר בביתך, אף דברים הניתון מהר סיני ילכו עמהם בגולה ובסוף הענין אומר, ויאמר חזקיהו טוב דבר ה' אשר דברת.

שלשה חשבו מחשבות רעות וגילה הקב"ה מחשבתם לכל באי עולם, קין חשב בלבו ואמר אני אהרוג את אחי ואירש כל העולם, עשו חשב בלבו להרוג אחיו ולירש כל העולם, אבשלום חשב להרוג אביו ולירש את העולם.

שלשה חשבו מחשבות טובת, וגילה הקב"ה מחשבתן לכל באי העולם, ראובן חשב בלבו להציל את יוסף, שנא' ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם, וגילה הקב"ה מחשבתו, שנאמר יחי ראובן ואל ימות, יחי בזכות יוסף, ואל ימות במעשה בלהה, תמר חשבה בלבה מחשבה טובה, אמרת, אי אפשר לצאת חליצה מביתו של צדק זה, ומנין שגילה הקב"ה מחשבתה שהלכה ונושאת ליהודה, וילדה ממנו פרץ וזרח, רות חשבה בליבה מחשבה טובה שנא' עמך עמי ואלקיך אלקי, ומנין שגילה הקב"ה מחשבתה, שהלכה ונישאת לבעוז, ויצא מהם דוד מלך ישראל.

שלשה דברו אמת ואבדו מן העולם הזה ומן העולם הבא, המרגלים, ודואג, ובני רימון הבאירותי וי"א אף גר עמלקי, ושלשה נתוודו ואבדו מן העולם הזה ונחלו את העולם הבא, מקלל ומקושש ועכן, שלשה נתוודו ונחלו העולם הזה והעולם הבא. המילדות, ורחב, והגבעונים, וי"א אף חוני הארכי.

*) שלשה ספרים נמצאו בימי עוזרא, ספר מעוני, ספר היא, ספר זעטוטי, ספר מעוני, באחד היה כתוב מעון אלקי קדם, ובשנים היה

הדפוס עם הגהות

*) עיין ספרי וזאת הברכה מעונה אלקי קדם, ובמס' סופרים פ"ו הלכה ד', ירושלמי תענית פ"ד הלכה ב', ילקוט רמז קיז וזאת הברכה.

שנים עשר נקראו חיים, הקב"ה, התורה, ישראל, ארץ ישראל, תורת חכם, פי חכם חסדי העולם הבא, גן עדן, המים, ירושלם, ברכה וחיים.

ששה דברים נקראים מליאים הקב"ה, יהושע כלב, בצלאל, אהליאב, חירם.

ארבעה נאמר להם שאל, אברהם, שלמה, משיח ואחז.

ארבעה נאמר להם בשיבה טובה, אברהם, גדעון, דוד, צדקיה.

ארבעה נקראו כושים, ישראל, צפורה, שאול, עבד, ולכולם ראיה מפסוק.

שבעה שמות נקראו לאריה, ארי בילדותו ארי בזקנותו, כפיר שכופר באביו ובאמו לביא שחוטף לבות של בריות כשהוא שואג, ליש שהכל בפיו כמו בצק, שחל, שהכל נשחלין מפניו, שחץ שהוא משתחץ ושוחץ בפיו.

שבעה שמות לעני, עני כמשמעו, אביון שהוא תאב לכל דבר, מסכן שהוא מסוכן בנפשו, מך שהוא מך באסקופה התחתונה, דך שהוא מדוכדך, דל שהוא דל מנכסיו, רש שהוא מתרושש.

שבעה שמות נקראו לנחש, נחש שנשיכתו דומה לנחשת, פתן שכל מי שנושך איבריו פותמין עליו, אפעה, שכל מי שנושך צועק מלפניו, שרף ששורף את דמו ומייבש את בשרו, צפעוני שכל מה שנושך שערו פורח מלפניו ובשרו מתמוטט, תנין שכל מי שנושך הוא מתהפך, שפיפון, שהוא שף על מיעיו.

ארבעה שגו ברומה, אדם, שנא' ויקרא ה' אלקים אל האדם, ויאמר את קולך שמעתי, ויאמר מי הגיד לך כי עירום אתה, ובסוף הענין אמר, ויאמר האדם, האשה אשר נתת עמדי וכו', קין שגה ברומה, שנאמר ויאמר ה' אל קין אי הבל אחיך, אמר לפניו וכי מסרתו לי, השומר אחי אנכי, ובסוף הענין אומר, ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא.

בלעם שגו ברומה, שנא' ויבא אלקים אל בלעם ויאמר, הנה העם היוצא ממצרים וכו' ובסוף הענין אומר, לא תלך עמהם, ואחר כך

בראשית ברא אלקים, גיה שנא' מן גיו יגורשו, שדה שנא' ראה ריח בנ' כריח השדה.

בעשרה דברים נברא העולם, בחכמה, שנא' ה' בחכמה יסד ארץ, בתבונה שנא' כונן שמים בתבונה, בדעת שנא' בדעתו תהומות נבקעו, בכח שנא' עושה ארץ בכוחו, בגערה שנאמר יתמהו מגערתו, בדין שנא' בראשית ברא אלקים, בתולדה שנא' אלה תולדות השמים, בבריה שנאמר בהבראם, בחסד שנא' חסד יבנה, ברחמים שנאמר וברחמים גדולים אקבצך. שבעה רברים מעולים זה למעלה מזה, למעלה מן הארץ הרקיע, למעלה ממנו כוכבים שהכוכבים הולכים וחוזרין, והרקיע אינו זז ממקומו, ויש אומר' גם הוא חוזר בגלגל למעלה מן הכוכבים, אילנות, שהאילנות עושין פירות והכוכבים. אינן עושין פירות, למעלה מהאילנות רוחות, שהרוחות באות ומנשבות, והאילנות אינן זזין ממקומם, למעלה מהרוחות בהמה, שהבהמה אוכלת ושותה והרוחות אינן אוכלין ושותין, למעלה מן הבהמה בני אדם שבני אדם יש בהם דעת ומשא ומתן, מה שאין כן בבהמה, למעלה מן בני אדם מלאכי השרת, שמהלכין מסוף העולם ועד סופו מה שאין כן באדם.

שמונה עשר נקראו עבדים, אברהם יעקב ישראל, משיח, מלאכי השרת, משה, יהושע, כלב, דוד, ישעיה, אליקים, איוב, דניאל, חנניה, מישאל, עזריה, נבוכדנצר, זרובבל.

אחד עשר נקראו בחורין, אברהם יעקב ישראל משיח, משה יהושע, לוי, יהודה, דוד, שלמה ירושלם.

ששה נקראו ידידים הקב"ה, אברהם, ישראל, בנימן שלמה ירושלם.

חמשה נקראו אהובים, אברהם יעקב ישראל, שלמה שערי ציון.

ארבעה נקראו אש, הקב"ה התורה ישראל העולם הבא.

ארבעה רגלים לכסא, צדק ומשפט חסד ואמת, שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך, וכן לכולם יש ראייה

יעקב נתנבא ולא ידע מה נתנבא שנאמר, ושלח לכם את אחיכם זה שמעון, אחר זה יוסף, השבטים נתנבאו ולא ידעו מה נתנבאו, שנאמ' כולנו בני איש אחד שיתפו לאחד ליוסף עמם, יוסף נתנבא ולא ידע מה נתנבא, שנאמ' כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא, ניבא שעתידין לנצל את מצרים, פרעה נתנבא ולא ידע מה נתנבא, שנא' הבא נתחכמה לו וכו' ניבא שעתיד הקב"ה לעשות עמו מלחמה, איוב ניבא ולא ידע מ"נ, שנא' גם את הטוב נקבל, ניבא שעתיד הקב"ה להיטיב לו, אבותינו נתנבאו ולא ימ"נ שנא' תביאמו ותטעמו, נתנבאו שהבנים נכנסין, גיחזי נתנבא ולא ידע מה נתנבא שנא' חי ה' כי אם רצתי אחריך, נתנבא שהוא עתיד ללבוש הצרעת, חנה נתנבאת ולא ידעה מה נתנבאת שנאמר גם אנכי השאלתיהו לה', אמרה כל הימים ששמואל חי המלכות קיימת לשאול, כתב אחד אומר וימת שמואל וכתוב אחד אומר ושמואל מת, וימת שמואל זו מיתת נבל! ושמואל מת זו מיתת וודאי, וכן הוא אומר ויקברוהו בעירו ברמה, וכי אין אנו יודעים שעירו היתה הרמה, אלא שהיה מספידין לו בכל מקום כדרך שמספידין לו ברמה, עשרה שמות נקראת הארץ, ארץ, אדמה, ראשית, יבשה, חרבה, תבל, חלד, ארקא, גיה, שדה, ארץ למה, על שם שריצתה, משל למלך שקרא לפמלייא שלו, ורץ אחד מהן קודם עשאו המלך שלטון, כך קרא המקום לכל באי העולם, ורצתה הארץ לפניו, ונקראה ארץ לשם ריצתה, אדמה שממנה נוצר אדם, יבשה שהובישה מימיה מי המבול, ותבל שהיא מתובלת בדברי תורה, ארץ ישראל אינה חסירה כלום שנא' לא תחסר כל בה, חלד שכל באי עולם חלודים בה, ארקא מנין, שנא, אלהייא די שמייא וארקא לא עבדו, ראשית שנא'

הדפוס עם הגהות

היא א"ל לכמה הנחש מוליד, א"ל לז' שנים א"ל מנין, א"ל הכלב חיה טמאה ליב' חדש וכתוב ארור אתה מכל חית השדה כשם שהבהמה ארורה מן החיה שבעה, כך נחש ארור מן בהמה שבעה, כמפני רמשא סלק וא"ל, התחיל להטיח ראשו בכותל, אמר, כל מה שעמלתי ויגעת י' שנים, בא זה והוסיפה לי דבור אחד

עשירית, שאם היא כשירה בעלה קוברה, וכן מצינו באבות הראשונים, אברהם קבר שרה, יצחק קבר רבקה יעקב קבר רחל ולאה.

ועשר גוירות על הנחש ראשונה שנסתם פיו, שנייה שנקצצו ידיו ורגליו, שלישית שאוכל עפר, רביעית שהוא מפשוט עורו ומצטער כיולדה, וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו, חמישית ואיבה אשית בינך ובין האשה ששית דאמר ר' חלבו אפי' אוכל כל פיטומין שבעולם ושותה כל מתוקין שבעולם נעשין עפר בפיו שנא' ונחש עפר לחמו, שביעית שמוליד לשבע שנים,**) שמינית שאדם מקפיד עליה מכל החיות, תשיעית שהכל מתברך והוא עומד בקילקולו, עשירית, שעליו ר' מאיר היה מפרש בקבלה והשבתי חיה רעה מן הארץ.

ועשר על הארץ, דאשונה שהיתה שותה מים מאיליה מכאן ואילך ואד יעלה מן הארץ, שנייה שהיא לוקה בפירותיה, שלישית שלוקה בשדפון, רביעית שנבראו בה הרים וגבעות, חמישית שנבראו בה אילני סרק, ששית שעלו בה טרסין וקסקסין, שביעית שעלו בה חוחין ודרדרין, שמינית שזורעין הרבה והביא מעט ותשיעית שעתידה להעיד על הרוגיה, שנא' וגילתה הארץ את דמיה, עשירית, שהיא עתידה לבלות כשמלה, שנא' והארץ כבגד תבלה, ומפני מה מ' גוירות, כנגד ארבעים יום שהוולד נוצר, ולא עוד, אלא שבזמן שנכנס [אדם] לדין הוא לוקה ארבעים כנגד ארבעים גוירות הללו.

עשרה נתנבאו ולא ידעו מה נתנבאו, אברהם נתנבא שנאמר ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ונשתחוה ונשובה אליכם, נתנבא שהן עתידין לחזור שניהם הוא ויצחק, לבן נתנבא ולא ידע מה נתנבא שנא' ויברכו את רבקה, מקללין עצמן ומברכין אחותם

ה ד פ ו ס ע ם ה ג ה ו ת

**) הילקוט הובא מב"ר פרשה כב מעשה בפילוסוף אחד שביקש לידע נחש לכמה מוליד, כיון שראה אותו עסוקין זה עם זה נטלן ונתנן בחביות, והיה מספיק להן מזונות עד שילדו, כיון שעלו הזקינים לרומי ראה את ר' גמליאל, אמר לכמה הנחש מוליד ולא יכול להשיבו, נתכרכמו פניו, פגע בו ר' יהושע א"ל למה פניך חולניות, א"ל שאלה אחת נשאלתי ולא יכולתי להשיבה א"ל מה

פנויה, או שמא לא הניחוה שמש ליכנס, אמר לו, בן ישן בן סועד מצוה אני לשמש שלא ימנע אדם מליכנס אמר לו לא על חנם, אמר לו פעם אחת הייתי יושב ובני אדם עומדים לפני, וכיון שראיתי, גס לבי עלי, אמר לו כדיי היינו לצאת להרג, בא ספיקלטור להתיז ראשו של ר' שמעון, אמר לו ר' ישמעאל, אמר לו רבן שמעון לא כי כשאני גדול ממנו בוא והתיז ראשי תחלה, אמר לו כמה אתה גדול ממנו, אמר לו שאני נשיא בן נשיא, התיז ראשו של ר' שמעון, והיה ר' ישמעאל מגפפו ומנשקו ובוכה ואומר הפה שהיה עוסק בתורה הרי הוא מלא חצוץ כדי לקיים מה שנאמר ויגרם בחצוץ שיני, והתיז ראשו של ר' ישמעאל לקיים מה שנאמר חרב עורי על רועי.

ר' מאיר אומר שלשה נכנסו לדין מתחלת ימי בראשית ויצאו ארבעה הייבין, אדם וחוה והנחש, והארץ נתקללה עבורם, היה אדם הדאשון מוטל גולם מסוף העולם ועד סופו, והיה הקב"ה מעביר לפניו, דור ודור וחכמיו, דור ודור ונבוניו, דור ודור ושופטיו, וכיון שראה המקום הצדיקים והצדיקות שעתידן לצאת ממנו ונתן לו הקב"ה יום אחד משלו, שהוא אלף שנים, ומנע ממנו שבעים שנה, ונתן לבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות, נמצאו ימי אדם תשע מאות ושלשים שנה, עשר גזרות נגזרו על האדם, ראשונה שהיה לבוש כל חמדה והעבירו ממנו, שנייה שמתפרנס בצער, שלישית אוכל טוב ומוציא רע. רביעית שבניו גולין ממדינה למדינה, חמישות שיש בו ריח זיעה, ששית שיש בו יצר הרע, שביעית ששלטה בו רימה ותוליעה, שמינית שנמסר למות, תשיעית שהוא קצר ימים עשירית שעתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה.

ועשר גזירות על חוה: ראשונה דם נידה ונזופה מבעלה וגרושה מביתה, שנייה יולדת לתשעה, שלישית מניקה כ"ד חדשים, רביעית שבעלה שולט בה חמישית שבעלה מקנא לה, ששית שמזקנת מהרה, שביעית שעומדת מלילד, אבל האיש אינו עומד לעולם שמינית שיושבת

מיריחו היו שומעין קול השיר, מיריחו היו שומעין קול הציר מיריחו היו שומעין קול השופר מיריחו הי' שומעין קול השפופרת, מירחו היו שומעין קול כהן גדול אומר ביום הכפורים אנא השם, מיריחו היו מריחין פיטום הקטורת, אמר ר' אלעזר בר רגליי עצי עזים היו לאבא בערי מכבר, והיו מתעטשות מריח פיטום הקטרת, הנס של מגריפא היה קשה מכולם כשהיו מטילים בין האולם ולמזבח לא היה אדם שומע קול חבירו בירושלם מקול המגריפא ושלשה דברים היתה משתמשת.

בעשרה דברים ירושלם משובחת מכל המדינות, אין משכירין בתים בתוכה, ואין פודין בתוכה מעשר שני, ואוכלין בתוכה קדשים קלים, ואין מוציאין זבלים לתוכה, ואין מוציאין זיזין ובצוצריות אל רשות הרבים מתוכה, ואין עושין אשפתות בתוכה, ואין קוברין המת בתוכה, ולא מלינים המת בתוכה חוץ מקברי בית דוד וישעיה הנביא וקבר חולדה הנביאה, ואין מגדלין תרנגולין בתוכה וכ"ש בהמה דקה, ואין נוטעים בתוכה כל נטע חוץ מגינת וורדים שהיתה נטועה מימות נביאים הראשונים, ממגדל עדר עד חומת ירושלם, המוסר בהמה לחבירו, ראייה למוכר לומר לחולין מכרתיה ושאר כל ארץ ישראל ראייה ללוקח לומר לחולין לקחתיה.

*) מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שהיו יוצאין ליהרג הוא ור' ישמעאל, זהיה רבן שמעון בוכה, אמר לו ר' ישמעאל מפני מה אתה בוכה, והלא כשתי פסיעות ואתה נתון בצד אבותיך, אמר לו, וכי עלת על דעתך שלא הייתי קטמון שנים אמר לו זהרי כתוב מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה חיה, אינו אומר אלא יאכל אמר לו לא שאנו יוצאין ליהרג כעובדי ע"ז ומגלה עריות וכשופכי דמים, אמר לו, לא על חנם, אמר לו שמא מימיך באת אשה לשאול לך בנדתה או האיש על נדרו ואתה סועד או ישן או לא היתה שעה

ה ד פ ו ס ע ם ה ג ה ו ת

*) עיין בדפוס אדר"נ פ' לח בסיגנון אחר, מס' שמחות פ' ח איזו שינויים.

רחום, אהיה לגאולה שעברה, אשר אהיה לגאולה לע"ל, ארך אפים שהוא מאריך פנים לרשעים, רב חסד שהוא כלפי מְטה חסד ומרבה בגמילות חסד עם כל בני אדם, שדי שדיו לעולם שהוא מלך עליו, וכשברא הקב"ה העולם היה הולך וגדל עד ששומע לו דיי, צבאות שכל צבאות שלו, שכל צביונות שלו, שהוא צבא לכל צבאיו שכל המצוות בו. עשרה דברים כנגד כל התורה כולה, ואלו הם: שמע, ותפילין, ציצית,*) עבודה, מילה מעשרות דין צדקה וריחק ע"ז: שלשה עמדו בתוך כב' דורות, ושבעה קיפלו את העולם, אדם ראה מתושלח ומתושלח ראה שם, שם ראה יעקב, יעקב ראה שרה, שרה ראתה אחיה השילוני, אחיה השילוני ראה אליהו ז"ל, אליהו חי עד שיבוא משיח.

עשרה דברים היו נעשים בירושלם, לא אמר אדם לחבירו, אין לי תנור, כל התנורין שהיו נעשים שם כיון שהיו צולין את פסחיהן היתה הארץ בולעתן, ולא היה אדם ישן ולן חוץ מפיתחה של ירושלם ולא אמר אדם לחבירו אין לי סוכה ולולב מצוה, ואם היה שם היזקר, כיון שהיו עולין היה הזול, ולא היה שום אדם נפגע בירושלם, כיון שהיה מסתכל בחומותיה היה מתרפא, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם, צירו של היכל אחד משמונה לתהום ומכבה כל הקולות,

---

הַדפוס עם הגהות

נקודת מעליהן (בפסקי תוספ' במנחות פ' כל הקרבנות סי' רלב זה הלשון כשכתב עזרא התורה נקדה, אמר אם יאמר משה למה נקדת, אשיב הלא לא מחקתי) (סנהדרין ד' מג ילקוט נצבים).

וגם מדובר מן הנקוד, מהרב המופלג בתורה ביראה ומושלם בכל מדעים החוקר והדורש בלשונות מזרחיות המפורסם, בישראל גדול שמו כש"ת דאקט' פ ע ר ל ע ס כ"י וויפיע רב"ד דק"ק מינכען ע"ת בייערן — בספרו Etymologische Studien וז"ל: הנקודות אצל הפרסיים כמו המחק אצלינו, ובכל מקום שהאות עם נקוד, הוא כמו שאינו, ולפי זה שפ' אמר עזרא הסופר כשכתב התורה, אם יבוא משה רבינו, וישאל לו למה כתבת, אמר לו, לכך נקדתי עליהם וכו', לפי שהנקודה כאלו לא אני כתבתים ודו"ק.

*) עיין לקמן מדוע שקולה מצות ציצית כנגד כל התורה.

נשיקה זו של אהבה: וילכו אחיו לרעות את צאן, נקוד, שלא הלכו אלא לרעות את עצמן, כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן על פי ה', נקוד שלא היה אהרן עמם בשררה, ונשים עד נפח אשר עד מידבא, נקוד, שלא הגיעו עד מידבא, ועשרון עשרון נקוד, שאינו טעון אלא עשרון אחד, הנסתרות לד' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו, נקוד, שגלויים לנו בעולם הזה ואינם גלויים לנו לעולם הבא: עשר ירידות בתורה: וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום ולהלן הוא אומר והאלקים יעננו בקול קול קול לגזרה שוה, מה להלן ירידה אף כאן ירידה, ירידה במבול שנא' וירא ה' כי רבה רעת האדם, ולהלן הוא אומר זעקת סדום ועמורה כי רבה, רבה רבה לג"ש: ירידה במגדל שנא' וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל, ירידה בסדום שנאמר ארדה נא ואראה, ירידה במצרים שנא' וארד להצילו מיד מצרים, ירידה בים שנא' זה אלי ואנוהו, ירידה בסיני שנאמר וירד ה' אל הר סיני, ירידה בענן שנא' וירד ה' בענן, ירידה בזקנים שנא' וירדתי ודברתי אתך, ירידה באהל שנא' וירד ה' באהל בעמוד ענן, ועל כולם אחד בקבלה לעתיד לבוא שנא' כי הנה ה' יוצא ממקומו וירד ודרך על במותי ארץ.

עשרה שמות נקראו לשמו של הקב"ה ית' וית' שמו: אל שהוא אדון מלך, אדון שהוא מור' [מר], אלקים שהוא דיין, ה' שהוא

הדפוס עם הגהות

אבל בנזיר ד' כג ע"א איתא להיפך) ויפול על צואריו וישקה"ו (שם לג) כולו נקוד מלמד שלא נשקו באמת, רשב"א וכולי וילכו אחיו לרעות את צאן (שם ל"ז) מלמד שלא הלכו אלא לאכול ולשתות ולהתפתות אשר פקד משה ואהרן (במדבר ג) נקוד על אהרן שלא היה אהרן מן המנין, או בדרך רחוקה (שם ט) נקוד על ה' שלא היה דרך רחוקה אלא מן אסקופ' עזרה ולחוץ, אשר עד מידבא (שם כא) נקוד על ריש שלא החריבו האומות אלא המדינות, ועשרון עשרון (במדבר כט) נקוד על ויו שבעשרון, שלא יהי' שם אלא עשרון אחד, (סנהדרין ד' מג וילקוט נצבים) והנגלות לנו ולבנינו (דברים כט) נקוד על לנו ולבנינו ועל ע שבעד, שכך אמר עזרא, אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך, אומר אני לו כבר נקדתי עליהן, ואם אומר לי יפה כתבת, אעבור

שלשים שנה וארבע מאות שנה: לא חמד אחד מהם נשאתי: ואת צעירת הרגלים אשר חלק ה' אלקיך אותם להאיר להם לכל העמים תחת כל השמים:

*) עשרה שמות נקראים לנביא, עבד: מלאך: שליח: חוזה, צופה, חולם, ציר, רואה, נביא, איש האלקים.

עשרה נקראו איש האלקים, משה, אלקנה שמואל, דוד עדוא שמעיה אליהו אלישע מיכה ועמוס.

עשר נקודות בתורה, עשר ירידות בתורה, עשר השטרות בתורה, עשר הבטחות בתורה, עשר תולדות בתורה:

**) עשר נקודות בתורה, אלו הם: ישפוט ה' ביני ובינך נקוד שלא אמרה לו אלא כנגד הגר, ויאמרו אליו איה שרה אשתך נקוד, שהיו יודעים בה אלא להפליג מדעתו של אברהם, שהיו מלאכי השרת, בשביל שלא יבטלו מן המצות, ולא ידע בשכבה ובקומה, נקוד, שבשכבה הרגיש ובקומה הרגיש של צעירה, והבכירה בשכבה לא הרגיש ובקומה לא הרגיש: ויפול על צואריו וישקהו, נקוד, שהיתה

הדפוס עם הגהות

בפני עצמה, וי"ג דבר שינו בה: אלקים ברא בראשית, ויאמר אלקים אעשה בצלם ובדמות, ויכל בששי וישבות בשביעי, זכר ונקוביו בראם, הבה ארדה ואבלה שם, ותצחק שרה בקרוביה לאמר, כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס, ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושאי בני אדם, ומושב ב"י אשר ישבו בארץ מצרים ובארץ כנען ובכל המדינות שלשים וארבע מאות שנה, ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו, לא חמד אחד מהם נשאתי, את צעירת הרגלים, אשר חלק ה' אלקיך אתם לכל העמים להאיר, להאיר להם תחת כל השמים, נוטלין רשות מאחד שמום' ולשמש או לירח או לכל צבא השמ' אשר לא צויתי לעבדם. (עוין מגילה ד' ט ע"א וע"ב, ובע"י מגילה שם ובילקוט בראשית).

*) רק הס ט'.

**) (אדר"נ פ' לד) ישפוט ה' בני ובינך (בראשית יו) נקוד על בינך מלמד וכולי וי"א על המטילין מריבה ביני ובינך ואמרו אליו איה שרה (שם יח) נקוד על א' י' ו', שיודעין ומבקרין אחריה (עיין ב"מ ד' פז ע"א וגם תוס' ד"ה למה נקוד, בראשית רבה פ' מח) בשכבה ובקומה (שם יט) נקוד על ויו שבקומה הראשון, מלמד שלא הרגיש אלא בעמידתה של צעירה (ובב"ר פ' נא,

ואל תתייאש מן הפורענות, שכל מי שמתייאש מן הפורענות לבו מפחד ליום ויום, וכן הוא אומר, אשרי אדם מפחד תמיד, ד"א זה יהויכין שהיה חבוש בבית האסורים, ונזכר בסוף ל"ז שנה, נכנס אויל מרודך לבית האסורים, וראה שם כמה מלכים אסורים, אמר מה טיבן של אלו, אמרו לו על שמרדו במלך, וזה מה טיבו, אמרו לו על חנם, אמר להן, נראה לי שהיה אבא שוטה, זה שמרד חבשו וזה שלא מרד חבשו, והלא אין דרכן של מלכים אלא לישב על בימה שלהן, ושאר המלכים יושבין מימין ומשמאל, מיד צוה והוציאו וגירדו שנא', ואתה השלכת מקברך, וידבר אתו טובות, ומה טובות דיבר לו, אמר לו לא תירא, שלא תבשך הדיוט אלא מלך כיוצא בך, והעביר ממנו בגדי כלאו והלבישו בגדי מלכות שנא' ושנה את בגדי כלאו וגם וארוחתו ארוחת תמיד.

*) חמשה זקינים כתבו התורה לתלמי המלך יונית, ועשרה דברים שינו בה ואלו הן: אלהים ברא בראשית: ויאמר אלהים אעשה אדם בצלם ובדמות: זכר ונקוביו בראם: הבה ארד ואבלה שם שפתם: ותשחק שרה בקרוביה לאמר: כי באפם הרגו שור, וברצונם עקרו אבום: ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא אדם: ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובארץ כנען ובארץ גושן

הדפוס עם הגהות

צבו הגלגל החוזר בעולם, ואם יהי' לו כעשרו של קרח אפשר שיבא הוא או זרעו להצטרך לבריות, אי אפשר שלא יתן כפי יכולתו, וכמה מדרגות יש בנותנ' צדקה, כי רבים הם אשר נותנים רק צדקה להתפאר, ובצינע הם אכזרים, ומי שרוצה לקיים מצות צדקה כראוי ילמוד הלכות צדקה בי"ד ובט' י"ד סימן רמ"ז.

*) (מסכת סופרים פ"א) ובכ"י ש"ס פפערזע כך כתוב במ"ס פ"א: מעשה שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית, והיה אותו היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה להתרגם כל צרכה. שוב מעשה בתלמי המלך שכינס ע"ב זקנים, והושיבם בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסם, נכנס אצל כל אחד ואחד, אמר להם כתבו לי תורת משה רבכם, נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד, והסכימה דעתן לדעת אחת, וכתבו לו תורה

בשבת ראשונה נכנסה אצלו, שמעה קולו נכנסה לטרקלין, מן טרקלין נכנסה לחדר, מן החדר לעלייה, פרעה ראשה לפניו והתחילה עמו, והרבה שיחה עמה, מי גרם לו שהרבה שיחה עמה, ד״א אין צורך לומר באשת חבירך, אלא באשתך ממש, שכן אתה מוצא בשמשון מי גרם לו להביא עליו, הפורעניות, על שהרבה שיחה עם האשה, ברח משכן רע, שכל זמן שהנגעים נכנסין לביתו של אדם, הן סותרין כתלו וכותלו של צדיק שבינו, מי גרם.לו לכותלו של צדיק שיסתר, עבור עונותיו של רשע שבינו, ד״א ברח משכן רע, כגון שכונתו של קרח, שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים, ר׳ שמעון אומר אין הנגעים באים אלא על לשון הרע, ואין צרעת בא אלא על גבהות הרוח, שנאמר בעוזיהו ובחוקתו גבה לבו, מה כתיב בתריה, ויהי עוזיהו מצורע וכו׳.

ואל תתחבר לרשע, שכל המתחבר לרשע סופו לשאת ממנו דבר מועט, שנא׳ ואלי דבר יגונב, ד״א זה יצר הרע כשהוא מבקש לעשות עבירה, הוא כופת כל האיברים שהוא מלך עליהם שנאמר ויתרון ארץ בכל היא זה יצר טוב, שדומה לחבוש בבית האסורים, כשהוא מבקש לעשות טובה, הוא סובב כל האיברים ואמר להם, בואו ועשו המצוה הזאת, כדי שתתרצו לאביכם שבשמים, ועליו הוא אומר טוב ילד מסכן, וחכם זה יצר טוב, ממלך זקן וכסיל, זה יצר רע, ד״א טוב ילד מסכן וחכם זה יוסף, ממלך זקן וכסיל זה פרעה כי מבית הסורים [האסורים] יצא למלוך זה יוסף, כי גם במלכותו נולד רע [רש] זה פרעה בשבע שני הרעב שהיו במצרים.

אצלך היית מרחם עליו, אבל אברהם מיום שלישי למילה הלך וישב לו על פתח אהלו, שנא' וירא וירץ לקראתם וכו'.

*) ויהיו עניים בני ביתך, לא עני ממש, שכל מי שאשתו ענוה ובני ביתו ענוים אין הללבים שלו מויקין, ואם יוצא למקום, לבו שמח ובטוח עליו. ומוציא שלום בתוך ביתו, ואם בא אדם לתובעו אומר לה, רבי כאן, והיא אומרת כן, הרי הוא סועד ונכנס אצלו ונתן לו כום של ברכה ופרוסה ומברך ואוכל, שנא' הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, וחכמים ותלמידיהם המורים הלכה בישראל בין טומאה לטהרה ובין איסור להיתר תביא בית, ואומר אז יבקע כשחר אורך אז תקרא וה' יענה ונחך ה' תמיד, מי גרם לו כל זה שנתן פרוסה לעני, וכן הוא אומר והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך.

ואל תרבה שיחה עם האשה, משל לאדם שהולך לבית המדרש, והושיבוהו ראש, לבית המשתה והושיבוהו ראש, שלא ילך אדם לביתו, ולהיות משתבח ואומר, אני הייתי ראש במדרש ובמשתה, שאם חכם הוא נמצא בטל מחכמתו, פועל נמצא בטל מפעולתו, בן תורה נמצא בטל מתלמודו, ד"א המרבה שיחה עם האשה הדי הוא מבזה עצמו, כיצד, היה דבר בינו לבין חבירו, אמרו בתוך ביתו, שמעה אשתו יוצאה בשוק, והנה פגעה באשת חבירו, אמרה לה כך וכך היה בעלך עושה לבעלי, כך וכך מצהיבו, כך וכך מביישו, העוברים ושבים התחילו לדבר עמהם, מי גור לו, שהרבה שיחה עם אשתו, ד"א

הדפוס עם הגהות

לאכול פת חטין האכילוהו פת חטין וכו' ולא עוד אלא בנה פלטרין גדולים על הדרכים, והניח מאכל ומשקה שם, וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים, לפיכך נעשו לו נחת רוח וכו' שנאמר ויטע אשל בבאר שבע (בראשית כ"א).

*) אולי רצה להזהיר שיתן הצדקה בשמחה ובטוב לב כדכתיב (דברים) נתן תתן לו, ולא ירע לבבך וגו' כי בגלל הדבר הזה, אם לא ירע לבבך בתתו לו, יברכך וכו' ולזה כיון התנא עניים יהי' בעינך כבני בית שוים, כמו שאתה נותן לבנך בטוב לב כן תן לעניים (י"ד הלכות צדקה סימן רמ"ט סי' ג') גם

כאור החמה, וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה רבינו ע״ה, ואין אדם יודע אם הוא יום או לילה, מיד עמד ר׳ יוחנן ונשקו על ראשו, ואמר אשריכם אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מחלציכם, אמר הורקנוס, למי אתה אומר כך, אמר לו לאליעזר בנך, אמר להן כך היה צריך לומר אשריי שיצא מחלצי, היה יושב ודורש, ואביו עומד על רגליו, אמר לו אבא, איני יכול לומר דברי תורה ואתה עומד על רגליך, אמר לו בני לא באתי לשבח זה, אלא כדי לנדותך מנכסי, ועכשיו שבאתי ושמחתי בתלמוד תורתך, הרי אחיך מנודין, והם נתונין לך במתנה, אמר לו, מוצל אני, עד שתשוה לכל אחי עמי, אמר לו, אבא, אלו בקשתי מלפני הקב״ה כסף וזהב היה לפניו לתת לו שנא׳ לי הכסף ולי הזהב ואלו בקשתי מלפניו קרקעות היה לפניו לתת לי שנא׳ לה׳ הארץ ומלואה תבל ויושבי בה, אבל לא בקשתי מלפניו אלא שאזכה לתורה שנ׳ על כן כל פיקודי כל ישרתי וכו׳.

*) יהי ביתך פתוח לרווחה, ויהיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה: יהי ביתך פתוח לרווחה כדרך שהיתה ביתו של איוב, שהיה פתוח מורח ומערב צפון ודרום, שנא׳ דלתי לאורח אפתח היה איוב נושא ונותן בינו לבין עצמו ואומר, אחרים הי׳ אוכלין פת נקייה, ומאכלים לעניים פת סובין, אחרים מלבישין לעניים בגדי בוד, והם לובשים בגדי מילת, אני לא כן. אלא ממה שאני אוכל אני נותן לעניים, וממה שאני לובש אני מלבישם, שנא׳ ומגז כבשי יתחמם, התחיל איוב משתבח ואומר, מה עשה אברהם אבינו לא עשיתי אני, אמר לו הקב״ה, איוב, עד מתי אתה משתבח, אם בא עני אחד

ה ד פ ו ס   ע ם   ה ג ה ו ת

*) (פרק ז׳ של דפוס) כשבא פורענות על איוב, אמר רבונו ש״ע לא הייתי מאכל לרעבים וכו׳ (איוב ל״א) אעפ״כ אמר לו הקב״ה לאיוב, איוב עדין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם, אתה יושב ושוה׳ בתוך ביתך, והאורחין נכנסים אצלך, את שדרכו לאכול פת חטים האכילתו פת חטים את שדרכו לאכול בשר, האכילתו בשר, את שדרכו לשתות יין, השקיתו יין, אבל אברהם לא עשה כן אלא יושב ומחזר בעולם, וכשימצא אורחין מכניסן לתוך ביתו, את שאינו דרכו

וברכת המזון ושתי הלכות בכל יום, ובשבת חוזר ומדבקן, עשה שמונה ימים שלא טעם כלום עד שעלה ריח רע בפיו, מיד טרדו מלפניו, ישב לו והיה בוכה, אמר העמדתני מלפניך כאדם שהוא מוכה שחין, אמר לו, בן מי אתה, אמר לו בן הורקנוס, אמר לו בן גדולי עולם אתה, ולא הגדת לי, היום אתה סועד עמי, אמר לו כבר סעדתי אצל בני אכסניא שלי, שלח ר' יוחנן ושאל לאכסניא. ואמרו לו, הרי שמנה ימים שלא טעם כלום, הלכו ר' יהושע בן חנניה ור' יוסף הכהן כדי להגיד לו, מיד כששמע בן זכאי, קרע בגדיו ואמר, אי לך אליעזר שהיתה מושלך בינותינו, אבל אמר לך, כשם שעלה ריח פיך לפני, כך תהא משנת פיך יוצא מסוף העולם ועד סופו, קורא אני עליך ושם האחד אליעזר, אמרו בניו להורקנוס לך ונדה אליעזר מנכסיך, עלה לירושלם לנדותו מנכסיו ומצא יום טוב גדול לרבן יוחנן ב"ז, שהיו גדולי המדינה מסובין עמו, בן ציצת הכסת וניקדימון בן גוריון, ובן כלבא שבוע, ולמה נקרא שמו *)בן ציצת הכסת, שהיה למעלה מיסב מכל גדולי המדינה, אמרו על נקדימון ב"ג, שהיו לו בבית ארבעת כורין של גגות טוחנן בזהב, ואמרו על בן כלבא, שהיה לו מזון שלש סעודות לכל אחד מירושלים, מיד עשו מקום להורקנוס, והושיבוהו אצלם, אמרו לו אמר לנו דבר אחד מן התורה, אמר להם אמשול לכם משל, לבור זה שאינו יכול להוציא יותר ממה שהוא מכנים, אמרו לו, נמשול לך משל לבור שהוא מזיל מים מאליו, כך אתה תוכל לומר דברי תורה יותר ממה שלמדתה, אמרו לו שלשה פעמים ולא קיבל עלין, היה ר' אליעזר יושב ודורש, ופניו מאירות

הדפוס עם הגהות

[עיין יומא ד' ל"ה ע"ב נמצא הילל מחייב את העניים, ור' אלעזר בן חרסום עסק רק בתורה יום ולילה והיה לו אלף עיירות ביבשה ואלף ספינות בים, לכן מחייב את העשירים, ויוסף בן יעקב אבינו ע"ה מחייב את הרשעים, והנה לפי נוסח הכ"י עתיד ר' עקיבא לבייש את העניים אין זה סתירה עם הגמרא ביומא, אבל לפי נוסח אדר"נ של הדפוס יש לדקדק.]

*) גיטין ד' נ"ו ע"א.

כנגדה, אמרו לו שכיניו, עקיבא איבדתנו בעשן, מכור חבילה שלך, וקנה בה שמן, אמר להן, איני שומע לכם, שני דברים יפים יש לה בה, אחת שאני מתחמם כנגדה, ואחת שאני משתמש לאורה, אמרו עליו, שלא מת עד שישן על מטות של זהב, ועד שעשה עיר של זהב לאשתו, ועד שעשה קורדניות של זהב ברגליה, אמרו לו בניו, אבא והרי הבריות משחקין עלינו, אמר להם איני שומע לכם, שאף היא היתה עמי בתלמוד תורה, לעתיד לבוא אומרים לו לאדם, מפני מה לא למדתה בתורה, אם היית עני אף ר' עקיבא היה עני, ואם היית עשיר אף ר' עקיבא היה עשיר, אם לא זכו אבותיך אף ר' עקיבא לא זכו אבותיו, מיכן אמרו חכמים ע"ה עתיד ר' עקיבא *) לבייש למי שלא למד תורה בעולם הזה.

ושותה בצומאה את דבריהם, שכל זמן שדברי תורה נכנסין ומוצאין חדרי לב, נכנסין ושרין בתוכו, ואין יצר הרע שולט בצוותם, ד"א זה ר' אליעזר בן הורקנוס שביקש ללמוד תורה, והיו לאביו חורשין הרבה, והוא היה חורש בטרשין, ישב לו והיה בוכה אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה, שמא אתה מצטער שאתה חורש עמנו בטרשין, למחר בוא וחרוש עמנו על גבי מענה, למחר בא וישב לו והיה בוכה, אמר לו אביו מפני אתה בוכה, אמר לו שאני מבקש ללמוד תורה, אמר לו הרי אתה בן כח שנים ואתה מבקש ללמוד תורה, אלא לך וקח אשה ותוליד בנים והוליכם לבית הספר, והיה מצטער שלש שבתות עד שנגלה אליו אליהו ז"ל, ואמר לו, לך עלה אצל בן זכאי לירושלים, ישב לו והיה בוכה, אמר לו מפני אתה בוכה אמר לו רצוני ללמוד תורה, אמר לו בן מי אתה, ולא הגיד לו, אמר לו לא למדת מימיך, אמר לו לאו, התחיל ללמדו קריאת שמע ותפלה

ה ד פ ו ס ע ם ה ג ה ו ת

*) [ס"ב פ"ו] עתיד ר' עקיבא לחייב את כל העניים בדין, שאם אומר להם למה לא למדתם, והם יאמרו מפני שעניים היינו, אומרים להם, והלא ר' עקיבא היה עני ביותר, ומדולדל, ואם הם יאומרו טפינו, אומרים להם, והלא ר' עקיבא היה לו גם כן בנים ובנות.

מלוכלכים אינו זז מבגדיו כל היום, וכן הוא אומר, שמע נא יהושע הכהן הגדול, יכול שאר בני אדם הדיוטות, כשהוא אומר כי אנשי מופת המה, הא שהיו כדיי שתשרה עליהן רוח הקדש.

והוי מתאבק בעפר רגליהם, זה ר' עקיבא שהיה מבקש ללמוד תורה, °והלך וישב על באר אחד בלוד, ראה חוליית הבאר חקוקה, אמר להן מי חקק הבאר הזאת, אמרו לו הבאר החבל, אמר להן והוא יכול לעשות זה, אמרו לו הין מפני שהוא תדיר, ואל תתמה מזה שהרי המים שוחקים האבנים, שנא' אבנים שחקו מים, אמר, וכי לבי קשה מהאבן, אלך ואלמוד פרשה אחת מן התורה, הלך לו לבית הספר, התחיל קורא בלוח הוא ובנו, עד שלמד מקרא ותרגום מדרש הלכות אגדות שיחים ומשלות הכל למדו

היה ר' שמעון בן מנסייא לסתית יושב בצד הנהר, אמר לו מה אתה עושה כאן, אמר לו מבקש אני לעקור כל זה, אמר לו ויכול אתה, אמר לו הין, התחיל מסתת באבנים קטנות ומשליכן לירדן, ראה אחת גדולה, נותן תחתיה צפורן של ברזל והשליכה בירדן, אמר לירדן אילך אין זה מקומך שנאמר בחלמיש שלח ידו. היה ר' עקיבא נושא ונותן בינו לבין עצמו ואומר אלף זה למה נכתב, בית זה למה נכתבה, זיין זה למה נכתב שנאמר בצורות יאורים בקע, אמר לו ר' אליעזר, עקיבא עליך נאמר מבכי נהרות חובש ותעלומה יוציא אור, דברים שהיו עלומים וגסתרים הוציא ר' עקיבא לאורה ובן מ' שנה הלך לו לבית הספר ובארבעים שנה למד הכל וארבעים שנה לימד את ישראל, ונמצאו לו י"ב אלף תלמידים בבתי מדרשות ובבתי כניסיות יושבין ושונין מאנטיפטרום ולפנים, אמרו עליו, שלא עשה כפועל מימיו, אלא בכל יום היה מביא שתי חבילות של עצים, ומוכר אחת בתריסין ואחת היה מתחמם

הדפוס עם הגהות

חסר לא נתן ה' לו חכמה ולא למד תורה, שיעשה ביתו בית ועד לחכמים, ויהי לו גם כן זכות תורה וגם גמילות חסדים.

מה הוא אומר ועובדיה היה ירא את ה', ביונה ואת אלקי השמים אני ירא.

(19) יוסי בן יועזר אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם, ושותה בצמאה את דבריהם, שכל זמן שהחכמים נכנסין לביתו של אדם ביתו מתבדך בזכותן, וכן הוא אומר ביעקב כשהלך לבית לבן, כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב, וכן אמר לבן נחשתי ויברכני ה' בגללך, וכן הוא אומר ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף, וכן הוא אומר בעובד אדום הגתי, ברך ה' את בית עובד אדום ואת כל אשר לו, ד"א יהי ביתך בית ועד לחכמים כשיהא חכם נכנס לביתו, אל תנהוג בו בזיון, אלא הוי יושב תחת רגליו ושומע דבריו ביראה, כשם שאתה שומעו בבית המדרש, שכן מצינו ביהושע שהמתין למשה מ' יום ומ' לילה תחת ההר ללמוד ממנו פרשה אחת מן התורה, וכן מצינו באנשי ירושלים בשעה שבאו לדרוש את ה' מיחזקאל, אמרו לו, רבי המוכר עבדו לגוים או חוצה לארץ אינו בן חורין, אמר להם הין, אמרו לו, והלא מכרנו האל לכל ממלכות הארץ, הקב"ה משיבן, חי אני אם אדרוש לכם, וכן הוא אומר הולך את חכמים, יחכם, משל להד"ד לאחד שנכנס לחנותו של בשם, אע"פ שלא מכר לו כלום הוא יצא ובגדיו מבושמים ריח טוב, ואין ריחם זז ממנו, כל היום, לכך נאמר הולך את חכמים יחכם, ורועה כסילים ירוע, משל לאחד שנכנס לחנותו של בורסקי, אע"פ שלא לקח ממנו כלום, הוא יצא וריח רע מבגדיו אע"פ שאינו

הדפוס עם הגהות

ומפחד על העונש מתורת שמים, כי הוא ב"ה וב"ש בשמים ממעל ואין נסתר ואין שכחה לפניו ד"ד.]

*) שם שיהי' ביתו של אדם מזומן לחכמים וכו', כאדם שאמר לחבירו, הריני תשמר לך במקום פלוני [פי' כשירצו חכמים להתקבץ ולהתועד יהי' ביתך מוכן לדבר זה, ויהי' אי אפשר שלא יתעסקו בתורה ובדברי חכמה, ואתה תלמוד מהם איזו דבר, לכך משלו משל לחנות מבושם, גם יוכל להיות שעצה טובה נתן לאיש

דמו של עולם ולפי שגרמה לו שנשפך נמסר לה מצות נידה, אדם תרומתו של עולם היה, ולפי שגרמה שתטמא נתחייבה בחלה, ואדם נרו של עולם היה, ולפי שגרמה שנתכבה נתחייבה בהדלקת הנר.

*) אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר, אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס, אלא היו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ שלא לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם, שני תלמידים היו לו צדוק וביתוס, כיון ששמעו הדבר הזה, שנו הדבר לתלמידיהם, ותלמידהן לתלמידיהם, אמרו דבר בשם אמרו, ולא אמרו פירושו, אמרו, אלו הייתם יודעים שתחיית המתים מתן שכרן של הצדיקים בעולם הבא לא היה אומרים כן, הלכו ויצאו ופירושו להן, ויצאו מהן תרי משפחות רעות, צדוקין וביתוסין על שמן.

אל תהיו כעבדים המש' את הרב ע"מ לקבל פרס, מבית דין הוא שיאמר שמתן שכרם של צדיקים בעולם הזה. אלא משום מחוסרי אמנה נאמר, הסיבי עיניך מנגד, הן הן גרמן שיאמר מתן שכרן של צדיקים בעולם הזה, אלא היו כעבדים המשמש' את הרב ע"מ שלא לקבל פרס, משל לאדם, עשה רצון רבו ולבו גם ברצון רבו, עשה רצון אביו ולבו גם ברצון אביו, אינו דומה זה שעובד מאהבה לזה שעובד מיראה, באברהם מה הוא אומר כי ירא אלקים אתה ובעובדיה

הדפוס עם הגהות

התפלל ג' פעמים בכל יום ותפלתו מתקבלת ברצון שנאמר (דניאל ו) ודניאל כדי ידע די רשי"ם כתב א' על לביתי' וכו'.

*) (שם פ"ה) ובפרקי אבות פ"א עיין שם תוי"ט, וסיים אלא היו כעבדים וכולי שלא ע"מ לקבל פרס, שיהי' שכרכם כפול לעתיד לבא, כפול יהיה השכר, כי עכ"פ אמרינן בפרק קמא דב"ב ד' י' ע"ב האומר סלע זה לצדקה בשביל שיחיה בני או בשביל שיהי' לי חלק לעוה"ב הרי זה צדיק גמור, שכרו הרבה גם כן, אפי' אם עושה על מנת לקבל פרס נקרא גם כן עובד ה', רק כפול השכר אם עושה מצות שלא ע"מ לקבל פרס, [וגם יש לדקדק על סוף הענין ויהי' מורא שמים עליכם, אולי רצה התנא בפרקי אבות בזה הלשון לומר, ואם אין אתם עושים העבודה מאהבה או לקבלת שכר, עשו מיראה

והאדמה אפי' שורה אותה [בכל שהוא], כך האיש מתפיים, מפני מה האשה מתקשטת והאיש אינו מתקשט, אלא שהאשה נבראת מן האיש, והאיש מן האדמה, מה הבשר אם אינך נותן בו תבלין כל צרכו מבאיש, כך היא האשה, אם אינה מתקשטת מבאשת, האיש נברא מן האדמה מה האדמה אינה מבאשת כך האיש, לפיכך אינו מתקשט, מפני מה האשה קולה הולך והאיש אין קולו הולך, מ"של למה הדבר דומה, לקדירה המלאה בשר, ואין בני אדם יודעין מה בתוכה, היה בה עצם קולו הולך, ובני אדם יודעים מה בתוכה כך האשה קולה הולך, ומפני מה האיש תובע האשה ואין האשה תובעת האיש, אלא שהאיש מבקש אבידתו ואין אבידתו מבקשתו, ומפני מה האשה מסתכלת באיש, והאיש מסתכל באדמה, אלא שהאיש מסתכל בברייתו, והאשה מסתכלת בברייתה, מפני מה האשה מכסה ראשה והאיש אינו מכסה ראשו, משל לאשה שקילקלה מעשיה ומתביישת מן הבריות כך קילקלה חוה וגרמה לבנותיה לכסות ראשן, ומפני מה הנשים יוצאות תחלה לפני מטות המתים, אלא אומרות אנו גרמנו לכל באי העולם שיבואו לכאן.

על שלש עבירות הנשים מיתות בשעת לידתן מפני שאינן זהירות בנדה ובחלה ובהדלקת הנר, ומפני מה מסרו מצות נדה לאשה ולא מסרו אותה לאיש, מפני שהיה אדם הראשון דמו של הקב"ה צר' ושפכתו לפיכך מסרו לה מצות נידה, כדי שתכפר על הדם ששפכה, ומפני מה מסרו מצות חלה לאשה ולא לאיש, מפני שאדם הראשון היה חלתו טהורה של הקב"ה וטימאתו לפיכך מסרו לה מצות חלה שתכפר על החלה שטימאה, ומפני מה מסרו מצות הדלקת הנר לאשה, ולא מסרו אותה לאיש, מפני שהיה אדם הראשון נרו של הקב"ה, ומאיר בו מסוף העולם ועד סופו לכל באי עולם, וכיבתו לפיכך מסרו לה מצות הדלקת הנר שתכפר על הנר שכבתה, אדם

הדפוס עם הגהות

בהס היה מתקן את הכלה ומשמחה, ומלווה את המת, ונותן לדקה לעני וגם

נפש חיה הוא שמו, וכן הוא אומר ה' איש מלחמה ה' שמו, התחיל אדם מתרעם לפני הקב"ה ואומר לפניו, רבש"ע לכל הבריות שבראת בעולמך בראת זוגות זוגות ולי לו בראת בת זוג, כיון שראה אדם את חוה, אמר זו בת זוגי שנא' ויאמר האדם זאת הפעם וכולי, הפעם הזאת נבראת אשה מאיש, מכאן ואילך אדם נושא את בת חבירו, הפעם הזאת נעשה המקום שושבין לאדם, מכאן ואילך קונה לושושבין לעצמו.

*) שאלה זו שאלה מטרונה לר' יהושע אמרה לו, והלא מתחלות של עולם גניבה, וכי המלך גונב משלו, אמר לה חס ושלום, אמשול לך משל למה"ד למלך שבנה פלטין והקיפה חומה של ברזל ופרם דייטינגמא, ואמר מי שימצא גונב יהי יודע שאינו דין, עמד המלך בלילה ושלף לבינה של טיט ונתן תחתיה של זהב ופרם דייטינימא, ואמר כל מי שימצא מוסר, יהא יודע שדינו דין, כל מי שרואה את לבינה היה משבחה, כך כשראה אדם את חוה, אמר זו בת זוגי שנא' ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי, אמשול לך משל, למלך שנטל ליטרא בשר מן השוק, והיה בה עצם, אמר לטבח הילך עצם זה ותן לי בשר תחתיו, וכי גנב זה כלום, אמרה לו לאו אמר לה כך הקב"ה עשה לאדם, נטל ממנו עצם ונתן לו בשר שנא' ויקח אחת מצלעותיו, ולא עוד אלא כל זמן שאדם רואה תינוקת מליאה דם או ריר, לא במהרה הוא נושא אותה, מפני שרואה אותה כאחותו, אמרה לו רבי פייסתני, אף אני נתגדלתי בבנים בן אחי אבא, ובשביל שנתגדלתי עמו לא רצה לישאני, והלך ונשא אחרת כעורה ממני.

עצם מעצמי ובשר מבשרי, *מפני מה האשה קשה להתפיים והאיש נוח להתפיים, מפני שהאיש נברא מן האדמה והאשה נבראת מאיש, העצם אפי' אתה נותנו במים אינו נשרה כך האשה אינה מתפיים,

---

הדפוס עם הגהות

חמודות שהיה מתעסק בגמילות חסדים, ומה הן גמילות חסדים שהיה דניאל מתעסק

*) עיין סנהדרין ד' לט ע"א, ושם כת' א"ל כופר לר' גמליאל וכו בשינוי אחר. ובע"י שם שאל שר לר"ג וכו'

יער הבציד, זה עם ירושלם, וכיון שראו בני כהנים גדולים שחרב בהמ"ק ונשרף ההיכל, מיד נטלו מפתחות הבית, ועלו לראש ההיכל, וזרקום כלפי מעלה, ואמרו הא לך אלו המפתחות שמסרת לנו, שלא היינו אפיטרופים נאמנים לאכול מגנזיו של מלך, והיו אוחזין זה בזה, ונשמטין לתוך האור ונשרפין.

*) מעשה ברבן יוחנן ב"ז שהיה מהלך בדרך ורץ אחריו ר' יהושע, אמר לו אוי לנו שחרב בית מאודינו שהיה מכפר על עווניגו, אמר לו, אל תירא, יש לנו כפרה אחרת תחתיו, אמר לו מה היא, אמר לו, אמר הקב"ה כי חסד חפצתי ולא זבח.

תלמידי חכמים שיושבין ושונין ועבר מת או כלה לפניהם, אם יש כדי צרכן אל יפסקו ממשנתו.

מעשה בתלמידיו של ר' יהודה שהיו יושבין ושונין, ועברה כלה לפניהם, אמר להם ר' יהודה חברינו עמדו והתעסקו בכלה הזאת שכן מצינו שנתעסק הקב"ה עם הכלה מראש, שנא' ויבן ה' אלקים את הצלע ור' שמעון בן מנסייא אומר, מלמד שקילעה וקישטה ונתנה לו, יש במקומות שקורין לגדלת בנייתא, וכן הוא אומר, אחור וקדם צרתני, מלמד כשברא הקב"ה אדם, היה מוטל גולם שנא' גלמו ראו עיניך, יכול שלא ראיתני עד שלא יצרתני, ת"ל ועל ספרך כולם יכתבו, אי זה ספר, זה ספרו של אדם, שנא' זה ספר תולדות אדם, ד"א אחור וקדם צרתני, זה אדם וחוה שנבראו כאחת, ולמה לא ניתנה לו מיד, אלא צפוי וידוע לפני הקב"ה שאדם הראשון עתיד לעשות לו ביטה של עץ ויושב ודן עליה, והרי דברים ק"ו ומה אם דבר שמדבר בפניו עשאו תרעומת, אלו ניתנה לו מיד ע"א כו"כ, העביר הקב"ה לפניו סדר בהמה וחיה ועופות, וקרא שמות לכולם, ויש אומרים אף להקב"ה קרא שם, שנא' וכל אשר יקרא לו האדם

הדפוס עם הגהות

*) (סנ"ד) מעשה ברבן יוחנן ב"ז וכו' ורץ אחריו ר' יהושע וכו' אמר לו וכו' חסד חפצתי ולא זבח [התעסקו בגמילת חסדים] שכן מצינו בדניאל איש

ומגדף כלפי מעלה, ואמר, זה הוא שאמרתם שהרג סנחריב וסיסרא, הרי אני בביתו וברשותו אם יש בו כח יבוא כנגדי לקיים מה שנא' ואמר אי אלהימו, אבא חנין אומר ה' צבאות מי כמוך חסין יה כי אתה שומע, חירופו של אותו רשע ושותק, עשה כמין גרגותני ופירק בהן המנורות, ומילא שלש ספינות מכלי המקדש לילך ולהשתבח ברומי, עלה לו לספינה, עמד נחשול שבים לטובעו, התחיל מחרף ומנאץ ואומר כשהייתי בביתו וברשותו, לא היה בו כח לעמוד כנגדי, ועכשיו קידמני בכאן, דומה לי שאין בו כח אלא בים, דור המבול פרע מהן במים, וכך עשה לפרעה, וכך הוא מבקש לעשות עמי, מיד רמז הקב"ה לים ועמד מזעפו, אמר לו הקב"ה, רשע ליחה סרוחה אתה, עפר רימה ותולעה, ועמך אני עושה מלחמה, והלא אין בכל הבריות שבראתי שפל מן היתוש, הרי הוא עושה עמך מלחמה, ירד לו מן הספינה לרומי, והיו בני רומי מקלסין אותו, נכנס לבית המרחץ, וכשיצא הושיטו לו דיפלוטין לשתות, ונכנס יתוש אחד לתוך חוטמו, והיה חופר עד שהגיע למוחו, ובאו הרופאים ופצעו את מוחו, ומצאו בו יתוש גדול כגוזל בר ונה משקיל שני ליטרין, אמר ר' אלעזר אנא הוינא ברומא וחמית מתקאל תרתין ליט' מצד חד, וגוזלא מצד חד, ונתנו אותו בקערה, וכל מה דהוה יונה שייח הות שייחה נפשה, פרח יונה פרחה נפשיה לקיים מה שנאמר תמותת רשע רעה, היה ר' יוחנן ב"ז יושב ומצפה כנגד חומת ירושלם לדעת מה יעשה בה, כיון שראה שחרב בית המקדש ונשרף ההיכל, עמד וקרע את בגדיו וחלץ את תפיליו, והי' יושב ובוכה ותלמידיו עמו, ואף אברהם יצחק ויעקב היו עמהן, שנא' הילל ברוש כי נפל ארז, הילל ברוש זה אברהם שקיים התורה מראש, כי נפל ארז זה צדקיה, ואשר אדירים שודדו זה יצחק ויעקב, הילילו אלוני בשן, אלו חורי יהודה ובנימן, כי ירד

הדפוס עם הגהות

אל מקום אחד, ובפרט בגיטין ד' נז היא בסיגנ' אחר משל אבי"ה דר' נתן הן של דפוס הן של כ"י.

שהגיעו לפתחה של עיר, אמרו להם עמדו ופתחו לנו ונצא ונקברהו, אמרו להם, לא, עד שנדקרנו תחלה, אמרו להם גורמים אתם שיאמרו אף את ר' יוחנן הרגו ותוציאו שם רע על מדינתכם, לבסוף עמדו ופתחו להן, כיון שיצא רבן יוחנן חוץ מחומת ירושלם, הלך ושאל [בשלומו] של מלך אספיינוס כדרך ששואלין למלכים, אמר' יובי רומני מלכא, אמר לו אתה הוא בן זכאי, אמר לו הין, אמר לו חייב אתה שקראתני מלך ואינני עדיין, אמר לו אל תירא, שכתוב בידינו שאין הבית הזה חרב אלא ביד מלך, שנא' ולבנון באדיר יפול, לאחר שלש שנים בא לו אגרת מרום' שמת נירן מלך והמליכוהו בני רומי, שלח וקרא לרבן יוחנן ב"ז, ואמר לו, שאל לך שאלה, אמר לו שואל אני ממך, את יבנה שאלמוד בה תורה ואעשה בה מצוות התורה, אמר לו הרי אני נותנה לך, ומיד שבא אספיינוס על ירושלם, עמדו הסיקרין, ושרפו כל האוצרות שבירושלם, וחשבו שלא להשאיר מחייה, והיו אנשי ירושלם שולקין תבן ושותין מימיו יוצאין ועושין מלחמה עמהן והורגין בהם, כיון שראה אספיינוס, צואתן של אנשי ירושלם שלא היה בה מין דגן, קרא לכל חיילותיו ואמר להן, בואו וראו בני אדם רעיבים וצמאים ויוצאין והורגין אתכם, ואם היו אוכלין ושותין כשאר בני אדם, על אחת כמה וכמה, הביאו לו נסרין של עץ ועשאן כמסבך, כמין כלונסות, ועשאן כמין שתי פגישות, והיו מורקין בהם להומה עד שנפרצה ועשה קשת של זר, ונתן בתוכה ראש חזיר, מפקעין במרבי ויורדין עד שעלת וישבת על האברים שעל גבי המזבח וטימאתו, עד שחרבו כל העיר והגיעו אל ההיכל, ואמרו מי יכנס תחלה, זה הוא שהרג סיסרא וחיילותיו וסנחריב וחילו בעבור עמו, ושם היה איש רשע טיטוס שמו, ושם רשעים ירקב, בן אשתו של אספיינוס והעז פניו, ונכנס ונטל הסייף וגידר הפרוכת לקיים מה שנא' ירוץ אליו בצואר, ולא עוד, אלא שמשך הזונה והכניסה לבית קדש הקדשים, והתחיל מתרף

ה ד פ ו ס ע ם ה ג ה ו ת

אח', ומי שרוצה להאמין של זה או של הדפוס בידו זה כ"י הכל הולך

ועל גמילות חסדים, העבודה זו עבודת בית המקדש, שכל זמן שעבודת בית המקדש קיימת היתה ברכה בעולם והיה הזול והשובע גדול, ובני אדם אוכלין ושבעין, ומשחרב בית המקדש נסתלקה ברכה, ובא רעב ויוקר בעולם, מפני מה היין לוקה, מפני שהוא מין קללה רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שדורכים אותו בטומאה, וכן הוא אומר, זרעתם הרבה והבא מעט, משבטל העומר אכול ולא לשבעה, משבטל ניסוך המים שתו ואין לשכרה, משבטל לחם הפנים, לבוש ואין לחום לו, משבטלו בגדי כהונה, והמשתכר משתכר אל צרור נקוב, משבטלו הביכורים, כי תאנה לא תפרח, משבטל' נסכים כיחש מעשה זית, משבטל' שמן המשחה ושמן המאור ושדימות לא עשה אוכל משבטלו תנופות גזר ממיכלא צאן, משבטלו תמידין ומוספין ואין בקר ברפתים, ומיד שיבנה בית המקדש ונבנתה עיר על תילה ויצא מהם תודה וקול משחקים ואני בה' אעלווה וכו'.

(*) כשבא אספיינוס על ירושלם, אמר לאנשי ירושלם: שיכרו ממני [שיגרו לי] קשת אחד וחץ אחד ואלך מעליכם ולא קיבלו עליהם, אמר להם ר' יוחנן ב"ז גורמין אתם לעיר הזאת שתחרב ולבית המקדש הזה שישרף, אמרו לו כשם שהרגנו השרים הראשונים כן נהרוג אותו, וכל דבר שהיה ר' יוחנן ב"ז אומר, היו חסידים כשירים שם, והיו כותבין אותו בשטר וכורכין בחיצים וזורקין אותן מחוץ למחנה, ואומרים ר' יוחנן ב"ז אוהבו של מלך, כיון שראה ר' יוחנן ב"ז שלא שמעו לו אמר לתלמידיו, חבירינו עמדו והוציאוני מיכן, עמדו ונתנו אותו בארון, ונטל ר' אליעזר בראשו ור' יהושע ברגליו, והיו ממשמשין ובאין עד

הדפוס עם הגהות

חפצתי וכו' ודעת אלקים מעולות, ועל העבודה כ"ז שעבודת בהמ"ק קיימת העולם מתברך על יושביו וגשמים יורדים בזמנן שנא' (דברים יא) לאהבה את ה' וכו' ונתתי מטר ארצכם בעתו, ובזמן שאין בהמק"ד קיימת, אין העולם מתברך וכו' השמרו לכם וכו' וחרה וכו' ועצר וכו' וכן בחגי (ב) שימו נא לבבכם וכו' ועל גמ"ח כיצד ה"ה כי חסד חפצתי ולא זבח.

(*) כשבא אספיינוס על ירושלים עיין בכל זה בפ' ד' בדפוס בסיגנון

לכל *) אדם, משל לאשה המיישבת תרנגולין על הביצים, מתוך הרבה היא מוציאה מעט, מתוך מעט אינה מוציאה כלום, ר' אליעזר אומר בבקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידיך, כמשמעו, שאם זרעת לא תשב לך ותאמר דיי, אלא זרע באחרונה שאם לא ירדו גשמים ויאבדו הראשונים, או שמא יבוא שדפון יאבדו האחרונים, ושמא אילו ואילו יכשירו כי אינך יודע אי זה יכשר, ר' עקיבא אומר אם העמדת תלמידים הרבה בנערותיך, אל תשב לך ותאמר דיי, אל תעמיד בזקניתך והרבה תלמוד תורה, כי אינך יודע אי זה יכשר: הוא היה אומר, אם בא עני אצלך בשחר, ונתת לו איסר והלך לו, ובא אחד במנחה, אל תאמר כבר נתתי לראשון, אלא מוטב לתת לאחרון, כי אינך יודע אי זה יכשר, ר' יהושע ב"ק אומר אם נשאת אשה בנערותך והיו לך ממנה בנים ומתה, אל תאמר דיי, אלא תשא בזקניתך כי אינך יודע אי זה יכשר, הוא היה אומר, הנותן עיניו באשתו שתמות ויירשנה, או לישא אשה אחרת, סופה לקוברו, וכן הנותנת עיניה בבעלה שימות ותירשנו או להנשא לאחר סופו לקוברה. היה גומל חסד ואמר אלך ואעשה כפועל, שלא יאמרו עני הוא שמא יצטרך לבריות, הזורק מעותיו והטורף פתו בחמתו סופו להצטרך לבריות, המשבר כליו והמקרע בגדיו בחמתו כעובד ע"ז, שהיום יצרו אומר לו כן ולמחר אומר לו עע"ז והוא עושה. בעון ביטול תורה גלו עשרת השבטים, שנא' לכן גלה עמי מבלי דעת, שבט יהורה ובנימן גלו מפני ביטול תורה, שנא' על שלשה פשעי יהודה וכולי על מאסם את תורת ה', ירושלים לא גלתה אלא מפני ביטול תורה, שנא' לכן שמעו עמים וד' עדה את וכתי' מי נתן למשיסה יעקב ועל כן גלת' הארץ שנא' שמעי הארץ הנה אנכי מביא עליכם רעה, כי דברי לא שמעו וכן היה שמעון הצדיק [אומר] על שלשה דברים העולם עומד (15) על התורה ועל העבודה

הדפוס עם הגהות

*) (שם בדפ') וב"ה אומרים שונין לכל אדם שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונקרבו לת"ת ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים.

**) (שם בדפ') על ג' דברים העולם עומד, על התורה שנא' (הושע ו) כי חסד

*) כתובים עשו סייג לדבריהם שנא', הרחק מעליה דרכך, אומרים לאדם אל תלך בשדה זו ואל תכנס לבית זה שיש בתוכה אשה זונה נאה ומסטה כל הבריות ביופיה, אמר להן בטוח אני שאם אני הולך, איני מסתכל בה ולא אחמוד ליופיה אמרו לו אעפ"כ לא תלך, ר' יהושע בן קרחה אומר אין זה אלא דרך המינים, אומרים לאדם שלא ילך אצל המינים, ואל יאזין לדבריהם, אמר להן בטוח אני שלא אכשל בם, אמרו לו אעפ"כ אל תלך, לכך נאמר הרחק מעליה דרכך, ואומר, כי רב' חללים הפילה: חכמים עשו סייג לדבריהם שאמרו לקרות קרית שמע עד חצות ר' גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר, ומה טעם אמרו עד חצות שלא יאמר אדם הואל ואני מותר לקרוא ק"ש אילך ואישן, ואימתי שאני רוצה אני קורא, חטפתו שינה ולא קרא, הרי זה מתחייב בנפשו, מכאן אמרו חכמים עלה אדם למטה יקרא ק"ש, אם תלמיד חכם הוא יקרא ואח"כ אם רצה לשנות שונה *)שנא' חופר גומץ בו יפול ד"א זו דינה בת יעקב שהיו אחיה ובית אביה שונין, והיא יצתה לראות בבנות הארץ, מיד בא הנחש ונשכה שנא' וירא אותה שכם בן חמור וישכב אותה ויענה, ד"א זה המקלל, ובא משה ר' ע"ה ונשכו, שנא', הוצא את המקלל: והעמידו תלמידים הרבה, ב"ש אומרים אין שונין אלא לכשירים ולבני אבות, ובית הלל אומרים שונין

הדפוס עם הגהות

*) (שם פ"ב) איזהו סייג שעשו כתובים לדבריהם ה"ה אומר (משלי ה') הרחק מעליה דרכך, ואל תקרב אל פתח ביתה, הרחק מעליה דרכך זה האפיקורסים שאומרים ליה לאדם אל תלך בין אפיקורסים ואל תכנס לשם שמא תכשל בם, שמא תאמר בוטח אני את דבריהם וחוזר בו, ת"ל כל באי' לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים, וכתיב (שם) טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה, אלו רשעים, שבזמן שאדם נכנס בביתם מאכילין אותו ומשקין אותו ומלבישין אותו ומכסין אותו ונותנין לו ממון הרבה כיון שהיה כאחד מהן, כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטלו, ועליהם נאמר (שם ז') עד יפלח חץ כבדו כמהר לפור אל פח, ולא ידע (וזה מבואר יותר במס' ע"ז ד' יז ע"ב)

**) (עיין ברכות ד' ד' ע"ב רש"י ד"ה כל העובר ע"ד חכמים חייב מיתה)

בשרו לא תקרבו מה ת"ל לא תקרבו, אל' שלא יתיחד אדם עם חמותו ועם כלותו אלא לשעה קלה, וכן הוא אומר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב, יכול ישחק עמה והיא נדה ת"ל לגלות ערוה, כיצד היא מוזהרת ע"י עצמה ת"ל לא תקרב יכול שתקשט מעילה ותישן עמו ת"ל לגלות ערוה, ומנין שהיא מבשלת לו ומשמשתו נדה ת"ל תקרבו לגלות ערוה, הא מכאן אמרו חכמים, כל אשה שמקשטת עצמה בעודה נדה, אין רוח חכמים נוחה הימנו, שנא', בטנך ערמת הטים, אלו ישראל, סוגה בשושנים אלו הם הצדיקים, ד"א בטנך ערמת חטים אלו הנביאים, סוגה בשושנים אלו הם הכמים ותלמידהם, שהם סיגם לישראל בתפלתן מן הפורענות, אם כן למה נא' סוגה בשושנים, אלא אשתו נדה עמה בבית, שמא ילך לבו עליה מי מוחה בידו פירותיו שאינו מעושרון עמו בבית שמא יאכל מהם, מי מוחה בידו, אלא מצות שישראל עושין בסתר שהם רכות כשושנים לכך נאמ' סוגה בשושנים. נביאים עשו סייג לדבריהם *) שנא' ארי שאג מי לא יירא, יכול שאין קולו אלא כקול ארי' בלבד, אמרת מי נתן קולו כאריה, אלא הוא כל כך מכנים לאזן, שתהא יכולה לשמוע, כיוצא בו, כקול מים רבים.

הדפוס עם הגהות

ומרובה בבגדים ומשתמש בהם בקדושה, אמר ליה הקב"ה דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת אל הקודש, אני שאני מזומן לכך עאכ"ו שאפרוש מאהל מועד.

*) [שם] איזו סייג שעשו נביאים לדבריהם הרי הוא אומר (ישעיה מב) ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח, לא כגבור אחד אלא ככל הגבורים שבעולם, כיוצא בו (עמוס) אריה שאג מי לא יירא ה' אל ד' מי לא ינבא לא כאריה אחד בלבד אלא ככל אריות שבעולם כיוצא בו (יחזקאל מג) והנה כבוד ה' אלקי ישראל בא מדרך הקדים, וקולו כקול מים רבים, והארץ האירה מכבודו, כקול מים רבים זה גבריאל המלאך, והארץ האירה מכבודו אלו פני השכינה והלא דברים ק"ו וכו', אלא מראין את העין מה שיכולה לראות, ומשמיעין את האוזן מה שיכולה לשמוע.

שנא', היו נכונים לשלשת ימים, ומנין שהודה לו המקום שנא' והיו נכונים ליום השלישי וכולי, דין דן משה ופירש מן האשה, אמר אם ישראל שאינו כלי מיוחד, ואינו מדבר עמהם אלא לשעה אמר המקום להפרישו מן האשה אני שאני כלי מיוחד ומרבר עמי בכל עת ואיני יודע אימתי הוא מדבר עמי, דין הוא שאפרוש מן האשה, ומנין שהודה לו המקום שנא' לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי, דן דין ושיבר הלוחות, אמר לא ניתנו עשרת הדברות לישראל בלוחות, אלא לעשות תורה, דין הוא שאשברם.

(*) משל למלך שאמר לשלוחו לך וקדש לי אשה פלנית, הלך ומצאה אשת איש, אמר, אם אני נותן לה השטר, אני מחייבה מיתה, אחז בשטרות וקרעם, כך אמר משה, אם אני נותן הלוחות לישראל נמצאתי מחייבן כלייה שנא', זובח לאלקים יחרם, מה עשה, עמד ושיברן, ומנין שהודה לו המקום שנא' בעת ההיא אמר ה' אלי ואכתוב על הלוחות, הרי שהודו לו המקום ששיברם, ועוד דן דין ופירש מאהל מועד, אמר אם הר סיני שלא היתה קדושתו קדושת עולם אלא קדושת שעה ולא עליתי לתוכו עד שנקראתי, אוהל מועד שקדושתו קדושת עולם אינו דין שאכנס לתוכו עד שאקרא, ומנין שהודו לו המקום, שנא' ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר.

התורה עשתה סייג לדבריה שנא' (**) איש איש אל כל שאר

הדפוס עם הגהות

עצמו מדבר המביא לעבירה ומן הכיעור ומן הדומה לכיעור א"כ מה"ל איש תם וישר מלמד שיצא מהול וכו' ומפני מה החמיר איוב על עצמו ולא נסתכל אפי' בבתולה, מפני שאמר, אם ישא למחר לאיש, ונמצא שאני מסתכל בא"א [פי' רש"י ונמצאתי כרוך אחריה

*) (אדר"נ של הדפו') ר"י הגלילי אומר, אמשול לך משל למה"ד למלך ב"ו שאמר לשלוחו צא וקדש לי נערה וחסידה ומעשיה נאין, הלך אותו שליח וקדשה, לאחר שקדשה הלך ומצאה שזינתה תחת אחר, מיד היה דן ק"ו וכו' וכו' עד אלא אאחוז בהן ואשברם ואחזירן למוטב ובזה יכולין [ישראל] להתנצל ולומר היכן הלחות הראשונות אשר הורדת אין דברים אלא בדאי

**) שם ד' פי' מאהל מועד כיצד, אמר ומה אהרן אחי שמשח בשמן המשחה

שנא' והנחש היה ערום, כל כך למה בשביל שלא יהיה אדם יכול לעמוד במצוה קלה שצווהו המקום.

*) אמרו חכמים בו ביום נברא אדם, בו ביום ציוהו, בו ביום אכל, בו ביום נגרש, כיצד, בשעה ראשונה כינס עפרו, בשנייה נתייעץ עם מלאכי השרת, בשלישית גיבלו, ברביעית ריקמו, בחמישית נפח בו נשמה, בששית העמידו על רגליו, בשביעית הכניסו לגן עדן, בשמינית נתפקד, בתשיעית חטא, בעשירית עבר על ציוויו, באחת עשרה נידון, בשנים עשרה טררו שנא' ויגרש את האדם.

**) איוב עשה סייג לדבריו, שנאמ' איש תם וישר וכן היה איוב אומר, הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, וכן הוא אומר ברית כרתי לעיני וכו', ומה אם בתולה שהיא מותרת לכל אדם לישאה ולהשיאה לבנו ולכל אשר יחפוץ לא הייתי מסתכל בה, ק"ו לא"א, ר' יהודה בן בתירא אומר, דורש היה איוב ואומר, ומה חלק אלוה ממעל, אלא היה ראוי אדם להנתן לו עשר נשים יתנו לו עשר נשים, לא היה ראוי לתת לו אלא אחת אף אני די אשתי די חלקי, ד"א ברית כרת לעיני, ומה אם בתולה שמותרת להנשא לכל מי שתחפוץ אלו הייתי מסתכל בה כאלו הייתי מסתכל באשת איש.

משה רבינו ע"ה עשה סייג לדבריו שנאמ' וקדשתם היום ומחר הרי שני ימים, היה משה רבינו נושא ונותן בינו לבין עצמו ואומר, שמא תלך אשה ותפלו זרע ותבא ותעמוד על הר סיני, ונמצאו ישראל מקבלין את התורה בטומאה, מה עשה הוסיף יום אחד משלו

נוסח הגהות עם הדפוס

תלך שלא יכול לילך אחר כמו שהולך על רגליו, ואחת שהיו מפשילין רלוטו תחת זנבו כדי להוציא עפר לגיבותו, משקלקל נתקלל, ועפר תאכל וגו' ודוק עכ"ל).

(*) בו ביום נוצר, בו ביום נברא, בו ביום נוצר צורתו, בו ביום נעשה גולם, בו ביום נתנה נשמה בו, בו ביום עמד על רגליו, בו ביום נזדמנה לו חוה, ב"ב קרא שמות, ב"ב מכניסה לג"ע ב"ב צוהו, ב"ב סרח, ב"ב נטרד לקיים מה שנאמר (תהלים) ואדם ביקר בל ילין, ב"ב עלו למטה שנים וירדו ד' וכו'

(**) כי באיוב נאמר איש תם וכו' וסר מרע מלמד שהי' רחיק איוב את

זה עון, ובשעה שתאכלו ממנו, מה הוא בורא עולם אף אתם כן, מה הוא ממית ומחיה אף אתם כן, שנא' כי יודע אלקים: ויש אומרים כיון שראתה ואכלה ראתה עצמה כאלו לא ניזוקה, אמרה כל אותם הדברים שציוה אותי אדם (רבי) שקר הם, מלמד שהיתה חוה קוראה לאדם רבי, וי"א כיון שאכל', ראתה מלאך המות באה כנגדה, אמרה דומה אני שמסתלקת מן העולם ובריה אחרת נבראת תחתי, אלא מה אני עושה לאדם, גורמת אני לו שיאכל עמי, שנא', ותתן גם לאישה עמה ויאכל, וי"א כיון שאכל אדם מפירות האילן התחילו עיניו לפקוח, ושיניו קהות לתוך פיו, אמר לה, חוה! מה זה שהאכלתני, המן העץ אשר צויתך וכו' שהרי עיני מתפקחות ושיני קיהות, אמר לה, כשם שקהו שיני, כך יקהו שיני כל הבריות, רשב"א אומר, למה היתה חוה דומה באותה שעה, לאחד שנשא גיורת, ואמר לה אל תאכלי מן הפת עד שתטלי ידיך ולא מן הפירות עד שתעשרי אותם, הלכה ואכלה מן הפת ולא נטלה ידיה, והפירות עד שלא עישרתן, באותה שעה מצא בעלה פתח ליכנס בו, ר' אומר למי היתה חוה דומה למלך שנשא אשה והשליטה על הכסף ועל הזהב ועל מה שיש לו, אמר לה הרי כל מה שיש לי נתון בידך חוץ מחבית זו שהיא מלאה עקרבים, נכנסה אצלה זקינה אחת לשאול חומץ, אמרה לה, היאך נוהג עמך המלך, אמרה לה יפה שהשליטני בכל כסף ובכל זהב שיש לו חוץ מחבית זו שהוא מלאה עקרבים, אמרה לה, והלא כל קוזמיאה של מלך נתון בתוכה, אלא שמבקש לישא אחרת וליתנה לה, שלחה ידה ופתחה החבית והשיכוה עקרבים, המלך זה אדם, האשה זו חוה שואל חומץ זה הנחש

נוסח הדפוס עם הגהות

אבל לצפון ולדרום אין שם ישוב מפני הקר והחום, ולזה אמר שהיה משלח שם שלוחו הנחש במקום שלא היה יכול לילך בעצמו, ולא עוד אלא שמפשילין רצועו תחת זנבו וכו', הזכירו בו בדברים אלו כי מתוך קללותו של אותו הרשע שנתקלל נלמד כן, כמ"ש רש"י כיוצא בו במס' סוטה בפ' קמא ואמר כי תחת שהי' לאדם ברכה זו קודם הקלקל שהיו לו רגלים כאדם ושכל לדבר ולהבין כדי לשגרו

שהנשים נשמעות לכל אדם, הלך ואמר לה, אף כי אמר אלקים לא תאכלו מכל עץ הגן, אמר לו חוה חייך מכל עץ הגן נאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא נאכל, מיד מצא פתח ליכנס לה.

*) רבי אומר אלו לא נתקלל נחש, תקון גדול היה בו לעולם, שהיה אדם מכניסו תחת החמור תחת הסוס ומוציא זבלים לגנות ולפרדסים, ר' שמעון בן אלעזר אומר אלו לא נתקלל נחש תקון גדול היה בו לעולם שהיה אדם קונה שני נחשים, ומדריכן אחד לצפון ואחד לדרום ועד שלושים יום היו חוזרין עם כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות.

הלך ונטל מפירותיו וי"א כיון שאחז בו הרתיעו ונטל מפירותיו ואכל, וי"א שפתח פיו האילן ואמר לו רשע אל תיגע בי אל תביאני רגל גאוה, וכן הוא אומר, 'שם נפלו פועלי און, והלך ואמר לה הכי נגעתי בו ולא מתי ואף את אם נגעת בו, אינך מיתה, ותדעי לך שאין

נוסח הדפוס עם הגהות

הנחש אם נגיעה את אומרת שצוה עליו הקב"ה הריני נוגע בו ואיני מת וכולי.

(*) אמר ר"ש בן מנסי' חבל על שמש גדול שאבד מן העולם, שאלמלא לא נתקלל נחש היה לו לכל אחד מישראל שני נחשים בתוך ביתו, אחד משגרו למערב ואחד משגרו למזרח, ומביאים להם סנדילכם [סנדל פונים] טובים, אבנים טובות ומרגליות, וכל כלי חמד טוב שבעולם, ואין כל בריה יכולה להזיק אותן, ולא עוד אלא שהיו מכניסין אותן תחת גמל, תחת פרד ומוציאין זבלים לגנות ולפרדסות [ובסנהדרין ד' נט ע"א ר"ש בן מנסי' אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא לא נתקלקל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד מ' לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ואבנים טובות ומרגליות, ולא עוד אלא שמפשילין רצוע תחת זנבו, ומוציא בה עפר לגנתו ולחורבתו, והנה המהרש"א בח"א דקדיק בזה וז"ל חבל על שמש גדול וכולי, הנה מבואר כי באמת כל הנבראים נבראו לתכלית אדם ולשמושו, אמנם הנחש היה מלך בריאתו השמש הנבחרת מכלם, שהוא היה ממוצע בין האדם ושאר ב"ח, שמצינו בו כח הדבור וערם מכל החיות, וכן אמרו (פ"ק דסוטה) אני אמרתי מלך להיות על כל החיות וכולי, ולפי שדרך כבוד לאדם שיהיו מזדמנין לו שני משמשין, כמ' שכת' ושני נעריו עמו, לזה אמר שהיו מזדמנין לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון וכולי, נקיט צפון ודרום שלפי דעת התוכניים שישוב בני אדם הוא מקצה מזרח עד קצה מערב באורך,

*) ועשו סייג לתורה אינו דומה כרם המוקף גדר לכרם שאינו מוקף גדר שלא יעשה אדם גדר יותר מן העקר ונפל הגדר ויקצץ הנטיעות, שכן מצינו שעשה אדם הראשון גדר יותר מן העקר ונפל הגדר וקיצץ הנטיעות. הקב"ה עשה סייג לדבריו שנא' ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' התחילו כל באי העולם אומרים למשה בשביל שהוא שליט בעולמו הורג מה שהוא רוצה ומניח מה שהוא רוצה, אנשי דור המבול מה עשו לו שהמיתם במים, אנשי דור הפלגה מה עשו לו שפיזרן בעולם, אנשי סדום, שהמיתם באש ובגופרית, ועמו שהגלם מארצו, ולפיכך כתב אחריו, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' וילכו ויעבדו אלקים אחרים לפיכך ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה באף זה החרב שנא' וחרה אפי והרגת אתכם בחרב, ובחמה זה הרעב שנא' והנשאר במצור ברעב ימותו, ובקצף זה הדבר שנאמר כי יצא הקצף מלפני ה'.

אדם הראשון עשה סייג לדבריו שאמר לו המקום מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, הא מתוך דבריה של חוה אנו מוצאין שסייג עליה אדם.

היה הנחש נושא ונותן בינו לבין עצמו, ואמר אם אלך אצל אדם ואומר לו, יודע אני שאינו שומע לי, אלא אלך אצל חוה והיא נשמעת׳

נוסח הדפוס עם הגהות

שלמה, אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה, לא שהעתיקו אלא שהמתינו, אבל שאול אומר [בכ"י כתוב שאני אומר, אולי היה כתוב ר"ת ש"א'] לא שהמתינו אלא שפירשו, בראשונה היו אומרים, משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו, שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים, ועמדו וגנזו עד שבאו אנשי כ"הג ופירשו אותם, שנא' (משלי ז) וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב וגו', עד ליום הכסא יבא ביתו, וכתיב בשה"ש לכה נצא השדה וגומר וכתיב (בקהלת י"א) וכו'.

*) ועשו סייג לתורה ר"ל הגזירות והתקנות אשר ירחיקו האדם מן העבירות כמו שאמרו, הכתוב אמר ושמרתם משמרתי פירשו חכמינו ז"ל עשו משמרת למשמרתי (יבמות ד' כא ע"א) מכאן אמרו חכמים כל המוסיף גורע, ובזה יש לכוון ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך אשר צויתיך לאמר לא תאכל, ואתה הוספת לא תיגע בו ומתוך כך היה מצא נחש פתח להסיתיה, אמר לה

*) הם אמרו ג' דברים היו **) מתונים בדין ליישבו ולהוציאו על אופניו, וכן מצינו באנשי חזקיה שנאמר גם אלה משלי שלמה אשר, מה ת"ל גם אלה, אלא שהיו מתונים בדין, אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה למה נאמר, אלא שאני אומר משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו עד שהן בכתובים, במשלי מה הוא אומר הומיה היא וסוררת, בשיר השירים צרור המור דודי לי, בקהלת שמח בחר בילדותיך, ד"א אשר העתיקו אין העתיקו אלא שפירשו.

נוסח הדפוס עם הגהות

*) למה נקרא' אנשי כנסת הגדולה (יומא ד' ס"ט ע"ב ובע"י שם ובילקוט נחמי' א') שהחזירה עטרה ליושנה, לפי שמשה אמר האל הגדול הגבור והנורא, בא ירמיה ודניאל ולא אמרו הגבור והנורא, החזירוהו כבתחילה, כי הם אמרו, האיך אומה יחידה יכולה להתקיים בין כמה אומות, אלא רק הוא גבורתו של הקב"ה (רש"י)] והם אמרו שלשה דברים, הוי **) מתונים בדין [מסכת אבות פ"א מ"ב, סנהדרין ד' ז' ע"ב דרש בר קפרא, מנא הא מילתא דאמרו רבנן הוי מתונין בדין דכתי' (יתרו) לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים, פי' רש"י, מתונים בדין, רגילין בהמתנה כדי לעיין בה יפה קודם שתחתכוה, במעלות בחזקה ובמרוצה, ומהרש"א בח"א רוצה לומר, שלא יעלה האדם על מחשבתו, כי מעלתו גדולה לירד לעמק הדין מהר ליתלא', אבל יחשוב, כי הוא במדרגה של מטה מזה, ושלא ידע לפסוק עד אחר מתון ועיון טוב, וז"ש ולא תעלה במעלות וק"ל, והרמב"ם בפירושו באבות, הוי מתונים בדין, שיאחרו לחתוך הדין ולא יפסיקוהו מהרה, עד שיבינום, שאפשר שיתגלו להם עניינים שלא היו נגלים בתחלת המחשבה ע"כ, וי"א שדיברו לבעלי דינן, בשעת הדין אל יגביה קולו אחד יותר מן חבירו, ואל יכנס תוך דברי חבירו, רק יהי' בעניה ובמתן לפני הדיין, למען לא יקל בכבוד הדיין, גם הזהרה זו על העדים שיזכרו היטב אימתת הדבר בהמתנה. וי"א שלא ימהרו בעלי דינן ללכת לדין, אולי יתפשרו או שליש אחד יעשה פשרה ביניהם, וי"א גם על הב"ד מוטל להמתין קודם שעומדין לדון, הדיין ישתדל, אולי עושה פשרה ביניהם, ור' יונה ז"ל כתב, הוי מתונים בדין כי צריך להיות מעיין בדין כדי שלא יטעה בשיקול הדעת, כי גדול הדן דין אמת, ועל זה אמר ירמיה כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי, והוא בעצמו מפרש ואזיל, איך אפשר אדם לידע אותי, לכן אמר, כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה, כי באלה חפצתי לכן הרוצה לידע אותי, יעשה כמעשי אלה והוא הוא הדעת אותי לדין דין אמת], הוי מהונים בדין כילד, מלמד שיהי' אדם מתמין בדין, שכל הממתין בדין, מיושב בדין שנא' (משלי כ"ה) וגם אלה משלי

פסק [אולי עסק] בו, ולא כתבו בו הקב"ה אלא כדי ללמוד מהן ואין לך תשובה להשיב כלום כי פנוי הוא ללמוד ולא להשיב וכל תיקו דאיסורא, לחומרא, דממנא לקולא, כל היכא דאיכא תרי לשני בחד מילתא בדאורייתא עבדינן לחומר' בדרבנן לקולא, כל היכא דתשכח קמאי דפליגי כגון רב ושמואל ובתראי דפליגי עליה והיא הלכתא כוותייהו כגון אביי ורבא אבתראי אחריני הלכתא כוותייהו, וכל היכא דאיכא רבנן בתראי ורבנן קמאי כגון ריש מתיבת' וריש כלה ודייני דבבא ורבנן בתראי תלמידין שלהן הם, וכיון שהוסיפו על דבריהם של רבנן הלכה כמותם, כל לאפוקי, ואם כן לית הלכתא, כל תיובתא אין עושין כותיה תיובתא, כל מקום שנא' קשיא דבר תלוי הוא, כל היכא דאיכא תיובתא דפלוני תיובתא, אין הלכה כאותו פלוני, אלא כחבירו ותטפבתא [ותיובתא] שבירה היא. כמו חכם ששובר דברי חבירו וכל היכא דאיכא הוא לאו בפירש איתמר אלא מכללא איתמר, מהלכה שהוא מפרק אחר או מאותו פרק ומענין, והלכה למעשה היא וזו הלכה למעשה ועיין שם ותמצא שם אותה שמביאין אותה ממקום אחר, ותדע, וכל היכא דמסתפקא לך הלכה ולא ידעת במאי תשתעי ולא ידעת הלכתא כמאן ומאן אמרה חזור והסתכל למשנה של אותה הלכה שהיא ספיקה לך [ושמ'] של אותו תלמוד: ר' יוחנן חיה ת"ח שני,*) ור' חייא חיה [ש] [מ'] שנה, ר' יוחנן בן זכאי ור' עקיבא והילל הזקן חי' כל אחד קכ' שנה, רבי ור' נתן סוף משנה, ר' אשי ורבינא סוף הוראה, ר' גיזא ורב סימנא סוף סברא, ר' יוחנן סוף מעשה, רבי מארץ ישראל, וכל רב ומר מבבל

סליק סדר תנאים ואמוראין ת"ל

---

*) לא ידעתי פתרונו גם במחזור וויטרי כך כתב.

ושמואל הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, עולא ורב אין הלכה כמותו בשבת משום דסבירו להו כר׳ שמעון, רב ור׳ חנינא הלכה כר׳ חנינא, ר׳ הונא ור׳ חסדא הלכה כר׳ הונא, ר׳ הונא ור׳ נחמן הלכה כר׳ נחמן, וכדרב הונא באיסורי, ר׳ נחמן ור׳ ששת הלכה כר״נ בדיני, וכר׳ ששת באיסורי, רבה ור׳ יוסף הלכה כרבה לבר משדה ענין וסחצה דהלכה כר׳ יוסף ר׳ אחא ורבינא הלכה כרבינא לבר מאומצא ביעי ומוורקי ושלשתן בגיד השנה, והני הלכות אינן כרבינא אלא כר׳ אחא, ר׳ אשי ור׳ כהנא הלכה כר׳ כהנא ר׳ אשי ורבינא הלכה כרבינא, והלכתה כמר בר רב אשי בכולי תלמודא, לבר*) ממיפך שבועה ומכתב [אודיתא] מיפך שבועה דאמר מר בר רב אשי בדאורייתא נמי מהפכינן שבועה, ומכתב הודאה כגון ההוא דאטמון עזי׳ ליה לתברי׳ סהדי בכילתא בהני תרי לית הלכתא כמר בר ר׳ אשי, אביי ורבא הלכתא כרבא, לבר משיתא דהלכתא כות׳ דאביי, וסימנך יע״ל קג״ם יאש שלא מדעת דלאביי לא הוי יאש ולרבא הוי יאש, עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל ורבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל, לחי העומד מאיליו אביי אמר הוי לחי ורבא אמר לא הוי לחי, קדושי אשה שלא נמסרו לביאה אביי אמר הוי קדושין, גלויי דעתו בגיטין אביי אמר לאו מילתא חיא ורבא אמר מילתא היא, משומד אוכל נבילת לתיאבון דברי הכל פסול לעדות, להכעים אביי אמר פסול ורבא אמר כשר, והלכתא כותי דאביי בהלין שיתא: וכל השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד וכן הלכה, וכל קושיא שלא הוכרעה לא בראשונה ולא באחרונה עשה כוו עשה עשה כוו עשה, וכל מהאי ברייתא וכל שמעתתא הלכה [אולי דלא איפלגו, או וכל ברייתא כוותה], כל היכא דאיכא שמעתא היא, וכל מהא ברייתא היא, וכל תסתיים, הלכה וסיומא הוא דמילתא ואין לך מה שתחזור בו, כל אמר רחמנא, הלכה למשה מסיני הוא, כל אפנויי מפנה הם במקרא ולא היה צרוך לכותבו כאן פנוי שאין לו

ואשכח׳ בכמה דוכתין דאין הלכה כמתניתא, כהא דקאמרינן, גו מתניתין יחידאה היא, מתניתין מני ב״ש היא, לאפוקי מן ב״ה, מתניתין מן רבי פלוני דעקרינן ליה מן הלכתא כן כ״ש ברייתא דפליגו עלה במתניתא בתלמודא דעקרן לה מן הלכתא, כגון העושה [ציצית] (סוכה, ט״ס) לעצמו אומר ב״א ד׳ א׳ שהחיינו וקימנו וה׳ לו׳ הזה, דלאו הילכתא היא דליכא לדמאי להא דאמרינן העושה לולב לעצמו אומר שהחיינו והעוש, סוכה לעצמו אומ׳ שהחיינו דהא לא מברכינן שהחיינו אלא על מאי דאתי משתא לשתא, דאמר רבא כי הוינן ביה ר׳ כהנא איבעיא לן מהו לומר זמן בר״ה וביו״כ כיון דמזמן לזמן קאתי אמרינן ודקאמרינן נמי בסיפא אתו לקמיה דר׳ יהודה [אמר] אנא אקרא חדתא נמי אמינא זמן דקרא נמי משתא לשתא קאתי, אלמא דבר ברור הוא דעל דקאתו מזמן לזמן הוא דמברכינן שהחיינו וסוכה ולולב נמי קביע זמן הילכך בעי׳ לא׳ שהחיינו אבל ציצית דלא קביעי ליה לא בעי למימר שהחיינו ולא הלכתא היא כהייא ברייתא הילכך ליכא למיקם עלה לתוספתא וברייתא וספרא וספרי, כי אם על פי אמוראין שבתלמוד

חסל סדר המשנה, וזה סדר התלמוד

כל ר׳ אליעזר סתם בגמרא הוא ר׳ אליעזר בן פדת, כל ר׳ יהודה סתם בגמרא הוא ר׳ יהודה בר ר׳ יחזקאל, ורב הונא בר זוגו היה, ושניהם תלמידי רב הוו, ורב הונא בר זוגו של שמואל היה, כל מעשה בחסיד אחד, או ר׳ יהודה ב״ר אלעאי או ר׳ יהודה בן בבא, וכל היכא דאיכא תני ר׳ ספרא משום חד, מנו ר״ג בנו של רבי הוא וכל היכא דתשתכח דפליגי רב ור׳ יוחנן ור׳ אליעזר הלכה כר׳ יוחנן, לבר מתלת דהלכה כר׳ אליעזר, שמואל ור״י הלכה כר׳ יוחנן, רשב״ל ור״י הלכה כר׳ יוחנן, לבר מתלת דהלכה כרשב״ל חדא החולץ מעוברת והפילה, ותניתא ביש נוחלין דין במחלק כל נכסיו על פיו, ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להם הבכור, תלתאה ביש נוחלין הכותב כל נכסיו לבנו לאחר מותו האב אינו יכול למכור מפני שכתובן לבנו, והבן אינו יכול מפני שהן ברשות האב בהני תלת הלכתא כרשב״ל, רב

כר"ש בכולה שבת ואפיל' בדבר שאינו מתכוין כגון הוצאת [דם] בתולים שאין מתכוין לחבורה אלא לבעילה, חוץ שמוקצה מחמת דבר אסור שאין הלכה כמותו.

ר' יהודה ור' נחמיה הלכה כר' נ', ר' יהודה ור' אליעזר בן יעקב הלכה כראב"י ר' מאיר ור"ג הלכה כר"ג, ר' ור' אליעזר בר שמעון הלכה כר', ואם אמר משום אביו הלכה כאביו, ר' ור' שמעון בר אליעזר הלכה כר', וכל מקום שאמר ר' שמעון בר' אליעזר בלא מחלוקת הלכה כמותו, והלכה כר' יהושע בן לוי בכל מקום, ר' ורשב"ג הלכה כרשב"ג, ר' טרפון ור' עקיבא הלכה כר' עקיבא, ר' ישמעאל ור' עקיבא ר' אליעזר ור' עקיבא, ר' יוחנן בן נורי ור"ע הלכה כר' עקיבא ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע, אע"פ שאמרו חכמים פלוני הלכה כפלוני היכא דאיכא אמוראי דקיימו כחד מינייהו הלכה כותיה, והיכא דקא מקשי תרי תנאי' או תרי אמוראי אהדדי ולא אתמר הלכה לא כמר ולא כמר חוינן אי איכא רבי בהדי תלמידא, אין הלכה כתלמיד במקום הרב עד רבא, ומרבא ואילך הלכה כבתראה תוספתא לא דבר קצוב הוא, ולאו דבר מסויים הוא, אכן תורת כהנים שהוא ספרא דבי רב וספרי שהוא חומש ואלה שמות וחומש הפקודים וחומש משנה תורה שהוא מדרש, והללו נקראים בתלמוד ברייתא, יש מהם שאין הלכה, ויש מהם הלכה, כיצד כל ברייתא שאין חלוקין עליה הלכה כמותה, כגון זו, אדם שהוא עומד בשדה ערום הרי זה מכסה עצמו בתבן ובקש ובכל דבר וקורא ק"ש, אבל לא יתפלל עד שיכסה עצמו, זו ודאי הלכה כמותו, שהרי אין חלוקה עליה בתלמוד, ולא עוד, אלא שיש לו סיוע מן התלמוד דאמר ר' תחליפא בר אבודימי אמר שמואל הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא ק"ש, ואוקמתא בכילה שאינה גבוהה עשרה טפחים, דכיון דפחיתא מעשרה טפחים דמי כמאן דכריך בגוזה ומכסי וקרי ליה ק"ש ושרי ליה למקרי ק"ש, וכ"ש בשדה דאין שם בגדים דמתכסה בתבן ובקש ובכל כיוצא בהן ויקרא בהן, ואל יתבטל ממלאכת שמים, וכל ברייתא שחלוקין עליה בתלמוד אין הלכה כמותה, דהא מתניתא דייקא טפי מן ברייתא,

בן עזאי כל הכמי ישראל כקליפות השום חוץ מן הקרח הזה ומנו ר׳ עקיבא בן יוסף, ור׳ יהושע בן קרחה הוא היה בנו של ר׳ עקיבא הקרח, ור״ג שהיה בימי ר׳ עקיבא הוא היה אביו של רבינו הקדוש.

כל אחרים ר׳ מאיר כל יש אומ׳ ר׳ נתן כל ר׳ יהודה סתם במשנה שמפליג עם ר׳ יוסי ועם ר׳ מאיר ואם ר׳ מאיר סתם במשנה שמפליג עם חכמים הוא ר׳ יהודה בר אלעאי, וכל ר׳ שמעון סתם הוא רשב״י כל ר׳ אליעזר שבמשנה סתם, הוא ר׳ אליעזר בן הורקנוס כל ר׳ יהושע במשנה סתם ,הוא ר׳ יהושע בן חנניה שהיה בימי קיסר, כל תקנה סתם היא תקנת עזרא, כל מקום ששנינו כן וכן, ואין שם שם חכם, כך הלכה, וכל מקום ששנינו במשנתינו בד״א אימת׳ באמת הלכה למשה מסיני, וכל סתם משנה הלכה, מחלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם, סתם במשנה ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם, הלכה במשנה ומחלוקת במשנה וסתם בברייתא אין הלכה כסתם, הילכך כל מקום שחלוקין שני חכמים בתוספתא ובסיפרא ובספרי וסתום במתניתא כחד מינייהו, הלכה כמאן דסתום במתניתא כותיה, וכל מילתא דפליגי ביה במתניתן וסתימא בברייתא לית הילכתא כהייא ברייתא, וכל מקום ששנינו הדרו ב״ה להורות כדברי ב״ש הלכה כדברי ב״ש, אבל בכל שאר מקומות שחלוקים ב״ש וב״ה חוץ מאחת, בש״א מכבדין הבית וא״כ [נוטלין הידים] ובה״א נוטלין וא״כ מכבדין שהלכה כב״ש, ולמי שהפך ושנה, אף בזו הלכה כב״ה, וכל עדות שהעידו*) בבחירתא דבר ברור הוא, וכל מקום ששנים חולקן ואחד מכריע, הלכה כדברי המכריע, ומכריע לאו בהדייהו הוה אלא בתר זמן, ופלג על חד דמינייהו

וכל מקום שחולק ר׳ עקיבא עם יחידי הלכה כמותו, לפי שהלכה כר׳ עקיבא מחבירו ולא מחבריו ר׳ מאיר ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי, ר׳ נחמיה ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי ר׳ יהודה ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי ר׳ שמעון ור׳ יוסי הלכה כר״י, ר׳ מאיר ור׳ יהודה הלכה כר׳ יהודה ר׳ שמעון ור׳ יהודה הלכה כר״י, והלכה כר׳ יהודה בכל עירובין אבל לא במחיצות ר׳ מאיר ור״ש הלכה כר״ש, מחמיר הלכה כמותו, והלכה

*) בעדיות.

הרי כולם תנאים הן, מימות משה ועד הילל הזקן היו שש מאות סדרי משנה כמו שנתן הק' (הקב"ה) למשה מסיני, מהילל ואלך העני העולם, וחלשה גבורת התורה למשה מסיני, זלא תקנו מהילל ומשמ' אלא ששה סדרים, והיו אנשי משנה עד ר' ור' נתן, והן הם סוף משנה, רברבא זהוא התחיל בהוראה, מרברבא ועד ר' אשי וריבנא אף שנה היו, והן היו סוף הוראה, ואחריהן רבני סבוראי שבזכותם נמתחו השמים ושקעה הארץ עד ר' גיזא ור' סמונא, שהיו סוף סבוראין שבזכותן נמתחו, לא הוסיפו ולא הפליגו כלום, אלא תקנו פרקים שבכל תנאי' כסדרן.

והא לך סדר תנאי', שמאי והילל היו בבית שני לסנהדרין, ור' יוחנן ב"ז קבל מהם, והיו בחרבן הבית, ולאחר חרבן הבית קבע ישיבות ביבנה ארבעים שנה ור' אליעזר ור' יהושע ור' גמליאל קבלו מר' יוחנן ב"ז, ור' טרפון ור' עקיבא ור' ישמעאל קבל' מר' אליעזר ור' יהושע, ור' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' נחמיה ור' אליעזר בן שמוע קבלו מר' טרפון ור' עקיבא אוהבו, שמעון ור' ורב נתן קבלו מר' מאיר וחביריו, ור' חייא ור' שמעון ברב"י ובר קפרא ור' חנינא קבלו מר', הרי לך סוף התנאים.

וזה סדר האמוראים

תחילה רב כבבל ור' יוחנן בארץ ישראל, תלמידי דרב ושמואל רב הונא, ור' כהנא ורב אמי ורב יהודה בר נחמן, ולמטה מהן ר' חסדא ור' ששת, ולמטה מהן אביי ורבא, ולמטה מהן ר' פפא ור' הונא ברי דר' יהושע, ולמטה מהן ר' אשי ורבינא סוף הוראה, ותלמידי ר' יוחנן רשב"י וריב"ל ורבי אליעזר בן פדת, ולמטה מהן עולא ור' אבהו, ולמטה מהן ר' אמי, ואחריהן ר' וגאי בר ר' סימנא סוף סברא מכאן אתה למד בתנאים ובמוראין הי' רבא והי' תחת' והיא בר זוגות אינן, דהא דח' תלמידא הוו בתרייהו לא קחשיב להו

כללי הש"ם

כל סתם משנה ר' מאיר סתם ברייתא ר' נחמיה סתם סיפרא ר' יהוד' בר אליעאי סתם ספרי ר' שמעון בן יוחאי, וכולהו אליבא דר' עקיבא, והם היו תלמידי ר' עקיבא, ולאחר מותו הפליגו על דעתו אמר

[תרס"ד] ואחריו רב פפא בשנת תרפ"ו ואחריו ר' זביד בשנת תרצ"ן ואחריו רב דימי מנהרדעא בשנת תרצ"ט אחריו ר' הונא בשנת תשכ"ב, ואחריו מר זוטרא בשנת תשכ"ד (כו) ובו ביום היתה זוועה גדולה בשנת*) [תשלח], ובו ביום בלע התלי את הירח ונראו כוכבים בו ביום, ואחריו רבינא בשנת תשל"ג ואחריו ר' אשי בשנת תשל"ח, ובשנת תשמ"ב נאסף ר' יימר ונראה עמוד אש ברקיע, ועמד [ואח'] ר' יוסי, בשנת תשנ"ג נאסף ר' הונא ראש גולה, בשנת [תשצ"ב] נאס' ר' אידי בר אבין. בשנת תשס"ו נאסף ר' נחמן בר רב הונא וגזרו גזירות מלך פרסיים על אבותינו לחלל שבתות, בשנת תשע"ט נאסף ר' טביומי בר ר' אשי, בשנת תשס"ב נאסף ר' סמא ברי דרבין ונהיג ר' הונא בר מר זוטרא ראש גולה ונמסרו יהודה [יהודים] למלכות בשנת תשפ"ח הרסו בתי מדרשות ונגזרו על היהודים להיות כדין הפרסיים ונאסף רבא תוספאה, בשנת תשצ"ג עוד נדדה הארץ ונהרג פרח מלך פרסיים, בשנת תת"א נאסף רבינא סוף הוראה ונסתם התלמוד ואתו רבינו סבוראי, ואלה שמותם, ר' אחאי מבית חתום, ר' גביהא מ ארגיזתא ר' אחאי בר נחלאי רבנא סמא בר רבנא יהודאי, ר' שמואל מפומבדיתו, רבינא בר אומציא, ורב אחדבאי, רב קטינא ומר זוטרא, בני ר' חנינה, ובימיהם יצא החוטר! בשנת תתכ"ח, ומבריתו של עולם יש היום ד' אלפים ותרמ"ד, ולמניין יוונים אלף וקצ"ח, שנת קע"ב לאחר חורבן נשלמו ד' אלפים, והיו התנאים קודם לחורבן הבית קפ' שנה, והא לך סדר החכמים שהיו בכל דור ודור —

תחלת היה ר' שמעון הצדיק שהי' בישיב' אנשי כנסת הגדולה והוא הרביץ תורה בישראל, ואחריו אנטיגנוס בן איש סוכו ואחריו יוסף בן יועזר ויוסף בן יוחנן ואחריהן יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי, ואחריהן יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח ואחריהן שמעיה ואבטליון, ואחריהן הילל ושמאי, והילל הוא עלה מבבל בראשונה הוא היה מבי נשיאה ואחריו ר' גמליאל בנו רשב"ג בנו, ר"ג בנו ר"ש בנו ואחריו ר' ור' נתן

יודן אחי ר' חנינא הנולד באוסיא, לר"ג היושב באושא ומושבו בבית שערים לר' יודן בציפורי, לר"ג בטבריא, לר' יהודה הנשיא גדול הדור, לר"ג, לר' הילל, אילו הן נשיאי ישראל, הילל הזקן, ושמעון בנו גמליאל בנו, ורבן שמעון שנהרג עם ר' אלישע, ושאול בן אלישע הללו בבית שני ובשנת ש"ע למניין שטרות חרב הבית י"ר מלפניך ה' אלקינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. ורבותינו כך כוללין אותו, הילל הזקן ושמעון אב גמליאל הזקן, ושמעון של זקנים, וגמליאל דיבנה ושמעון דיהודה, רבינו גמליאל ויהודה בנו ור' ירמיה בנו של זעירא בן ט' אבות לו נשיאים, ואח"כ ר"ג ור' יהודה ור' גמליאל, ור' ור' הילל ותינוקת שמתו,*) ובאותו זמן נוהג נשיאות ר"ג ורשב"ג ור' יהודה הנשיא בן רשב"ג ור"ג בנו ור' יהודה נשיאה ור"ג בתראה.

בשנת תק"ל שנים **) בימי ר' הקדוש, ירד רב לבבל והורה איסור והיתר והלכות בנהרדעא ומצא ר' אבא נוהג סררותיה בבבל וכל זמן שהיה קיים, לא נהג סדרות עד שנפטר ר' אבא ורב שמואל ורב הונא קמא הם היה מנהיגים בנהרדעא ונהג רב סררתיה בנהרדעא כח שנים ונפטר בשנת תקנ"ח למניון שטרת ונהג שמואל סררא ז' שנים ונפטר בשנת תקכ"ה, והיתה מדינת נהרדעא בישוב' אחר יהויכין עד שנאסף שמואל שהן תרן שנה, ובא פפוס בר נצר פולמוסא והחריב אותה בשנת תק"ע, ובאותו הזמן היה ר' יוחנן בא"י והיה נוהג סררה ונאסף בשנת תקץ, ונאסף ר"ש ב"ל קודם ר' יוחנן שנה אחת, ואח"כ ר' הונא, ור' חסדא למחסיא, ועשו אותו ראש ישיבה, ובנה בי רב [ו] שנים ומתיבתא דרב הונא בנהרדעא, ונאסף רב הונא בשנת תר"ח, ורב חסדא בשנת תר"ב, ואחריו רב נחמן בר יעקב בשנת תרל"א, ואחריו רבה בר רב הונא בשנת תרל"ג ואחריו רבה בר נחמני בשנת תרמ"ה, ואחריו רב יוסף בשנת [תרמ"ז] ואחריו אביי בשנת תרע"ד ואחריו ! רב ובריה [ברי] דר' יוסף בר חמא בשנת (תרס"ג) ובו ביום נהרגו בניו של ר' פפא ואחריו ר' נחמן בר יעקב בשנת (תרס"ו),

---

*) לא ידענו מה היה ! **) לשטרות.

כ״י מש״ס קלף מינכען
ישן נושן בשנת קג לאלף הששי

הא לך סדר תנאים ואמוראים

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לעתניאל בן קנז, לאהוד לשמגר, לדבורה לברק לגדעון ולאלימלך [לאבימלך] לתולע ליפתח הגלעדי לפנחס בשיטים לאבצן לאלון לעבדון למנוח לשמשון לאלקנה לעלי לשמואל לגד לשמעיה לעדוא לאחיה השילוני לאליהו לאלישע למיכיהו לעובדיהו ליונה לאליעזר ליהוידע לזכריה בנו להושע לעמוס לישעיהו למיכה המורשתי ליאל לנחום לחבקוק לצפניה לירמיה ליחזקאל לחולדה לחגי לזכריה לעזרא ועזרא לאנשי כנסת הגדולה הם זרובבל ישוע נחמיה ומרדכי בלשון בגוי רחום בענה מספר: *) [אנשי! עם ישראל!] וכנסת הגדולה לשמעון הצדיק, ושמעון הצדיק לאנטיגנוס ליוסף בן יועזר וליוסף בן יוחנן ליהושע בן פרחיה ולניתאי הארבלי ממדינת ארבל לשמעון בן שטח וליהוד׳ בן טבאי לרבן [יוחנן בן זכאי] לשמעיה ואבטליון להילל הזקן שעלה ממדינת בבל בראשונה והוא היה [אב״ד] ב״ד, ומן הילל נקראו נשיאים ושמ׳ והילל מסרה לשמעון בנו לגמליאל הזקן לרבן שמעון בנו הזקן בנו לר״ג לר׳ שמעון בנו לר׳ יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש, לר״ג בנו, לר׳

---

*) אנשי כנ״ס.

בן נון מלא רוח חכמה, *) ויהושע מסרה **) לזקנים שנאמר ויעבוד העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים, והזקנים מסרוה לשופטים, שנא' וכי הקים ה' להם שופטים, ושופטים מסרוה לעלי, שנאמר ועלי הכהן ישב על הכסא ועלי מסר לשמואל, שנא' והנער שמואל משרת את פני ה' ושמואל מסרה לנביאים, שנאמר כי לא יעשה ה' אלקים דבר, ונביאים מסרוה לחגי זכריה מלאכי והם מסרוה לאנשי כנסת.*]

נוסח הדפוס עם הגהות

*) יהושע קבל ממשה שנא' ונתת מהודך עליו (במדבר כ"ז) וכו'.

) זקנים קבלו מיהושע וכו' ושופטים קבלו מיהושע [ס"א מזקנים] שנא' (רות א') ויהי בימי שפוט השופטים, ונביאים קבלו משופטים שנא', (ירמי') ואשלח עליכם את כל עבדי הנביאים וכו'. חגי זכריה ומלאכי קבלו מנביאים, ואנשי כנסת הגדולה קבלו מחגי זכריה ומלאכי. ומדי דברי בו במילי **דאבות אבוא גם אגב **סדר תנאים ואמוראים עם כללי הש"ם** את הרבים לזכות, לחוקרי הדורות ורשומות, ויראו עין בעין השינויים בנוסחאות כאשר עיני תחזנה כפלאות, מספר כריתות ויוחסין מלמ"ד וכו', ובפרט בכח"ד מהחכם המנוח משד"ל ז"ל, אשר הרבה לעשות בזה, ויגע לקבוץ אחת לאחת מכ"י אשר מצאו הגאון חיד"א ז"ל בכ"י ישן נושן, משנת תרמ"ה לאלף החמישי, רק חלק מזה, וחלק אחד מזה שהביא הנ"ל במחזור וויטרי כ"י, ואח"כ מצא כ"י אחד סדר תנאי' ואמ' שלם, וממנו העתיק סדר הת' והאמוראים וכללי הש"ס, וגם זה עת לא כביר, בא לידי ספר מבוא התלמיד, ג"כ מכ"י ישן, נוסחאות שונות עם כללי הש"ס, ע"כ אמרתי, אך לא למותר יהי', עם אעתק **סדר תנאים ואמוראים וכללי הש"ם** מכ"י הש"ס מינכען אשר הוא פה מוטמן באוצ' הספרים המפורס' בעולם, בעיר מינכען קרית מלך רב, כי הוא זה כ"י ש"ס קלף פפערזע, המדובר ממנו בהרבה מקומות וגם אני אדבר ממנו ב"כ בחלק שני, אי"ה, עד אבוא אותו לדפוס מה שגליתי במצפוניו, ורשמתי הסדר ת"ו עם כללי הש"ס מן כ"י הש"ס קלף הנ"ל אות באות, וד' אלקים אמת ידרכני בדרך אמת א"ס.

והנה רציתי לרשום כל השנוים וכל הנוסחאות שנמצאים תחת ידי מדפוסים שונים, ואחרי אשר ראיתי כי רבים הם, וכ"י הש"ס קלף, מלא על כל גדותיו שנויי נוסחאות, ואני לא באתי לרחק או לקרב נוסח זה או זה, לכן אמרתי כי זה יהי' מלאכה שאינו צריכה לגוף החיבור זה, ולהמחקרים יש להם לפניהם ספרים הנדפסים לרוב, ולהם משפט הבחירה והבוחר יבחר:

---

*] סדר תנ"וא עד לד 12 ומשם ואילך אדר"נ כסדר'.

כ"י אבות דר' נתן

משה קבל תורה *) מסיני לא מפי מלאך ולא מפי שרף אלא מפי מלך מלכי המלכים הקב"ה, ומנין שכתב ונתנם לנו, שנאמר **) ויכתבם על שני לוחות אבנים, ומשה מסרה ליהושע, שנא' ויהושע

נוסח הדפוס עם הגהות

משה *) אדר"נ של הדפוס, נתקדש בענן וקבל תורה מסיני, שנאמ' וישכן כבוד ה' על הר סיני למשה לטהרו זה היה אחר עשרת הדברות דברי ר' יוסי הגלילי, ר' עקיבא אומר ויכס' הענן ששת ימים להר [נתקדש בענן פי' רש"י ביומא סוף ד' ד' ע"ב ד"ה ויכסהו הענן, למשה, כי הוא פלוגתא שם ע"א וע"ב: יש אומרים אלה ששה ימים מר"ח עד יום מת"ת, לכן ויכסהו הענן להר, כי אז לא היה משה בענן, לפי שהיה עולה ויורד, דכת' ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן, ומשה וכל ישראל עומדים, ויש אומרים ויכסהו הענן למשה ששת ימים אחר נתינת עשרת הדברות, ולזה נוטה דעת רש"י, אבל ברש"י על התורה להיפך, [ואין זה סתירה, כי שם גרסם רש"י ישן].

וקבל תורה, והקשה המרש"א בפ' אבות למה לא נקט התנא או הכל על המקבל או הכל על הנותן, והיה ליה לומר הקב"ה נתן תורה למשה, ומשה ליהושע, או יהושע קבל ממשה וכולי: ולפי נוסח אדר"נ הדפוס א"ש, אבל לפי נוסח הכ"י יש לדקדק, ובמדרש כתב ישוב ע"ז, לפי שלא קבל משה את כל התורה בשלימות משום שלא היה בו הכנה לקבל את כולה כמ"ש (תהלים ח) ותחסריהו מעט מאלקים, לכן אומר, משה קבל תורה אחת אחת דרך כבד כלפי מעלה, ומסרה בשלימה ליהושע וגומר, אמר ר' נתן, מפני מה נתעכב משה כל ששת ימים (בענן) בשביל שימרק מכל אכילה ושתיה שהיו במעיו עד שעה שנתקדש, ויהי' כמלאכי השרת וכולי.

שנא' **) ויכתבם וכולי ויתנם אלי (דברים ה') וכתי' (ויקרא כ"ו) אלה החוקים והמשפטים אשר נתן ה' בינו ובין ב"י במדבר סיני ביד משה, תורה שנתן הקב"ה לישראל לא נתנה אלא ע"י משה וגומ' זכה משה להיות שליח בין ב"י למקום ב"ה.

מדרש ואגדה מספר המעשים, כתב יד אשר נעשה בשנת תתקנ"א לאלף החמישי, ונכתב עכ"פ קודם היה הדפוס בלמנא, ומתי נכתב, ומי היה המחבר? ה' אלקים אתה ידעת! הכתב מן סופר מובהק, כי מעט חסרונות בו, והנייר ישן נושן, עוביו כקלף, ובסוף הספר חסר חצי דף לרוחב, ובלי ספק היה שם כתב מי*) הוא המחבר, ובאיזה שנה נכתב, חבל על דאבדן ולא משתכח בכל הספר ממנו, רק כתב **ומיום** שחרב בהמק"ד עד היום **אלף ונז שנה** ותו לא.

ובסוף הספר הגהתי איזה סוגיות מהלכתה **כמר בר ר' אשי** וקדושי תורה מאמ"ו המאור הגאון הגדול המפורסם **מהרא"י** נירו יאיר ויופיע.

ובחרתי להדפיס ספר זה בשם **נוה שלום** לכבוד ולזכר נשמ' א"א מ"ו הרבני המופלג החריף ושנון החכם הכולל **הצדיק המנוח מהו' שלום טויסיק זצ"ל זי"ע**, אשר כבוד מנוחתו בעיר מולדתי ק"ק יעניקויא יא"ע

ויען הוצאות הדפוס כעת רבו עלי, חלקתי את הספר לחלקים, ברצות ה' עד לזמן אביא ב"נ חלק שני נוה שלום לדפוס.

---

*) כי גם בזה חלוקי דיעות, יש אומרים, המחבר היה איש ספרדי הנקרא ר' משה רפאל די גילאר, וזה הכ"י הוצ' לביבליאטעק דפה מאוצר הספרים של הגאון המנוח ר"ד אפענהיים זצ"ל מפראג, ויש חולקין בזה, לכן אעצור במילין.

הקדמה

הספר נוה שלום הזה, אשר אני נותן היום למכבש הדפוס, העתקתי מכתבי יד ישנים, אשר המה מוטמנים באוצר הספרים של מלך בייערן יר"ה המפורסמת בעולם, וכלל בו.

אבות דרב נתן שהובא מארץ ישראל, והביאו רש"י ז"ל בפירושו על פרקי אבות*) ד"ה אל תרבה שיחה עם האשה, באשתך: פי' רש"י אם באת להרבות עמה דברים, תבוא לספר לה מהמחלוקת שעשית עם חבירך, ודעתן של נשים קלות וכו' ותמצא מביאך לידי בזיון כך מפורש באבות דרב נתן שהובא מארץ ישראל עכ"ל והוא אבות דר"נ אשר לפנינו, ופירשתי וגם רשמתי באיזה דברים מראה מקומות בענינים שונים, איה מקום מושבם.

סדר תנאים ואמוראים העתקתי מכתב יד ישן ש"ס על קלף, נכתב בשנת ק"ג לאלף הששי, הוא הש"ם מינכען או ש"ס פפערזע, המדובר הרבה ממנו מחכמים שונים, והעתקתי וכתבתי מש"ס כ"י זה אות באות, ואם איזה אות היה ספק אצלי או שהוא נגרר, או חציו נמחק, רשמתי את התיבה במסגרת כזה [ ] לדעת מאתי, כי כתבתיה רק לפי ענ"ד, ואוחיל שיהי' העתקת סדר תנאים ואמוראים מן ש"ס מינכען הנ"ל לתכלית מה, לתועלת ולסעד לחוקרי הדורות מראש, ולחכמי בני עמנו אחת לאחת לבוא עם הנדפסים בזה, אל הגד הקרוב לאמת, והיה זה שכרי.

פרקי אבות העתקתי גם מש"ס מינכען הנ"ל, לתועלת לשרידים שאומרים פרקי אבות בימי הקיץ מדי שבת, כי יש בזה הש"ס כ"י שינויים, והרבה דברים חדשים שאינם בפרקי אבות הדפוס, לכן העירני רוחי לקיים מילי דאבות.

---

*) ואם פירוש רש"י על פרקי אבות הוא באמת מרש"י ז"ל, או מרד"ק ז"ל, אינו מקומו כאן לדבר מזה.

נוה שלום

חלק א

מכ"י טמונה באהל אוצר הספרים למלך בייערן יר"ה
פה מינכען עיר מלוכה

בו נכלל

אבות דר"נ כ"י ישן שהובא מא"י.

וסדר תנאים ואמוראים ופרקי אבות העתקתי מכ"י על קלף ש"ם
מינכען נכתב בשנת ק"ג לאלף הששי, ואגדות ומדרשים העתקתי
מספר המעשים כ"י ישן נושן, עם שנוי נוסחאות וחידושים אשר אינם
באדר"נ, ובפרקי אבות של הדפוס

מלוקט מפורש ומבואר מאתי
שלמה זלמן טויסיק תושב מינכען.

מינכען
בדפוס ע. הובער ק. האף-בוכדרוקער.
שנת תרל"ב לפ"ק